

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
ΛΕΥΚΟΣΙΑ-ΚΥΠΡΟΣ

ΕΤΟΣ ΙΣ'

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ, 1951

ΑΡ. 195 - 196

ΤΟ ΒΑΘΥΤΕΡΟ ΝΟΗΜΑ

Στὴ θαθεῖα θάλασσα τῶν στοχασμῶν
ἐπνίξα τοῦ πάθους μου τ' ἀηδονία'

στὶς ἄξενες χῶρες τῆς ἀνίας
ταξίδεψα τοὺς κορυθαλλοὺς τῶν τραγουδιῶν μου.

Στὰ μυστικά κλουβιά τοῦ μαρτυρίου
φυλάκισα τὰ περήφανα περιστέρια τῶν ἐρώτων μου.
Τὰ λευκὰ τρεχαντήρια τῶν ὀνείρων μου
ἔδεσα στ' ἀπάνεμο λιμάνι τῆς Σειρήνας.

Μὰ μέσ' ἀπ' τὸ σμαράγδινο καθρέφτη
τῆς μαγικῆς σιωπῆς,
τὶς ὥρες μιᾶς μυστικῆς ἀνάτασης,
ξεδιάλυνα τὸ βαθύτερο νόημα τῆς ζωῆς...
Διάβασα τὴ σφραγίδα τοῦ πεπρωμένου μου.

ΤΙ ΝΑ ΠΡΟΣΜΕΝΩ ;

Εἶναι πιά χρόνια μέσα μου ν' ἀνθίσει
μιᾶς ἀνοιξῆς φραγὴ,
νὰ τρικυμῖσει ὁ ἄνεμος στὴ σέρα,
φιλώντας τὰ τριαντάφυλλα τῶν πόθων,
πού, ὡς ἥλιοι ματωμένοι, μὲς τὸ γαλάζιο δεῖλι
καλωσορίζουν τοὺς θανάτους...

Εἶναι πιά χρόνια μέσα μου ν' ἀνθίσει
μιᾶς ἀνοιξῆς φραγὴ'
κι' ὅμως σάν κάτι καρτερῶ,
κάτι προσμένω, πού, ἴσως καὶ δὲ θάρθει'
κι' ἡ γερασμένη ἀπαντοχὴ, κατάκοιτη, πεσμένη,
σάν πληγωμένη περιστέρα φτεροκοπάει.
Σάν τί προσμένω ἀκόμα...

ΤΑ ΧΑΛΑΣΜΑΤΑ

'Απ' τῶν ὀνείρων τὰ χαλάσματα
φτιάχνω τοὺς πύργους τῆς σωτηρίας μου...
'Ετοιμάζω τοὺς δρόμους τῆς φυγῆς μου,
νάιναι πιά εὐκολοί, πιά διαβατοί...
Μὰ τί νὰ γίνουμε ὕστερα,
σάν ὄνειρα πιά δὲ θὰ ὑπάρχουν ;

ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ ΔΡΟΥΣΙΩΤΗΣ

('Απὸ τὴν ἀνέκδοτη σειρὰ «Νέα Τραγούδια»).

Α Φ Ι Ε Ρ Ω Μ Α

I

Πέταξα τὴν πληκτικὴ ἡρεμία,
 ποῦ ἡ συνήθεια καὶ ἡ φρόνηση
 ἔρριξε στοὺς ὤμους μου,
 γιὰ νὰ καλύψει τὴ δειλία μου.

Θ' ἀφεθῶ, ἐλαφρὴ κι' ἐλεύθερη,
 στὸ χᾶδι τοῦ ὀνείρου
 τῆς πιὸ γλυκειᾶς σου ὑπόστασης, Ἀγάπη!

Θὰ πλανηθῶ στοὺς γνώριμους δρόμους
 κι' ἡ λαχτάρα μου θὰ θωπεύει
 τὴ νωπὴ θύμηση.

Θ' ἀγκαλιασθῶ
 μὲ τὴ μαγεία τοῦ ἀνέκφραστου,
 ποῦ στὸ βωμό τῆς προσφέραμε
 τῆς ἀγάπης τ' ἀπόσταγμα.

Ποιά ὀδύνη
 θὰ ἦταν τόσο μεγάλη
 νὰ ξεπλύνει ἀπ' τὰ χεῖλη
 τὸ δικό σου τὸ ἄγγιγμα;

Ἔλα! Θὰ σοῦ στείλω τὸ μήνυμα
 δεμένο στὰ φτερά τῆς νοσταλγίας
 μὲ τὶς χρυσῆς ἀνταύγειες
 τῶν ἡμερῶν τῆς χαρᾶς μας.

Προσμένοντας, θὰ φύλλομετρῶ
 τὴ συλλογὴ τῶν ἀναμνήσεων...

II

Ἐξῆσα τὶς μέρες μου, ἀναπνέοντας
 τὶς πικρὲς ἀναθυμιάσεις
 τῆς ἀπογοήτευσης.

Ἀποτεφρώθηκα
 στὸν τεράστιο τῆς κλίβανο
 τὰ χαρούμενα ὄνειρα,
 ποῦ χαμογελοῦσαν ἀνάμεσα
 στὴν ἀπεραντοσύνη τῆς προσδοκίας μου.

Ποῖός θάνατος εἶναι
 περισσότερο πένθιμος
 ἀπ' τῶν χαρούμενων ὀνείρων
 τῆς προσδοκίας τῶν χαδιῶν;

Ἀπόψε, μὲ τί θὰ ντύσω
 τὴ γύμνια τῆς νύκτας;

III

Καὶ τὸ κρύο,
 ποῦ ναρκωμένο κοιμότανε
 μὲς τὸ αἰθέρινο στρώμα του,
 χύθηκε τώρα στοὺς δρόμους.

Ποῦ πέταξα—
 τόσο ἀστόχαστα,
 τῶν ὤμων τὸ κάλυμμα;

ΑΠΟΦΕΙΣ

ΠΟΙΗΤΙΚΑ ΜΕΣΑ ΚΑΙ ΣΚΟΠΟΙ

Σ' ένα από τὰ προηγούμενα τεύχη είχαμε τὴν ἑγκαίρεια ν' ἀσχοληθοῦμε, ἀπὸ τὴ στήλη αὐτῆ, μὲ τὸν πνευματικὸ χαρακτήρα τῆς ἐποχῆς μας, καὶ νὰ ἐξετάσουμε τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους ἡ ποίηση διέρχεται σήμερα μιά τόσο σοβαρὴ κί' ἐπικίνδυνη κρίση. Στὸ διάστημα πού μεσολάβησε ἀπὸ τότε, ἡ κατάσταση χειροτέρευσε ἀκόμη περισσότερο. (Οἱ παρατηρήσεις μας ἀφοροῦν κυρίως τὸ Ἑλληνικὸ βιβλίον καὶ τὸ Ἑλληνικὸ κοινὸ). Θὰ νόμιζε κανεὶς πῶς ἡ προσπάθεια μερικῶν ποιητῶν εἶναι νὰ ἐξαλείψουν καὶ τὰ τελευταῖα σημεῖα ἐπαφῆς πού ὑπάρχουν ἀκόμη μεταξύ αὐτῶν καὶ τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ.

Ἐχω μπροστά μου μιά σειρά ποιητικὰ βιβλία—ὄλα πρόσφατες ἐκδόσεις, τὰ πιὸ πολλὰ τυπωμένα σὲ χαρτί ἐξαιρετικῆς ποιότητος, μὲ ὠραία ἐξώφυλλα καὶ πολὺ καλὴ ἐμφάνιση. Μόλις ὅμως τ' ἀνοίξεις, ἀρχίζεις νὰ διερωτάσαι, ἀν ἐκεῖνα πού διαβάξεις εἶναι πραγματικὰ ποιήματα ἢ γρίφοι. Σκοτεινὲς ἔννοιες, δύσκολες ἀφηρημένες φράσεις, ἀσυνάρτητοι ἐσωτερικοὶ μονόλογοι, φιλοσοφικὴ ἐκζήτηση, ἐπιτηδευμένη γλῶσσα, εἶναι ὅτι χαρακτηρίζουν τὴν ποίηση αὐτῆ. Βέβαια ὑπάρχουν πού καὶ τοῦ ὠραῖες ποιητικὲς ἰδέες, προβεβλημένες μ' ἕναν τρόπο πρωτότυπο κί' ὑπεβλητικὸ, κί' ὑπάρχουν ἀκόμη—σὲ μερικοὺς στίχους—ἀριστοουργητικοί, ἀλήθεια, συνδυασμοὶ λέξεων καὶ εἰκόνων, πού ἀφήνουν ζωηρὲς προεκτάσεις στὴν ψυχὴ μας, κί' ἀνασύρουν ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ ὑποσυνείδητου ἕναν κόσμον μαγικὸ καὶ θεοπέσιον. Μά εἶναι τόσο λίγοι—ἀφάνταστα λίγοι—οἱ στίχοι αὐτοί, κί' εἶναι τόσο πυρετικὸ (ἐφιαλτικὸ, θάπρεπε νὰ πῶ καλύτερα) τὸ σύνολο, καὶ τόσο κουραστικὰ ἐκδηλῆ ἡ προσπάθεια πού τὸ χαρακτηρίζει, πού δὲν ξέρει κανένας ἀν ἀξίζει τὸν κόπον νὰ ψάξει τόσο βαθεῖα, κουραστικὰ κί' ἐπιμόνα γιὰ ν' ἀνασύρει μέσ' ἀπ' ὄλην αὐτὴν τὴ λάσπη καὶ τὸ σурφετὸ τὰ λίγα ψήγματα χρυσοῦ πού περικλείει. Καὶ τὸ πιὸ τραγικὸ ἀπ' ὄλα εἶναι τὸ γεγονός πῶς ὄλη αὐτὴ ἡ ἀσυνείδησι κί' ἡ ποιητικὴ ἀδυναμία κατοχυρώνονται πίσω ἀπὸ τὴ δικαιολογία τῆς «μοντέρνας τέχνης», (εἴτε αὐτὴ λέγεται καθαρὴ ποίηση, εἴτε ἄδσολος λυρισμός, εἴτε σουρρεαλισμός, εἴτε ὀιδιόποτε ἄλλο) καὶ τοῦ ἰδιαίτερου χαρακτήρα τῆς ἐποχῆς μας: Κάμνουμε «μοντέρνα τέχνη», ἰσχυρίζονται, καὶ τὸ πρῶτιστον πού ἔχουμε νὰ ἐπιτελέσουμε, εἶναι νὰ σπάσουμε κάθε δεσμὸ μὲ τὴν παράδοση καὶ νὰ τ' ἀνανεώσουμε ὄλα: γλῶσσα, θέματα, μορφή, ποιητικὲς ἰδέες, ποιητικὲς ἔννοιες!

Ἐπάρχει, βέβαια, κάποια δόση ἀλήθειας μέσα στὴν προσπάθειαν αὐτῆ· κί' εἶναι φυσικὸς νόμος ἢ ἐπιβίωση μέσ' ἀπὸ τὴν ἀνανέωση. Κανένας δὲ λέει πῶς πρέπει νὰ σταθοῦμε σ' ἐκεῖνο πού θρήκαμε. Κανένας δὲ λέει πῶς πρέπει νὰ ἐναγκαλιστοῦμε τὴν ποιητικὴ θεματογραφία, τὴν ρητορικὴ ἀνάλυση, τὴν εὐκόλῃ αἰσθηματολογία, τὴν κουδουνιστὴ ρίμα καὶ τὰ αὐστηρὰ μέτρα τῆς παραδοσιακῆς πείσης, καὶ νὰ μείνουμε στενά προσηλωμένοι σ' αὐτὰ. Κάθε ἄλλο! Ἄλλα κάτι ἐπὶ τέλους πρέπει νὰ σεβαστοῦμε ἀπὸ κεῖνα πού θρήκαμε, γιὰ νὰ στηριζοῦμε πάνω σ' αὐτὸ τὶς καινούργιες ἐπιτεύξεις μας. Ἀνανέωση σημαίνει προσθετικὴ ἐργασία κί' ὄχι ὀλοσχερῆ ἄρνησι κί' ἀφαίρεσι. Ἀνανέωση σημαίνει δημιουργία. Οἱ «μοντέρνοι» ὅμως ποιητὲς ἀρνοῦνται τὸ πᾶν. Καταργοῦν καθ' ὀλοκληρίαν τὸν χῶρον τοῦ συνείδητοῦ καὶ τοῦ αἰσθητοῦ, καὶ περιορίζουν τὸν ποιητικὸν λόγον ἀποκλειστικὰ στὴν περιοχὴ τοῦ ὑπεραιοσθητοῦ καὶ τοῦ ὑποσυνείδητου. Καταργοῦν τὸ ἀπλὸ καὶ τὸ εὐκόλον κί' ἀσχολοῦνται μονάχα μὲ τὸ σκοτεινὸ καὶ τὸ δύσκολον. Καταργοῦν τὴ συνειρμικὴ διατύπωσι, καὶ μεταχειρίζονται τὴν ἀσυνάρτητην, τὴν ἑλλειπτικὴν κί' ἐξαρθρωμένην φράση. Ἀρνοῦνται τὸν ὀρθόδοξον χαρακτήρα τοῦ λόγου καὶ μεταχειρίζονται τὴν λέξι, σὰ νάταν ἀόριστος μουσικὸς φθόγγος καὶ ζωγραφικὴ ἐκφρασι χρώματος. Ἀρνοῦνται τὸ μέτρο κί' υἱοθετοῦν μίαν ἀβέβαιαν ρυθμικὴν ἐκφρασι, πού σπάνια ἔχει ἐσωτερικὴ συνέπεια καὶ πολὺ σπανιώτερα ἀποτελεῖ ἄρμονίαν. Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι, ὅτι, γιὰ νὰ κατανοήσεις ἕνα ποιῆμα γραμμένον μὲ τὸν τρόπον αὐτὸ, πρέπει ἀπαραίτητα τὸ ποιῆμα νὰ συνοδεύεται ἀπὸ σχόλια ἢ νάχεις τοῦλάχιστον τὴν ὑπομοιή καὶ τὴ φαντασία νὰ τὸ ἀναλύσεις καὶ νὰ τὸ ἀνασυνθέσεις—ἀπίθανον κί' αὐθαίρετον, τὶς περισσότερες φορὲς—γιὰ νὰ

θρείς κ ά τ ι, πού θά εἶναι μὲν πλησιέστερα πρὸς τὸ δικό σου ψυχικό κόσμο, ἀλλὰ πολὺ μακρυνὸ καὶ πολὺ χαλαρὰ συνδεμένο μὲ κείνο πού λ ε κ τ ι κ ά διατυπώνει τὸ ποιητικὸ κείμενο. Κι' εἶναι θέβια σημαντικὸ τὸ ἐπιτευγμα νὰ μπορεῖ ὁ ποιητὴς νὰ ξυπνᾷ στὴν ψυχὴ τοῦ ἀναγνώστη του τῖς ποιητικὰς συγγένειες, πού ὕφίστανται ἀνάμεσα σ' αὐτὸν καὶ κείνον. Μὰ πόσοι ἀναγνώστες, εἶναι παρασκευασμένοι γιὰ τὸ ἐγγεῖρημα αὐτό; Καὶ δὲ θάτανε τάχα μπορετὸ οἱ ποιητικὲς αὐτὲς συγγένειες νὰ ἀφυπνισθοῦν σ' ἓνα πολὺ εὐρύτερο κύκλο ἀναγνωστῶν, μ' ἓναν ἄλλο συντομώτερο, ἀπλούστερο καὶ λογικώτερο τρόπο;

Παραδεχόμεθα τὴν ἀνανέωση τῶν φραστικῶν καὶ ποιητικῶν μέσων σὰ μιὰν ἀνάγκη τῆς ἐποχῆς μας. Οἱ αἰσθήσεις τοῦ μεταπολεμικοῦ ἀνθρώπου ἔχουν ἀμβλυθῆ, καὶ χρειάζονται καινούργιοι καὶ ἰσχυροὶ ἐρεθισμοὶ γιὰ νὰ τῖς ἀφυπνίσουν. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ὑπάρχει σύγχυση μεταξὺ μέσων καὶ σκοπῶν, ὅπως δυστυχῶς φαίνεται ὅτι ὑπάρχει στὴν τάξη τῶν ποιητῶν τοῦ εἴδους αὐτοῦ. 'Ἡ βραχυλογία κι' ὁ ἑλλειπτικὸς λόγος κι' ἡ ἐξαρθρωμένη φράση κι' ἡ θαμπὴ εἰκόνα κι' ἡ σκοτεινὴ μεταφορὰ καὶ τὰ ὑπονοούμενα μποροῦν νὰ χρησιμεύσουν σὰν μέσα γιὰ τὴ δημιουργία μιᾶς ὀρισμένης ποιητικῆς ἀτμόσφαιρας κι' ἐνὸς ὀρισμένου ποιητικοῦ ἀποτελέσματος, ὄχι ὅμως καὶ σὰν σκοπός.

Τὸ ποῖημα, ἐπαναλαμβάνουμε, δὲν μπορεῖ σήμερα νὰναι μιὰ φραστικὴ ὠρασιολογία ἢ μιὰ ρητορικὴ θεματογραφία. 'Ὁ καλλιτέχνης πρέπει ν' ἀνανεώσει τὰ ἐκφραστικὰ του μέσα, μὲ τὸν ἀπώτερο ὅμως σκοπὸ νὰ προχωρήσει στὴ λύτρωση ὄχι μόνον τοῦ ἑαυτοῦ του ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀναγνώστη του' ν' ἀφυπνίσει μέσα στὴν ψυχὴ του τὸν κόσμο τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ ὀραίου, καὶ ν' ἀφήσει στὴν καρδιά του ὅλες ἐκεῖνες τῖς λεπτὲς διακυμάνσεις καὶ τῖς ἀκαθόριστες προεκτάσεις, πού συνεπάρχονται τὰ μεγάλα καὶ τελεῖωμένα ἔργα. 'Ὁ δρόμος ὅμως πού ὀδηγεῖ σ' αὐτὸ τὸ τέρμα δὲν μπορεῖ νὰναι ὁ δρόμος τοῦ ζόφου, τοῦ ὑποσυνείδητου καὶ τοῦ ἐνστίκτου, ἀλλὰ ὁ δρόμος τῆς συνειδήσης, τοῦ αἰσθηματος καὶ τῆς λογικῆς. 'Ἡ ἀνανέωση τῶν ποιητικῶν μέσων — τὸ ξαναλέμε — εἶναι ἀπαραίτητη καὶ οὐσιώδης γιὰ τὴν ἐποχὴ μας. 'Ὅποι-ἀδηποτε ἀνανέωση ὅμως δὲν ὀδηγεῖ στοῦ σκοποῦ — τὸν κύριο σκοπὸ τῆς ποίησης, πού προδιαγράψαμε — εἶναι ἐντελῶς ἀπαράδεκτη.

'Ἡ ἐποχὴ μας εἶναι δύσκολη καὶ περίπλοκη. Δὲν πρέπει ὅμως γι'αὐτὸ ἐμεῖς νὰ τὴν κάνουμε ἀκόμη πιὸ δύσκολη καὶ περίπλοκη. 'Ἡ ἀπλότης καὶ ἡ καθαρότης ἦταν κανὼν καὶ δόγμα γιὰ τὴν τέχνη. Αὐτὴν τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν καθαρότητα τὴ χρειάζομεθα σήμερα περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά. Καὶ μ' αὐτὴ τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν καθαρότητα θὰ ἐπιτύχουμε πληρέστερα τὸν καλλιτεχνικὸ σκοπὸ μας, παρὰ μὲ ὁποιοδήποτε ἄλλο μέσο. Τὰ ἄλλα εἶναι λεπτομέρειες, πού στέκει στὴν προσωπικότητα τοῦ καλλιτέχνη νὰ τῖς ρυθμίσει καὶ νὰ τῖς χειραγωγῆσει. 'Αλοῖμοιο, ὅμως, ἂν οἱ λεπτομέρειες ἀπορροφήσουν τὴν οὐσία κι' ἂν τὰ μέσα ὑποκαταστήσουν τὸ σκοπὸ !

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΗ

Δὲν κλαίω πού σῆστήκε ἡ ἀγάπη μας,
δὲν κλαίω πὼς ἔχασα ἐσένα!
Κλαίω πού τίποτε δὲν ἔμεινε
μὲς τὴν ψυχὴ ἀπ' τὰ περασμένα.

Κλαίω πού μάτια σπατάλησα
τὸ θησαυρὸ ὅλης μου τῆς νειότης
σ' ἓνα μικρὸ κι' ἀνάξιον ἔρωτα
πούταν τοῦ πάθους του δεσμώτης.

Δὲν κλαίω πού σῆστήκε ἡ ἀγάπη μας...
Τὸ καθετὶ στὴ γῆς πεθαίνει...
Μὰ εἶναι διπλὸς γιὰ κείνα ὁ θάνατος
πού ἡ μνήμη πιὰ δὲν τ' ἀνασταίνει...

Ν. ΚΥΡΗΝΟΣ

Η ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΙΛΙΑΔΑ ΤΟΥ ΠΕΙΣΙΣΤΡΑΤΟΥ

Ένα από τὰ ειδικώτερα, ἀλλὰ πολὺ σημαντικά, προβλήματα τοῦ Ὀμηρικοῦ ζητήματος εἶναι ἡ παρακολούθησις τῆς ἱστορίας τοῦ Ὀμηρικοῦ κειμένου ἀνάμεσα στοὺς αἰῶνες καὶ ἡ ἀποκατάστασις ἑνὸς κειμένου ποῦ νὰ ἱκανοποιεῖ τὴ σημερινὴ φιλολογικὴ ἐπιστήμη χωρὶς ὅμως ν' ἀπομακρύνεται κι ἀπὸ τὴν παράδοσιν. Ἀλλὰ τὸ Ὀμηρικὸν κείμενον, ποῦ ἔχει τὴ μακρότερη ἱστορία⁽¹⁾ στὴν παγκόσμιαν λαογραφίαν, ἔπαθε καὶ τὶς μεγαλύτερας περιπέτειας, κ' ἐπομένως ἀπειρες μεταβολές, ποῦ ἀλλοίωσαν τὴν ἀρχικὴν μορφήν του. Φιλοδοξία διαρκῆς τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ὡς σήμερα, στάθηκε ἡ ἀποκατάστασις ἑνὸς καθαροῦ καὶ σταθεροῦ κειμένου, χωρὶς ὡστόσο ποτὲ ὡς τώρα νὰ τὸ ἐπιτύχει ἀπόλυτα. Τὰ κείμενα ποῦ χρησιμοποιοῦσαν οἱ Ὀμηρίδες καὶ οἱ ραψῶδοι αὐξομεϊώνονταν ἀνάλογα μὲ τὶς περιστάσεις καὶ τ' ἀτομα, καὶ γι' αὐτὸ κατὰ τὸν ἑξῆς αἰῶνα π.Χ. ὁ Πεισίστρατος ὄρισε στὴν Ἀθῆνα μιὰ ἐπιτροπὴ ἀπὸ ποιητὰς γιὰ νὰ κάνουν —κ' ἔκαναν— τὴν πρώτην ἐπίσημην ἐκδόσιν τῶν Ὀμηρικῶν Ἐπτῶν. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἐμπόδισε νὰ γίνονται κι ἄλλες ἐκδόσεις, λιγώτερον ἢ περισσότερο ἀνεύθυνες καὶ γι' αὐτὸ διαφορετικῆς ἀναμεταξύ τους, οἱ ἐκδόσεις κατ' ἀνδρα καὶ οἱ ἐκδόσεις κατὰ πόλεις. (Ἀπὸ τὶς τοπικὰς ἐκδόσεις σημαντικῆς ἦταν ἡ Ἀργολικὴ, ἡ Χίαι, ἡ Κρητικὴ, ἡ Κυπριακὴ, ἡ Μασσαλιωτικὴ καὶ ἡ Σινωπικὴ.) Οἱ παραπομπῆς στὸν Ὀμηρον ποῦ δρίσκουμε σὲ κλασσικοῦς καὶ μεταγενέστερους συγγραφῆς μαρτυροῦν γιὰ τὴν ὑπάρξιν διαφορῶν στὸ Ὀμηρικὸν κείμενον. Ἔτσι ἡ σύγχυσις μεγάλωνε μὲ τὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων, καὶ γι' αὐτὸ οἱ Ἀλεξανδρινοὶ φιλόλογοι (Γ' καὶ Β' αἰ. π.Χ., κυρίως) προσπάθησαν πρώτῳ νὰ συστηματοποιήσουν τὶς Ὀμηρικὰς μελέτας, ξεκαθάρισαν τὸ κείμενον καὶ τὸ ἐξέδωκαν κριτικὰ μὲ ἐρμηνευτικὰς καὶ ἄλλας σημειώσεις. Ἀλλὰ, μ' ὅλο ποῦ ἡ περίφημη αὐτὴ φιλολογικὴ ἐργασία ἀποτελοῦσε ἀναμφισβήτητον πρόοδον στὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Ὀμηρικοῦ κειμένου, δὲ δρῆκε γενικὴ ἀποδοχή, γιὰτὶ (α) καὶ οἱ προηγούμενες τοπικὰς ἐκδόσεις δὲν ξεχάστηκαν ὁλότελα· τὸ ἀντίθετον μάλιστα· οἱ μεταγενέστεροι ἀντιγραφῆς νόθευαν τὶς ἐπιστημονικὰς Ἀλεξανδρινὰς ἐκδόσεις μὲ συχνὰς παρεμβολὰς ἀπὸ τὶς προηγούμενες τοπικὰς ἐκδόσεις, καὶ (β) γι' αὐτὸ δὲ σάθηκε οὔτε ἓνα χειρόγραφον ποῦ νὰ ἔχει ὀλίγον τὸ Ὀμηρικὸν κείμενον σύμφωνα μὲ τὶς κριτικὰς ἐκδόσεις τῶν Ἀλεξανδρινῶν φιλόλογων. Ἔτσι στὰ μεταγενέστερα ἑλληνιστικὰ καὶ στὰ βυζαντινὰ χρόνια τὸ Ὀμηρικὸν κείμενον ἀπόχτησε μιὰ νέα μορφήν, αὐτὴν ποῦ μᾶς παραδόθηκε στὰ πάμπολλα χειρόγραφα τοῦ Ὀμήρου ἀπὸ τὸ δέκατον αἰῶνα μ.Χ. κ' ἔπειτα, ἀλλὰ καὶ στοὺς παπύρους (150 π.Χ.—700 μ.Χ.) ποῦ περιέχουν Ὀμηρικὰ ἀποσπάσματα⁽²⁾.

Ἀπὸ τὴν πρώτην ἐντυπιὴν ἐκδόσιν τοῦ Ὀμήρου ἀπὸ τὸν Δημήτριον Χαλκοκονδύλῳ (1488) ὡς σήμερα ἡ ἀποκατάστασις τοῦ Ὀμηρικοῦ κειμένου μὲ βάση τὰ χειρόγραφα καὶ τοὺς παπύρους ἔχει προχωρήσει σημαντικὰ, σύμφωνα μὲ τὴν πρόοδον τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης ἀλλὰ καὶ μὲ τὶς προσωπικὰς ἀντιλήψεις τῶν ἐκδοτῶν. Μερικοὶ π.χ. φιλοδόξησαν νὰ δώσουν τὸ Ὀμηρικὸν κείμενον τοῦ Ἀριστάρχου, κι ἄλλοι τὸ κείμενον στὴν πρώτην του μορφήν, ποῦ τάχα ἦταν στὴν αἰολικὴν διάλεκτον. Οἱ ἀπόπειρες αὐτῆς, κι ἂν δὲν πέτυχαν τὸν τελικὸν σκοπὸν τους, ὅμως ἔχουν συμβάλει πολὺ στὴν πρόοδον τῶν Ὀμηρικῶν μελετῶν. Ἀλλὰ ἡ σημαντικώτερον προσπάθειαν στὰ τελευταῖα χρόνια, ἡ πιὸν τολμηρὴ καὶ πρωτότυπὴ, εἶναι αὐτὴ τοῦ καθ. G. M. Bolling, ποῦ ἔπειτα ἀπὸ πολὺχρονη προπαρασκευὴ παρουσιάζεται τώρα σὰν «Ἡ Ἀθηναϊκὴ Ἰλιάδα τοῦ ἔχτου αἰῶνος π.Χ.»⁽³⁾.

Ἐνα ὄνειρον ὀλόκληρης ζωῆς ἔγινε πραγματικότητα μὲ τὴν ἐκδόσιν αὐτὴν. Ὁ καθηγητὴς Bolling, ποῦ σαράντα σχεδὸν χρόνια ἀσχολεῖται ἀποκλειστικὰ μὲ τὴν μελέτην τοῦ Ὀμηρικοῦ κειμένου, ἔδωσε ἐπιτέλους τὸ ἔργον γιὰ τὸ ὅποῖον ἐργάστηκε σ' ὅλην τὴν ζωὴν καὶ ποῦ οἱ φιλόλογοι μὲ ζωντανὸ ἐνδιαφέρον τὸ περιμέναν σὰν ἐμπραχτὴ ἐφαρμογὴ τῶν τολμηρῶν ἀπόψεων καὶ μεθόδων του· τὴν ἐκδόσιν τῆς Ἰλιά-

(1) Γιὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ὀμηρικοῦ κειμένου δὲς πρόγραφα W. Schmid · O. Staehlin, *Geschichte der griechischen Literatur*, Mόναχο, 1929 1, 1, σ. 159 κ.ε., ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ εἰθλογραφία.

(2) Κατάλογον τῶν χειρογράφων καὶ παπύρων τοῦ Ὀμήρου δὲς στὴν ἐκδόσιν τῶν Monro-Allen, *Homeri Opera*, I, (Oxford 1939), σ. XX-XXXII.

(3) Ὁ πλήρης τίτλος τοῦ εἰδίου εἶναι: *Ilias Atheniensium: The Athenian Iliad of the Sixth Century B.C.* Edited by George Melville Bolling. Published by the American Philological Association with the co-operation of the Linguistic Society of America, 1950.

δας όπως θα έγινε τὸν ἔχτο αἰῶνα π.Χ. στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὸν Πεισίστρατο. Γιατί, πρὶν ἀπὸ κάθε συζήτηση κ' ἀπόπειρα γιὰ τὴν τελικὴ καὶ ὀριστικὴ ἀποκατάσταση τοῦ πραγματικοῦ κειμένου τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, ἀπαραίτητο βήμα θεώρησε τὴν ἐκδοσὴ αὐτῆ, καὶ μ' αὐτὴ καταπιάστηκε σ' ὅλη του τὴ ζωὴ. Ἀφορμὴ γιὰ τὶς μελέτες του τοῦ ἔδωσε ἡ γνωστὴ ἀνομοιογένεια τῆς παράδοσης τοῦ ὁμηρικοῦ κειμένου, γεγονός που ἐνισχύθηκε περισσότερο ἀπὸ τὰ νέα εὐρήματα παπύρων ποὺ περιέχουν ὁμηρικὰ ἀποσπάσματα. Ξεκινώντας λοιπὸν ἀπὸ τὴ νεώτερη, τελευταία μορφή τοῦ ὁμηρικοῦ κειμένου προχώρησε βαθμιοῦσα πρὸς τὰ πίσω, ἀπλώνοντας ὁλοένα καὶ πλουτίζοντας τὶς πορατηρήσεις του, καὶ διαμορφώνοντας σιγά σιγά ἕνα σύστημα ἔρευνας καὶ μιὰ μέθοδο ἐργασίας ποὺ τὸν εὐκόλυσε νὰ φτάσει σὲ θετικὰ συμπεράσματα. Παρακάτω παραθέτουμε σὲ συντομία τὶς παρατηρήσεις, τὶς σκέψεις καὶ τὶς ἀρχές ποὺ διέπουν τὴν ἐργασία του.

* * *

Τὸ καθιερωμένο σήμερὰ κείμενο τῆς Ἰλιάδας, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὰ μεσαιωνικὰ χειρόγραφα, ἔχει 15693 στίχους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους περίπου ἑκατὸ γενικὰ θεωροῦνται πρόσθετοι. Καὶ βέβαια πολὺ περισσότεροί στίχοι εἶναι νόθοι, πλαστοί, ὑποπτοί, διαφοροῦμενοι καὶ λανθασμένοι ἐνεκα τῆς μακρᾶς παράδοσης τοῦ ὁμηρικοῦ κειμένου, τῶν ποικίλων ἐκδόσεων του κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, καὶ τῆς μεγάλης σημασίας τοῦ Ὀμήρου γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Κι αὐτὸ εὐκόλα διαπιστώνεται ἀπὸ τὶς διαφορὲς ποὺ ὑπάρχουν στὰ διάφορα χειρόγραφα, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὶς διαφορὲς ποὺ δρῶσκουμε στοὺς παπύρους (150 π.Χ.—700 μ.Χ.) μὲ ἀποσπάσματα ὁμηρικὰ. Διαφορὲς παρατηροῦμε ἐπίσης, ὅπως εἴπαμε καὶ πρωτίτερα, στὰ ὁμηρικὰ χωρία ποὺ ἀναφέρονται σὲ κλασσικοὺς συγγραφεῖς. Γιατί τὸ κείμενο ποὺ δίνουν οἱ πάπυροι καὶ οἱ ὁμηρικὲς παραπομπὲς σὲ κλασσικοὺς καὶ μεταγενέστερους συγγραφεῖς ἔχει, σχεδὸν κατὰ κανόνα, λιγώτερος στίχους ἀπὸ τὸ καθιερωμένο σήμερὰ ὁμηρικὸ κείμενο, καὶ συχνὰ εἶναι διάφορα φραστικά. Ἔγιναν λοιπὸν προσθήκες κι ἀλλοιώσεις στὰ νεώτερα χειρόγραφα, ποὺ εἶναι ἡ βάση τῶν σημερινῶν ἐκδόσεων.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, στὶς κριτικὲς ἐκδόσεις τῶν οἱ μεγάλοι Ἀλεξανδρινοὶ φιλόλογοι, ὁ Ζηνόδοτος (Γ' αἰ. π.Χ.), ὁ Ἀριστοφάνης, καὶ προπάντων ὁ Ἀρίσταρχος (Β' αἰ. π.Χ.) εἶναι γνωστὸ πὺς θεωροῦσαν πολλοὺς ἀπὸ τοὺς στίχους τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν νόθους, μεταγενέστερες προσθήκες, ὑποπτοὺς ἢ λανθασμένους, κι ἄλλους ἀπ' αὐτοὺς τοὺς διόρθωσαν, ἄλλους τοὺς ἐξοθέλισαν, κι ἄλλους τοὺς σημείωσαν πὺς ἴσως πρέπει νὰ ἐξοθελιστοῦν. Βέβαια δὲν ἔχουμε καμιὰ ἀπὸ τὶς πολυτιμὲς αὐτὲς κριτικὲς ἐκδόσεις, ὅμως πολλὰ μαθαίνομε γι αὐτὲς ἀπὸ τὰ μεταγενέστερα σχόλια, ποὺ ἀποτελοῦν βασικὴ πηγὴ γιὰ τὸ ὁμηρικὸ κείμενο καὶ τὴν ἐρμηνεία του. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν ἐκδόσεων αὐτῶν (Β' αἰ. π.Χ.) ὡς τὴν ἐποχὴ τοῦ ἀρχίῳου τὰ σωζόμενα χειρόγραφα τοῦ Ὀμήρου (δέκατος αἰ. μ.Χ.) ὁ καθηγητὴς Bolling εἰκόζει πὺς θὰ κυκλοφοροῦσε μιὰ vulgata editio τοῦ Ὀμήρου, ποὺ θὰ στηριζόταν κυρίως στὴν ἐκδοσὴ τοῦ Ἀριστάρχου, ἀλλὰ καὶ ποὺ θὰ περιεῖχε καὶ πρόσθετους ἢ ἀλλοιωμένους στίχους ἀπὸ ἄλλες παλαιότερες καὶ μεταγενέστερες ἐκδόσεις ὄχι τόσο ἐπιστημονικὲς καὶ κριτικὲς, κ' ἔτσι σιγὰ σιγὰ οἱ στίχοι αὐτοὶ θὰ ἐνσωματώθηκαν στὸ ὁμηρικὸ κείμενο τῶν χειρογράφων μὲ τοὺς 15.600 περίπου στίχους γιὰ τὴν Ἰλιάδα.

Ὁ Ζηνόδοτος, ὁ Ἀριστοφάνης κι ὁ Ἀρίσταρχος γιὰ τὶς ἐκδόσεις τῶν εἶχαν ὑπ' ὄψη τους πολλὰ χειρόγραφα τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, χειρόγραφα ποὺ προέρχονταν ἀπὸ διάφορες προηγούμενες καὶ βέβαια ὄχι κριτικὲς ἐκδόσεις (ἐκδόσεις «κατ' ἄνδρα» καὶ «κατὰ πόλεις»), καὶ ποὺ γι αὐτὸ εἶχαν διαφορὲς ἀναμεταξύ τους φραστικὲς καὶ πρόσθετους στίχους: καὶ ἡ φιλολογικὴ ἐργασία καὶ τῶν τριῶν ἦτον νὰ παραβάλλουν, συγκρίνουν καὶ ξεκαθαρίσουν τὸ κείμενο, ὡστε νὰ ἔχει ὁμοιογένεια καὶ συνοχή. Τὰ χειρόγραφα ποὺ μελέτησαν θὰ εἶχαν, λοιπὸν, διάφορες ἀρχαίους πηγές, ὅπως πιστοποιεῖται κι ἀπὸ τὶς παραθέσεις ὁμηρικῶν χωρίων σὲ κλασσικοὺς συγγραφεῖς ποὺ σπάνια συμφωνοῦν μὲ τὸ σήμερὰ καθιερωμένο ὁμηρικὸ κείμενο: κι ὅλες θὰ πηγαῖναν πίσω στὴν πρώτη γνωστὴ ἐκδοσὴ τοῦ Ὀμήρου, στὴν ἐκδοσὴ τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τὸν Πεισίστρατο κατὰ τὸν ἔχτο αἰῶνα π.Χ. Αὐτὴν κυρίως τὴν ἐκδοσὴ εἶχαν ὑπ' ὄψη τους οἱ κλασσικοὶ συγγραφεῖς, κι αὐτὴ προσπάθησαν ν' ἀποκαταστήσουν οἱ Ἀλεξανδρινοὶ φιλόλογοι, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ βροῦν γενικὴ ἀπόδοξη οἱ προσπάθειες των, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς μεταγενέστερες προσθήκες ποὺ μῆχαν στὸ ὁμηρικὸ κείμενο, προσθήκες ποὺ μέσῳ τῆς Vulgata πηγάζουν ἀπὸ τὶς πρὶν ἀπὸ τὸν Ἀρίσταρχο καὶ Ζηνόδοτο ποικίλες ἐκδόσεις.

Ἐπειτα ἀπὸ τὶς παρατηρήσεις αὐτὲς ὁ καθηγητὴς Bolling κατάληξε σ' ὀρισμένα

συμπεράσματα κ' έβαλε μερικές άρχες στην έργασία του για αξιώματα, αὐταπόδεικτες άλλθειες (ὁ ὅρος του είναι «postulate»). πού καθορίζουν τή μέθοδο του έπιλογής, κ' έτσι προχώρησε στην παρασκευή ενός κειμένου τής 'Ιλιάδας από 14.600 περίπου στίχους, πού κατά τήν αντίληψή του άποτελοῦν τήν πρώτη έκδοσή της, τήν 'Ιλιάδα τῶν 'Αθηνῶν ὅπως πραγματοποιήθηκε πρώτη φορά τόν έχτο αἰῶνα π.Χ. από τόν Πεισιστράτο. Τίς άφορμές για τήν άποψη του, τίς παρατηρήσεις του, τόν τρόπο τῶν έργασίας του, τά έπί μέρους προβλήματα, τά ὑπέρ καί τά κατά τῆς μεθόδου του, καί ὅλα τά σχετικά ζητήματα τά συζήτησε καί τά παρουσίασε έπανειλημμένα σε σειρά άρθρων του σε περιοδικά κατά τά τελευταία σαράντα χρόνια, ιδιαίτερα ὅμως καί πύο συστηματοποιημένα στα δυό βιβλία του «The External Evidence for Interpolation in Homer», (Oxford 1925) καί «The Athetized Lines of the Iliad», (Baltimore 1944).

Καρπός ὅμως ὅλης τῆς προηγούμενης προπαρασκευαστικής έργασίας του είναι ἡ «Ilias Atheniensium» ὅπου τελικά εφαρμόζονται έμπραχτα οἱ άρχες καί άπόψεις του. Έπειτα από μιά σύντομη Εἰσαγωγή, ὅπου άνακεφαλαίώνει καί διαγράφει τή μέθοδο καί τίς άπόψεις του, καί μερικά προλογικά λόγια, προσθήκες καί πίνακα συντομογραφιών, άνατυπώνει διορθωμένο ὅλο τὸ κείμενο τῆς 'Ιλιάδας σύμφωνα με τήν έκδοση τῶν Monro-Allen (Oxford), αλλά τούς στίχους πού άθετεῖ (περισσότερους από 1.000) τούς βγάζει από τὸ κανονικό κείμενο καί τούς παραθέτει στό ὑποσέλιδο κριτικό ὑπόμνημα.

Τὸ έργο εἶν' ἕνα μνημεῖο έπίμονης καί συστηματικής έργασίας καί αὐστηρῆς συνέπειας, ένας σπουδαιότατος σταθμός στην άποκατάσταση τοῦ ὁμηρικοῦ κειμένου. Γιατί, κ' ἂν άκόμη ἡ έκδοση Bolling άποδίδει πραγματικά τὸ ὁμηρικό κείμενο τοῦ Πεισιστράτου, πέρ' ἀπ' αὐτό πρέπει τώρα νά ζητηθῆ καί ν' άποκατασταθῆ τὸ πραγματικό κείμενο τοῦ 'Ομήρου, πού μιάς διαφεύγει άκόμη, — καί θά μᾶς διαφεύγει ἴσως για πάντα. Γιατί ἡ άποκατάσταση τῶν ὁμηρικῶν ἑπῶν ὅπως ακριβῶς βγήκαν από τὸ χέρι τοῦ ποιητῆ τῶν θά μείνει ἴσως για πάντα χίμαιρα άπιαστή για τή φιλολογική έπιστήμη, αλλά καί κίνητρο πού πάντα θά κεντρίζει τίς έρευνες καί μελέτες της.

* * *

Τώρα, ἂν ἡ Ilias Atheniensium τοῦ καθηγητῆ Bolling δίνει πραγματικά τὸ κείμενο τοῦ Πεισιστράτου ἢ ἂν είναι ἕνα καλύτερο ποίημα, είναι κάτι για τὸ ὁποῖο επιτρέπεται ν' άμφιβάλλει κανείς. 'Ο ἴδιος ὁ καθηγητῆς Bolling έπανειλημμένα τὸ γράφει, πῶς μόνο κατά προσέγγιση μπορεί τὸ έργο του ν' αντιπροσωπεύει τὸ πρωτότυπο στό ὁποῖο φιλοδόξησε νά φτάσει: κ' αὐτὸ για διάφορους λόγους, προπάντων ὅμως ἕνεκα τῆς λειψῆς παράδοσης, ἕνεκα τῶν σκόρπιων, άμφίβολων κ' ἑλληπτικῶν πληροφοριῶν. Στά 1944, στό βιβλίο του «The Athetized Lines of the Iliad», σ. 42, γράφει: «Ἐν ἡ έκδοση αὐτῆ θά ἦταν ἕνα «καλύτερο» ποίημα θά ἦθελαν νά τὸ άφήσω στην κρίση ὅσων μιλοῦν για τήν (αἰσθητική) ἔχτιμηση τῆς λογοτεχνίας. Ἄλλά ὅσοι ἐπιθυμοῦν ν' ἀναλύσουν τή σύνθεση τοῦ ποιήματος ἢ νά τὸ χρησιμοποιήσουν σάν ἕνα ντοκουμέντο πού πιστοποιεῖ για τὸ λόγο καί τή ζωῆ τῆς ἐποχῆς του θά θρῖσκανε μιά τέτοια έκδοση, τὸ πιστεῦω, στερεώτερη βάση για τίς έρευνές των παρά ὁποιαδήποτε άλλη.» Ἐφήνει, λοιπόν, άνοιχτὸ τὸ ζήτημα. Καί πολὺ σωστά. Γιατί ἔτσι μονάχα προοδεῖ ἡ έπιστήμη. Καί εἶν' ἀλήθεια πῶς πολλοὶ θά διαφωνήσουν πῶς ἡ Ilias Atheniensium είναι πάντα καλύτερο ποίημα ἔτσι συντομευμένα καί αλλοιωμένα παρά τὸ γνωστὸ μας κείμενο τῆς 'Ιλιάδας. Παίρνω μερικά παραδείγματα από τήν πρώτη ραφίδα :

'Αθετεῖ π.χ. ὁ καθηγητῆς Bolling, μαζί με τόν αὐστηρότατο καί πολλές φορές αὐθαίρετο Ζηνόδοτο καί μ' άλλους, τούς στίχους A 4-5, πού ὅμως περιέχουν μιά βασική ἰδέα στη σύνθεση τῆς 'Ιλιάδας, τὸ «Διὸς δ' ἔτελειετο βουλῆ», ἕνα μοτίβο της γνωστῆ στην άρχαιότητα καί πού άπήχρησέ του μονάχα είναι ἡ ἴδια ἰδέα στα 'Κύπρια 'Επη» τοῦ Στασίω. 'Αθετεῖ, μαζί με τὸ Ζηνόδοτο, τὸ στίχο A 80 «κρείσσων γάρ βασιλεὺς ὅτε χῶσεται ἀνδρὶ χέρη», πού ὅμως είναι ψυχολογικά αναγκαίος σά γενικευτική γνωμολογική μετάβαση πρὸς τήν εἰδική περίπτωση πού ἀντικρύζει ὁ Κάλχας καί πού δέν τολμᾶ νά τῆ θίξει άμέσως, παρά τῆ σκεπάζει με μιά γενικά παραδεγεγμένη γνώμη. 'Αθετεῖ, μαζί με τὸ Ζηνόδοτο πάλι, τόν A 117 «βούλομ' ἐγὼ λαὸν σὼν ἔμμεναι ἡ ἀπολέσθαι», στίχο αναγκαῖο για νά δικαιολογηθῆ ἡ μεταβολὴ τῆς στάσης τοῦ 'Αγαμέμνονα, πού ἔτσι παρουσιάζεται ὄχι σάν οὐταρχικός, σκληρὸς καί ἰδιοτελῆς ἡγεμόνας, αλλά σάν ἕνα πού προνοεῖ καί φροντίζει για τὸ λαὸ του, ἢ τουλάχιστο σάν ένας πού κρατεῖ τά προσχήματα τοῦ αἰτροῦσμοῦ. 'Αθετεῖ, μαζί με τόν 'Αρίσταρχο, τούς A 133-134, πού ὡστόσο άποτελοῦν αναγκαίους αναβαθμούς στην αὐξηση τῆς ὀργῆς τοῦ 'Αγαμέμνονα, πού βαθμιαία κορυφώνεται ὡς τήν άνοιχτῆ άπειλῆ στοὺς

ἀμέσως ἐπόμενους στίχους. Ὁ Α177 ποῦ ἀθετεῖται, φαίνεται σὰ μιὰ πιθανὴ μετά-
 δαση πρὸς μιὰ γενικὴ παρατήρηση γιὰ τὸν ἐριστικὸ καὶ πολεμικὸ χαρακτήρα τοῦ
 Ἄχιλλέα, μ' ὄλο ποῦ ἴσως νὰ ἔχει καλύτερα τὴ θέση του γιὰ τὸν Ἄρη στὸν Ε891.
 Ἄλλὰ οἱ ἐπαναλήψεις εἶναι χαρακτηριστικὸ στοιχεῖο τοῦ ἔπους· π6. Α195-196, ποῦ
 βέβαια τοὺς ἀθετεῖ ὁ καθηγητὴς Bolling μαζί με τὸν Ἀρίσταρχο, γιὰτὶ βρίσκονται
 ἀμέσως παρακάτω Α208-209 (ἐδῶ τοὺς ἀθετεῖ ὁ Ζηνόδοτος, ποῦ ὅμως τοὺς δέχεται
 στὴν πρώτη θέση), ἀλλὰ ποῦ σίγουρα εἶναι ἀπαραίτητοι, ἢ τουλάχιστο ἐξ ἴσου
 ἀπαραίτητοι, στὴν πρώτη θέση, γιὰτὶ βέβαια εἶναι λογικὰ κ' αἰσθητικὰ προτιμότερο
 νὰ μᾶς δικαιολογήσει ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς τὴν ξαφνικὴ ἀφίξη τῆς Ἀθηνᾶς παρὰ ἢ ἴδια
 ἢ Ἀθηνᾶ στὸν Ἄχιλλέο. Ἀθετεῖ, μαζί με τὸ Ζηνόδοτο, τοὺς Α225-233, μ' ὄλο ποῦ
 κὶ ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ πὼς «εἶναι ὑπέροχη ποίηση, τελείως διάφορη ἀπὸ τὶς συνηθισμέ-
 νες νοθεύσεις, καὶ ἰδιαίτερα δὲ μοιάζουν διόλου με κέντρωνα» (Athetized Lines, σ. 58).
 Ἄλλὰ οἱ στίχοι αὐτοὶ δὲν εἶναι μόνο «ὑπέροχη ποίηση» ἀλλὰ καὶ ἀναγκαῖο καὶ φυ-
 σικὸ ξέσπασμα τῆς ὀργῆς τοῦ Ἄχιλλέα καὶ τῆς ὑβριστικῆς καταφρόνησης του γιὰ τὸν
 Ἀγαμέμνονα, στίχοι ποῦ ὄχι μόνο εἶναι ἐκπλήρωση τῆς ὁδηγίας τῆς Ἀθηνᾶς «ἔπεισον
 ὄνειδισον» (Α211), ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὄλο τὸ λόγο τοῦ Ἀχιλλέο (Α225-244) εἶναι οἱ
 μόνοι ποῦ δείχνουν πὼς πραγματικὰ ὁ Ἄχιλλέας μίλησε «ἀταρτηροῖς ἑπέεσιν», ὅπως
 περίφημα χαρακτηρίζεται ὁ λόγος του ἀπὸ τὸν ποιητὴ (Α223). Τὶ εἶδος «ἀταρτηρὰ
 ἔπη» θὰ εἶναι ὁ λόγος του χωρὶς τὸ ὑβριστικὸ ξέσπασμα τῆς ἀρχῆς; Κ' ἔπειτα ἔχουμε
 τὴ ρητὴ ὁμολογία τοῦ Πλάτωνα, ποῦ στὸ Γ' βιβλίον τῆς «Πολιτείας» του 389^ο ἀναφέ-
 ρει τὴν ἀρχὴ τοῦ χωρίου αὐτοῦ, κ' εἶν' ἐπίσης γνωστοὶ οἱ στίχοι κὶ ἀπὸ ἄλλες ἀρ-
 χαιῆς πηγῆς. Ἄλλὰ τοὺς στίχους αὐτοὺς τοὺς ἀθέτησε ὁ Ζηνόδοτος, κ' ἐπομένως,
 συμπεραίνει ὁ καθηγητὴς Bolling, δὲν θὰ ὑπῆρχαν σὲ μερικὰ τουλάχιστο χειρόγραφα
 ποῦ θὰ εἶχε ὑπ' ὄψη του ἐκεῖνος, καὶ ὅπωςδῆποτε θὰ εἶναι μιὰ παλιὰ προσθήκη ποῦ
 θὰ φτάνει ἴσως καὶ στὸν πέμπτο αἰ. π.Χ., καὶ πρέπει νὰ μὴν ὑπῆρχαν στὴν ἔκδοσι
 Πεισιστράτου.

Δὲ θὰ πολλοπλασιάσω τὰ παραδείγματα, γιὰτὶ γιὰ τὶς περισσότερες ἀθετήσεις
 τοῦ καθηγητῆ Bolling ὑπάρχει κὶ ὁ ἀντίλογος, καὶ ἡ λεπτομερειακὴ συζήτηση θὰ
 μπορούσε νὰ γεμίσει ὁλόκληρο βιβλίον ἂν πρόκειται νὰ αἰτιολογηθῇ πλῆρως καὶ νὰ
 στηριχτῆ με τὰ σωστὰ ἐπιχειρήματα. Εἶν' ἀλήθεια πὼς ἡ ἀθέτηση τῶν χίλιων τόσων
 στίχων ἔχει ἐπανειλημμένα καὶ με πολὺ ἰσχυρὰ ἐπιχειρήματα ὑποστηρικτῆ καὶ ἀπὸ
 γραμματικῶς στὴν ἀρχαιότητα καὶ ἀπὸ νεώτερους φιλόλογους, μ' ὄλο ποῦ ἄλλοι
 φιλόλογοι με ἐξ ἴσου ἰσχυρὰ ἐπιχειρήματα ὑποστήριξαν τὴ γνησιότητα τῶν περισσό-
 τερων ἀπ' αὐτοὺς. Καὶ ὁ καθηγητὴς Bolling εἶχε ὑπ' ὄψη του ὅλη τὴ σχετικὴ βιβλιο-
 γραφία καὶ κοσκίνισε με προσοχὴ κάθε γνώμη ὑπὲρ καὶ κατὰ γιὰ κάθε εἰδικὴ πε-
 ρίπτωση. Ἄλλὰ στηρίχτηκε πολὺ στὴν «external evidence» καὶ παραμέλησε ὑπερβολικὰ
 τὴν «internal probability», ὅπως ὁ ἴδιος παραδέχεται, καὶ μιὰ ποῦ ἔβαλε μερικῆς βα-
 σικῆς «αὐταπόδειχτες» γι' αὐτὸν «ἀλήθειες», ἦταν ὑποχρεωμένους νὰ τὶς χρησιμοποιήσῃ
 ἀπαρέγκλιτα, σχεδὸν μηχανικὰ, καὶ μ' αὐστηρὴ συνέπεια, ἀδιάφορο ποῦ τὸν ὁδηγοῦ-
 σαν. Εἶναι π.χ. ἀξίωμα γι' αὐτὸν (α) πὼς ὅσοι ἀντιγράφουν ἕνα κείμενο κάνουν πρῶτα
 καὶ κύρια προσθήκες σ' αὐτὸ κὶ ὄχι ἀφαιρέσεις, ὅπως διδασκόμαστε κὶ ἀπὸ τὴν ἐπαυ-
 ξημένη μορφή ποῦ πήραν σιγὰ σιγὰ με τὶς ἀντιγραφῆς τὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων κὶ ἄλ-
 λα ἔπη, π.χ. ἡ Ἰνδικὴ Μαχαβράτα, (ἐχτὸς ἀπὸ ἐλάχιστες περιπτώσεις ποῦ, ὅπως
 κὶ ἄλλα λάθη ἀντιγραφῆς, εὐκολὰ μποροῦν νὰ ἐξελεγχθοῦν). (β) πὼς ὅσοι στί-
 χοι ἀθετοῦνται ἀπὸ τοὺς Ἀλεξανδρινούς γραμματικῶς δὲν ὑπῆρχαν στὴν ἔκδοσι Πει-
 σιστράτου καὶ προπάντων (γ) πὼς γιὰ τὴν ἀποκατάστασι τοῦ κειμένου τῆς ἔκδοσης
 Πεισιστράτου πρέπει νὰ προτιμᾶται πάντα τὸ συντομώτερο κείμενο. Ἡ ἀλήθεια ὡστό-
 σο τῶν «ἀξιωματῶν» αὐτῶν εἶναι συζητήσιμη. Κὶ ὅμως τὰ «ἀξιώματα» αὐτὰ μαζί με
 τὶς «ἔξωτερικῆς μαρτυρίες» ποῦ εὐκολὰ μποροῦν ν' ἀπλωθοῦν σ' ἀνάλογες ἢ τάχα
 ἀνάλογες περιπτώσεις καὶ νὰ στηριχτοῦν σὲ ποικίλα, ἰσχυρὰ ἢ ἀδύνατα, ἐπιχειρήματα
 ὁμοιότητος, ἀναλογίας καὶ συγγένειας, δημιουργοῦν κανόνες καὶ ἀρχές, ποῦ ἡ μη-
 χανικὴ ἐφαρμογὴ τους ἐπιβάλλει τὴν ἀθέτησι τῶν 1000 στίχων ἀπὸ τὴν «Ἰλιάδα τῶν
 Ἀθηναίων».

Ἄν ὅμως κοντὰ στοὺς «νόμους» αὐτοὺς, κὶ ἀκόμη πάνω ἀπ' αὐτοὺς δινόταν ἡ
 δέουσα προσοχὴ στὴν ποιητικὴ ἀναγκαιότητα, στὴν ἑσωτερικὴ σύνθεσι, στὴν ἀπαραί-
 τητὴ ψυχικὴ συνοχὴ τῶν μερῶν καὶ τοῦ ὅλου, στὴν αἰσθητικὴ καὶ ἱστορικὴ ἐρμηνεία,
 στοὺς ψυχολογικοὺς παράγοντες καὶ στὴ λογικὴ συνέπεια, στὴ γλῶσσα, στὸ μέτρο,
 στὴν ἐποχὴ τῆς δημιουργίας, μ' ἕνα λόγο: στοὺς ποιητικοὺς καὶ τεχνικοὺς νόμους

τοῦ ἔπους, τὸ ἀποτέλεσμα θὰ ἦταν πολὺ διαφορετικό. Ἄλλὰ ἔτσι μπαίνουμε στὴν καρδιά τοῦ Ὀμηρικοῦ ζητήματος, ποῦ μιὰ ἄποψη τοῦ μονάχα ἀποτελεῖ ἡ ἔκδοσις τοῦ Ὀμηρικοῦ κειμένου.

Σίγουρα ὁμως τόσο οἱ προπαρασκευαστικὲς μελέτες τοῦ καθηγητῆ Bolling ὡς οἱ ὀ τελευταῖος τῶν κορπός, ἡ *Ilias Atheniensium*, ἀποτελοῦν σημαντικώτατη συμβολὴ καὶ σοβαρώτατο σταθμὸν στὶς Ὀμηρικὲς μελέτες, μιὰ τολμηρὴ καὶ χρήσιμη προσπάθεια στὴν ἀποκατάστασις τοῦ Ὀμηρικοῦ κειμένου, ἕνα ἔργο ποῦ δὲν μπορεῖ καὶ δὲν πρέπει νὰ τὸ ἀγνοῆσει κανένας φιλόλογος ἑλληνιστῆς. Γιατὶ δὲν προσρίζεται βέβαια ἡ ἔκδοσις αὐτὴ γιὰ τὸ πολὺ κοινὸ, ἀλλὰ γιὰ τοὺς εἰδικούς φιλόλογους, ποῦ χρησιμοποιώντας τὴ θετικὰ καὶ ἀρνητικὰ (δηλαδὴ ἀποδοχόμενοι τὰ σωστὰ καὶ διώσιμα στοιχεῖα τῆς κι ἀπορρίπτοντας τὰ βιασμένα κι ἀβάσιμα) μποροῦν ν' ἀντικρύσουν κριτικώτερα τὸ καθιερωμένον κείμενον τῆς Ἰλιάδας. Ἄλλὰ καὶ μόνο σὰν ἄσκηση πνευματικῆ εἶναι μεγάλον ἀπόχρημα γιὰ τὴ φιλολογικὴ ἐπιστῆμην ἡ *Ilias Atheniensium*. —συνδυασμένη βέβαια καὶ μὲ τὰ δύο προηγούμενα βιβλία τοῦ καθηγητῆ Bolling, τὰ ὁποῖα δικαιολογοῦν καὶ στηρίζουν τὴν τέτοια ἔκδοσις· γιὰτὶ ἀλιώτικα μόνη τῆς ἡ ἔκδοσις εἶναι σὰν ἀστήριχτη καὶ ἀυθαίρετη. Γιατὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς ἡ ἔκδοσις αὐτὴ θὰ γίνῃ ἡ ἀφετηρία νέων φιλολογικῶν ἀντιλογιῶν καὶ τὸ κέντρο ζωηρῶν συζητήσεων γιὰ τὴν ὅλη μέθοδον Bolling ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ Ὀμηρικὸν κείμενον. Ἦδη τὰ δύο προηγούμενα βιβλία τοῦ καθηγητῆ Bolling καὶ τ' ἄρθρα τοῦ προκάλεσαν ζωηρὰς καὶ χρήσιμες συζητήσεις ἀπὸ κορυφαίους φιλόλογους καὶ εἰδικούς Ὀμηριστῆς, ὅπως οἱ Schroeder, Cauer, Wilamowitz, W. Müller, Jacoby, Fraenkel, Roemer, Drerup, Finsler, Wackernagel, Bethe, Pasquali, Allen, Murray, Collart, Chantraine, Scott, Carpenter, ποῦ ἄλλοι δέχτηκαν κι ἄλλοι ἀπόρριψαν τὰ ἐπιχειρήματα καὶ συμπεράσματά του, μερικὰ τοῦλάχιστο. Ὅλοι ὁμως τόνισαν τὴν ἐξαιρετικὴν χρησιμότητα τῆς προπαρασκευαστικῆς ἐκείνης ἐργασίας τοῦ.

Ὅμως ἡ ἀξία τοῦ ἔργου αὐτοῦ δὲ θὰ μετρηθῇ ἀπὸ τὴν ἄμεση ἐπιτυχία ἢ ἀποτυχία του, ἀλλὰ ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν ἀνακίνησιν τοῦ ζητήματος γιὰ ἕνα νέο κριτικὸν ἀντίκρουσμα τοῦ Ὀμηρικοῦ κειμένου. Κι ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄποψιν ἡ *Ilias Atheniensium* θὰ εἶναι πάντα πηγὴ πλούσιων παρατηρήσεων καὶ γόνιμων συζητήσεων. Ἔτσι ὁ Ὀμηρος, ποῦ εἶναι ἡ πολυδύναμη ἀφετηρία τῆς Εὐρωπαϊκῆς λογοτεχνίας, θ' ἀποτελέσει καὶ πάλι τὸ κέντρο καὶ τὴν ἀκένωτον πηγὴν τῆς φιλολογικῆς ἐπιστῆμης, καὶ τὰ πολλαπλὰ ζητήματα ποῦ σχετίζονται μ' αὐτὸν θ' ἀναβιώσουν, γιὰ ν' ἀποπειραθῇ ξανά ἡ λύσις τῶν. Νέα προβλήματα θὰ δημιουργηθοῦν, νέες κατευθύνσεις θ' ἀνοιχτοῦν στὶς Ὀμηρικὰς μελέτες κ' ἔρευνες, ποῦ θὰ πάρουν καινούργια ζωὴ καὶ νέο ἐνδιαφέρον. Καὶ βέβαια δὲν εἶναι μικρὴ τιμὴ γιὰ κείνον ποῦ γίνεται ἡ δημιουργικὴ ἀφορμὴ ὅλης αὐτῆς τῆς πνευματικῆς κίνησις.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ

ΠΑΡΘΕΝΑΣ ΠΟΘΟΙ

Τὸ νεῖδ τὸν ἄντρα ἐγὼ ποθῶ, τὸ δυνατὸ κι' ὠραῖο,
σὰν αἰτὸ περήφανο, γενναῖο σὰν νεῖδ λιοντάρη,
ποῦχει ἀτσάλινη καρδιά καὶ σιδερένια νεῦρα,
ποῦ κλεῖ φωτιά στὰ στήθεα του, καὶ κεραυνὸ στοῦ βλέμμα,
ποῦ θάρτει μὲ ἄγρια νυχτιά, κουρσάρος νὰ μὲ κλέψει,
στ' ἀπάτητα λιμέρια του, νυφούλα νὰ μὲ πάει
καὶ κεῖ σὲ μιὰ κρυφὴ σπηλιά, ἀνάμεσα στὰ βράχια,
ὅπου ἀνθρώπου θέβηλο μάτι δὲν θὰ μᾶς φτάνει
καὶ θάχουμε γιὰ φύλακες τ' ἄγρια θεριά τοῦ δάσους,
κάτω στοῦ ἄγονο, τραχὺ κι' ἀπάτητο τὸ χῶμα
θὰ στρώσουμε μ' ἀγράμπελη τὸ νυφικὸ μας στῶμα.

Δὲν θάχω γιὰ στολίσματα πέπλους καὶ λεμονάνθια
 θάχω γιὰ μόνο στόλισμα, μοναδική μου προίκα,
 τῆς παρθενιάς μου τὸ λαμπρὸ κι' ἀτίμητο διαμάντι.
 Γιὰ νυφικὸ μου φόρεμα θεὸ νάχω τὸ κορμί μου,
 λευκὸ, χυτὸ κι' ἀμάλαγο, παρθένο ὡσάν τὸ κρίνο
 ὄντας ξανοίγει τὴν αὐγὴ τὰ δροσοπέταλά του.
 Θάχω χρυσάφια τὰ μαλιά, ἀλάβαστρο τὰ χέρια,
 ἀστέρια τὰ δυὸ μάτια μου, ἀφίλητα τὰ χεῖλη
 καὶ στὸν παρθένο κόρφο μου, σάν σὲ φωνιὰ κρυμμένα,
 δυὸ ἀγριοπερίστερα, λευκότερα ἀπ' τὸ χιόνι.
 Καὶ μέσ' τὰ στήθεια μιὰ καρδιά, σάν ἀγριελαφίνα
 ἀπιαστή καὶ ἀγέρωχη, περήφανη κι' ὠραία,
 ποὺ θὰ δεχτῆ γιὰ ταῖρι τῆς ἐκειὸν ποὺ θὰ τῆς μοιάζει.
 Αὐτὰ θάχω γιὰ προίκα μου. Τὰ ἀκριβοφυλάγω
 γιὰ τὸν λεβέντη, τὸν καλὸ... Γιὰ σέ, γλυκὲ μου ἄντρα.
 Θὰ στὰ χαρίσω τὴν αὐγὴ, μέσ' τὸ τρελλὸ μεθύσι,
 σάν θὰ μὲ σφίγγεις ἀγρία μέσα στὴν ἀγκαλιά σου,
 θὰ μὲ φυλάεις σάν δεντρὶ στὰ δυνατὰ σου χέρια
 γιὰ νὰ μοῦ πάρεις τὴν πνοή μ' ἕνα φιλι' ἀπ' τὰ χεῖλη.
 Καὶ μέσ' τοῦ πόθου τὴν ὀρμή, ὅπου θὰ μᾶς ἐνώσει
 μ' ἕνα ἠδονικὸ σπασμό, τὰ κρίνα θὰ μαδῆσω.

Κι' ὅπως ἡ γῆ στολιζέται τῆς ἀνοιξῆς τὰ κάλλη,
 ὄντας δεχτῆ στὰ σπλάχνα τῆς τὸ γόνιμο τὸ σπέρμα
 κι' ἀναρριγᾶ κι' ἀγάλλεται στὴ βλογημένη γέννα,
 ἔτσι καὶ γώ θὰ στολιστῶ μ' ὅλη τὴν ὀμορφιά μου
 σάν νοιώσω μέσ' τὰ σπλάχνα μου τὸ θεϊκὸ μαιτάτο,
 τὸ πρῶτο γλυκοσκίρτημα τῆς νεϊόπλαστης ψυχούλας.
 Καὶ μέσ' τῆν ἄγια πρόσμονή τῆς βλογημένης ὥρας
 ποὺ θεὸ νὰ θάψω μὲ τ' ἀχνὸ τὸ αἷμα μου τὸ χῶμα,
 ὡσάν λαμπάδα ἡ ψυχὴ θ' ἀνάβει καὶ θὰ λυώνει.
 Κι' ὦ! τῆς χαρᾶς τῆς ἀμετρῆς! τῆς θείας εὐδαιμονίας!
 Νὰ γίνω Μάννα! "Ἡλιος χρυσὸς μιᾶς βλογημένης γέννας!

ῥΩ! Νᾶσαι Μάννα!.. Νὰ μπορεῖς νὰ κρυφοκαμαρώνεις
 τὸ λατρεμένον ἄντρα σου, τὸ ἀκριβό του ἀγόρι
 σάν τὸ κρατᾶ περήφανος μέσα στὴν ἀγκαλιά του,
 κι' αὐτὸ νὰ τρέμει ἀτίθασο, σάν καθαρόαιμο ἄτι,
 ποὺ καρτερᾶ ἀνυπόμονο στὴ μάχη νὰ ὀρμήσει,
 ὅμοιο γενναῖο κι' ἀτρόμητο, σάν τὸν καλὸ πατέρα.
 Τὶ τέτοιο σόϊ, ἀντάξιο θλαστάρι τοῦ τιαριάζει.
 Καὶ σὺ κρυφὰ νὰ χαιρέσαι, ν' ἀγάλλεται ἡ ψυχὴ σου
 σάν ξέρεις πὼς εἶν' αἷμα σου, πὼς εἶναι ἔργο δικό σου!...
 Νὰ μὴ σὲ σκιαζεῖ ὁ θάνατος... Τί, ὅπως ἡ μάνα Φύση,
 ἔτσι καὶ σὺ τὸ θάνατο τρανὰ ἔχεις νικήσει.

"Ἄν τύχει τέτοια ἡ μοῖρα σου, εὐλογημένη νᾶνα
 καὶ καλοσήμαδη στιγμή ἐκείνη ποὺ ἐγεννήθης.
 Μ' ἂν λάχει κλῆρος ἄδικος, κι' ἄντρα σ' ὀρίσει ἀνάξιο,
 κάλιο τὸν πικροχάρωντα ταῖρι σου νὰ διαλέξεις.
 Γιατί, σάν κακοπαντρευτῆς κι' ἀνάξιο ταῖρι κάνεις,
 καταραμέν' ἡ γέννα σου κι' ἄρωστα τὰ θλαστάρια.

STEFAN ZWEIG

Η ΓΚΟΥΒΕΡΝΑΝΤΑ

Τὰ δυὸ κοριτσοῦκια εἶναι τώρα στὸ δωμάτιό τους, ὀλομόναχα. Τὸ φῶς εἶναι σθη-
στό. Γύρω, τριγύρω, σκοτάδι, καὶ μόνο τὰ κρεβάτια τους φαντάζουν λευκά. Ἡ ἀνα-
πνοὴ τῶν κοριτσιῶν εἶναι τόσο ἐλαφρὴ, ποὺ μοιάζουν νὰ κοιμούνται.

—Ἄκουσε, λέγει ξαφνικὰ μιὰ φωνή. Εἶναι ἡ πιὸ μικρὴ, ποὺ εἶναι δώδεκα χρόνων,
καὶ ποὺ τὴν σιγανὰ, σχεδὸν φοβισμένα, ρωτᾷ μέσ' στὸ σκοτάδι.

—Τί εἶναι; ἀπαντᾷ ἡ ἀδελφὴ της, ἀπὸ τ' ἄλλο κρεβάτι. Εἶναι ἓνα χρόνο μεγαλύ-
τερη ἀπ' τὴν ἄλλη.

—Δὲν κοιμήθηκες ἀκόμα; Τί καλά, θέλω κάτι νὰ σοῦ πῶ...

Καμμιά ἀπάντηση. Κάποια κίνηση ἀκούγεται μέσ' στὸ κρεβάτι. Τὸ κορίτσι ἀνα-
σηκώθηκε καί, μὲ περιέργεια, κοιτάζει πρὸς τὸ μέρος τῆς ἀδελφῆς της. Τὰ μάτια
της λάμπουν.

—Ξέρεις;... Θέλω νὰ σοῦ πῶ... Πρῶτα ὅμως, πές μου. Δὲν παρατήρησες τίποτε,
οὔτε τις μέρες, στὴ γκουβερνάντα μας, ποὺ νὰ σοῦ κινήσει τὴν περιέργεια;

Ἡ ἄλλη διστάζει, συλλογισμένη.

—Ναί, εἶπε στὸ τέλος. Δὲν ξέρω ὅμως τί εἶναι... Δὲν εἶναι πιὰ τόσο αὐστηρὴ. Τε-
λευταία, εἶχα δυὸ μέρες νὰ κάμω τὰ θέματά μου, κι' ὅμως δὲν μοῦ εἶπε τίποτε. Ἐξ
ἄλλου, φαίνεται... δὲν ξέρω πῶς νὰ τὸ πῶ. Νομίζω πῶς δὲν ἐνδιαφέρεται πιὰ καθόλου
γιὰ μᾶς. Ἀποτραβιέται πάντα, καὶ δὲν παίζει πιὰ μαζί μας, σὰν ἄλλοτε.

—Νομίζω πῶς αἰσθάνεται κάποια θλίψη, ποὺ δὲν θέλει νὰ τὴ φανερῶσει. Δὲν παί-
ζει καθόλου πιάνο, ὅπως ἄλλοτε.

Ἡ σιωπὴ ἀπλώνει πάλιν ἀνάμεσα στὶς δυὸ ἀδελφές.

Ἐπειτα ἡ μεγαλύτερη λέγει στὴν ἄλλη:

—Κάτι ἤθελες νὰ πεις.

—Ναί, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ τὸ πείς σὲ κανένα, στ' ἀλήθεια, οὔτε στὴ μαμά,
οὔτε σὲ καμμιά φίλη σου.

—Σύμφωνη, σύμφωνη. Ἄνυπομονεῖ. Τί συμβαίνει, λοιπόν;

—Ἐ, λοιπόν, πρὸ ὀλίγου, ἐνῶ πηγαίναμε νὰ πλαγιαίσουμε, θυμήθηκα ξαφνικὰ
πῶς δὲν καληνύκτησα τὴ Δεσποινίδα. Εἶχα κιόλας θυγαῖρά μου, κι' ὅμως
πῆγα στὸ δωμάτιό της, ξέρεις, ἔτσι σιγὰ, πολὺ σιγὰ, γιὰ νὰ τὴν τρομάξω. Ἄνοιξα
τὴν πόρτα μὲ προσοχή. Στὴν ἀρχὴ νόμισα πῶς ἔλειπε. Εἶχε φῶς, ἀλλὰ δὲν τὴν ἔβλεπα.
Ξαφνικὰ, τρόμαξα πολὺ. Ἄκουζω κάποιον ποὺ κλαίει, καὶ τότε προσέχω πῶς εἶναι ἐ-
κεῖ, ξαπλωμένη, ντυμένη, πάνω στὸ κρεβάτι της, μὲ τὸ κεφάλι μέσα στὰ προσκέφαλα.
Ἐκλαιε τόσο πολὺ, ποὺ στάθηκε σαστισμένη. Ἐκείνη ὅμως δὲν μὲ εἶδε. Ἐπειτα,
ξανάκλεισα τὴν πόρτα πολὺ σιγὰ. Στάθηκα γιὰ λίγο ἀκίνητη, γιὰτὶ ἔτρεμα πολὺ.
Ξανάκουσα πάλιν τοὺς λυγμούς της, ποὺ διαπερνοῦσαν τὴν πόρτα, κι' ἔφυγα γρήγορα.

Κι' οἱ δυὸ τοὺς σιωποῦν. Ἐπειτα, ἡ μιὰ ἀπ' αὐτὲς λέει πολὺ χαμηλά: «Καμμένη
Δεσποινίς». Ἡ λέξη τρεμουλιάζει μέσα στὸ δωμάτιο σὰν ἓνας ἀκαθόριστος καὶ χα-
μένος ἦχος, καὶ σὲ λίγο ξεψυχᾷ μέσ' στὴ σιγῇ.

—Ἦθελα νὰ ξέρω γιὰτί ἔκλαιε, ξανάρχιονε ἡ νεώτερη. Γιατί δὲν μάλωσε μὲ
κανένα τὶς τελευταῖες μέρες. Ἡ μαμὰ ἔπαυσε ἐπὶ τέλους νὰ τῆς δημιουργεῖ ἐνοχλή-
σεις κι' ἐμεῖς, αὐτὸ εἶναι βέβαιο, δὲν τῆς κάναμε τίποτε, δὲν εἶναι; Ποιὸς λόγος,
λοιπὸν, τὴν κάνει νὰ κλαίει ἔτσι;

—Νομίζω πῶς βρήκα, λέγει ἡ μεγαλύτερη.

—Γιατί, πές μου, γιὰτί;

Ἡ ἄλλη διστάζει. Τέλος ἀποφασίζει καὶ λέγει.

—Νομίζω πῶς εἶναι ἐρωτευμένη.

—Ἐρωτευμένη; λέγει ἡ μικρότερη, μὲ σκίρτημα. Ἐρωτευμένη; Τότε, μὲ ποιόν.

—Δὲν παρατήρησες τίποτε;

—Σίγουρα, ὅμως, δὲν θὰ εἶναι μὲ τὸ, Ὀττο;

—Γιατί ὄχι; Κι' ἐκεῖνος, γιὰτί νὰ μὴ εἶναι ἐρωτευμένος μ' αὐτὴν; Γιατί ὄχι,
ἀφοῦ, ἐνῶ κατοικᾷ καὶ μελετᾷ στὸ σπίτι μας ἀπὸ τρία χρόνια, δὲν ἐρχόταν ποτὲ
μαζί μας, ἐνῶ, εἶναι τρεῖς μῆνες τώρα, ὅλο θέλει νὰ συχνάξει μαζί μας. Πρὶν φτάσει
ἡ Δεσποινίς στὸ σπίτι μας, φέρθηκε ποτὲ μ' ἀγάπη σὲ σένα ἢ σὲ μένα; Τώρα, ὅμως,
ὅλη τὴ μέρα, μᾶς περιτριγυρίζει. Τὸν συναντοῦμε ὀλοένα τυχαία—εἶναι τυχαία, ἀρα-

γε;— στο δημόσιο κήπο ἢ στὸν πάγκο τοῦ δημαρχείου ἢ στὸ Πράτερ, παντοῦ ὅπου πηγαίνομε, μετὰ τὴ γκυβερνάντα. Αὐτό, δὲν σοῦ ἔκανε ποτὲ ἐντύπωση;

Κατατρομαγμένη, ἡ μικρότερη τραυλίζει:

—Ναί,... ναί, φυσικά, τὸ παρατήρησα. Πίστευα, ὅμως, πάντοτε, πὼς ἦταν...

Ἡ φωνὴ τῆς ξεψυχᾷ, καὶ σιωπᾷ.

—Κι' ἐγὼ, λέγει ἡ μεγαλύτερη, στὴν ἀρχὴ πίστεψα τὸ ἴδιο. Ἐμεῖς, τὰ κορίτσια, εἴμαστε τόσο ἀνόητα, πάντοτε. Ὅμως, τὸ παρατήρησα, πὼς εἴμαστε, γι' αὐτὴν, ἓνα πρόσχημα.

Τώρα σιωποῦν κι' οἱ δυό, κι' ἡ συνομιλία τους γαίνεται πὼς τελείωσε. Εἶναι θυσιζόμενες στὶς σκέψεις τους ἢ μέσ' τὰ ὄνειρα τοῦ ὕπνου.

Ὅμως, ἡ μικρότερη, ἐπειδὴ δὲν μπορεῖ νὰ κατολάβει, λέγει, μέσ' στὸ σκοτάδι:

—Γιὰτί ὅμως νὰ κλαίει; Αὐτὸς τὴν ἀγαπᾷ. Καί, πάντοτε, φανταζόμουνα πὼς θάταν τόσο ὠραῖο νάσαι ἐρωτευμένη.

—Δὲν ξέρω, λέγει ἡ μεγαλύτερη, ρεμβάζοντας. Κι' ἐγὼ νόμιζα πὼς θάταν τόσο ὠραῖο.

Καί, σιγανά, λυπημένα, ἓνας ψιθυρος ξεφεύγει ξανὰ ἀπ' τὰ χεῖλη ποῦ εἶναι βαρεῖα ἀπ' τὴ νύστα.

—«Καθμένη Δεσποινίς.»

Καὶ τὸ δωμάτιο βυθίζεται στὴ σιγὴ.

* * *

Τὴν ἐπόμενη, τὸ πρῶτ', δὲν εἶπαν λέξη γι' αὐτὰ, κι' ὅμως ἡ κάθε μιὰ μαντεύει πὼς οἱ σκέψεις τῆς ἄλλης περιστρέφονται γύρω ἀπ' τὸ ἴδιο θέμα. Προσπερνοῦν ἡ μιὰ τὴν ἄλλη, ξεμακραίνουν, μὰ ὅταν κι' οἱ δυὸ κοιτάζουν κρυφὰ τὴ γκυβερνάντα, τότε τὰ βλέμματά τους συναντιῶνται ἄθελα. Στὸ τραπέζι, κοιτάζουν προσεκτικὰ τὸν Ὀττο, τὸν ἐξάδελφό τους, ποῦ ζεῖ στὸ σπίτι τους ἀπὸ χρόνια, σὰ ξένος.

Δὲν τοῦ μιλοῦν. Κάτω ὅμως ἀπ' τὰ χαμηλωμένα βλέφαρα τους τὸ στραβοκοιτάζουν, ἴσως συλλάβουν ἓνα νεῦμα τοῦ πρὸς τὴ γκυβερνάντα τους. Ἡ ἀνυπομονησία τὶς βασανίζει. Ἀντίθετα ἀπ' τὶς συνήθειες τους, σήμερα δὲν παίζουν, καὶ μετὰ τὸν νευρικό πόθο νὰ λύσουν τὸ μυστήριο, ἀσχολοῦνται μ' ἐπιτόλαια κι' ἀνώφελα πράγματα.

Τὸ βράδυ, ἡ μιὰ ἀπ' αὐτὲς λέγει, ψυχρά, σὰ νὰ τῆς ἦταν ἀδιάφορο.

—Μήπως πρόσεξες τίποτε ἄλλο;

—Ὅχι, ἀπαντᾷ ἡ ἀδελφὴ τῆς, καὶ τῆς γυρίζει τὴν πλάτη.

Κι' οἱ δυὸ νοιώθουν κάποιο φόβο ποῦ τὶς ἐμποδίζει νὰ μιλήσουν. Ἡ κρυφὴ αὐτὴ παρακολούθηση, ἡ προσπάθεια κι' ἡ ἀναζήτηση αὐτῆ τῶν δύο παιδιῶν ποῦ, μετὰ ἀνησυχία, αἰσθάνονται ἀσυνείδητα πὼς βρίσκονται μπροστὰ σ' ἓνα φοβερὸ μυστήριο, συνηχίζεται ἀκόμα γιὰ μερικὲς μέρες.

Κάποτε, ἡ μιὰ ἀπ' τὶς δυὸ παρατηρεῖ, στὸ τραπέζι, πὼς ἡ γκυβερνάντα κάνει ἓνα μικρὸ νεῦμα μετὰ τὰ μάτια στὸν Ὀττο, κι' αὐτὸς τῆς ἀπαντᾷ μ' ἓνα κούνημα τοῦ κεφαλοῦ. Τὸ κορίτσι τρέμει ἀπ' τὴ συγκίνηση. Ψηλαφᾷ κάτω ἀπ' τὸ τραπέζι τὸ χεῖρ τῆς μεγαλύτερης ἀδελφῆς τῆς. Καὶ καθὼς αὐτὴ στρέφει πρὸς τὸ μέρος τῆς, τὴν κοιτάζει ἐπίμονα, μετὰ μάτια ποῦ πετοῦν σπιθες. Ἡ ἄλλη μπαίνει ἀμέσως στὸ νόημα καὶ νοιώθει κι' αὐτὴ μιὰ μεγάλη ταραχὴ.

Μόλις τὰ κορίτσια σηκώθηκαν ἀπ' τὸ τραπέζι, ἡ γκυβερνάντα τοὺς λέγει:

—Πηγαίνετε στὰ δωμάτια σας, καὶ περιμένετε. Ἔχω ἓνα πονοκέφαλο καὶ θέλω νὰ ἡσυχάσω μισὴ ὥρα.

Οἱ μικρὲς χαμηλώνουν τὰ μάτια, ἐγγίζουν συνειδημένα τὰ χεῖρα τους, σὰ νὰ κλείουν κάποια συμφωνία. Καὶ μόλις ἡ γκυβερνάντα φεύγει, ἡ μικρότερη λέγει, σκιρτώντας, στὴν ἀδελφὴ τῆς.

—Ἀκουσε! θὰ δεῖς πὼς ὁ Ὀττο θὰ πάει τώρα στὸ δωμάτιο τῆς Δεσποινίδος.

—Φυσικά, ἀφοῦ γι' αὐτὸν τὸ σκοπὸ μᾶς εἶπε νὰ πάμε στὸ δικό μας.

—Πρέπει νὰ κρυφακούσουμε ἀπ' τὴν πόρτα.

—Ἐὰν ὅμως ἔρθει κανένας;

—Ποιός;

—Ἡ μαμά.

Ἡ μικρὴ τρομάζει.—Ἐ, κι' ἔπειτα;

—Ξέρεις, ἐγὼ θ' ἀκούω ἀπ' τὴν πόρτα καὶ σὺ θὰ μένεις στὸν διάδρομο νὰ προσέχεις ἢ πὼς ἔρθει κανένας. Ἐτσι δὲν θὰ ἔχουμε νὰ φοβηθοῦμε τίποτε.

Ἡ μικρὴ κάνει ἓνα μομφασμό.

—“Επειτα, όμως, θά μου τὰ πείς ὅλα, δὲν εἶναι;

—“Ὅλα.

—Πραγματικά, ὅλα... ὅλα.

—Ναί, σοῦ δίνω τὸν λόγο μου. “Αν δεῖς νᾶρχεται κάποιος, θά βήξεις.

Περμένουν στὸ διάδρομο, γεμάτες φόβο κι ἔξαψη. Τὸ αἷμά τους βράζει κυριολεκτικά. Τί θά συμβεῖ; Σφίγγονται ἡ μιὰ πάνω στὴν ἄλλη.

Ἄκουουν κάποιο βήμα. Τρέχουν καὶ κρύβονται μέσα στὴ σκιά. Πραγματικά εἶναι ὁ “Όττο. Βάζει τὸ χέρι στὸ πόμολο, κι ἡ πόρτα ἀνοίγει. Γρήγορη, σὰ βέλως, ἡ μεγαλύτερη τρέχει πίσω του, καὶ κολλᾷ πάνω στὴν πόρτα, μὲ κομμένη τὴν ἀναπνοή κι ἀνοικτὰ τ’ αὐτιά της.

Ἡ μικρότερη τὴν κοιτάζει μετανοιωμένη. Ἡ περιέργεια τὴν καίει, δὲν τὴν ἀφήνει ἤσυχη. Γλιστρᾷ στὴν πόρτα, μὰ ἡ ἀδελφή της τὴ διώχνει ὀργισμένη. Γυρίζει πίσω, καὶ περιμένει μέσ’ στὸ διάδρομο. Περνοῦν δυο-τρία λεπτά, πού τῆς φοινοῦνται αἰῶνες. Γεμάτη περετὸ ἀπ’ τὴν ἀνυπομονησία, κουνᾷ τὰ πόδια της δεξιὰ-ἀριστερά. Τὸ δάπεδο τῆς κοιεῖ τὰ πόδια. Στὴ σκέψη ὅτι ἡ ἀδελφή της ἀκούει ὅλα, ἐνῶ αὐτὴ τίποτε, θέλει νὰ κλάψει ἀπὸ νευρικότητα καὶ θυμὸ. Δίπλα, ὅμως, στὸ τρίτο διαμέρισμα, μιὰ πόρτα κλείει. Τὸ κορίτσι βήχει, καὶ τρέχουν κι’ οἱ δυο τους στὸ δωμάτιο τους. Μόλις μπήκαν, σταματοῦν μιὰ στιγμή νὰ πάρουν ἀναπνοή, ἐνῶ ἡ καρδιά τους κτυπᾷ μὲ δύναμη. “Επειτα, μὲ βιαστικὸ ὕφος, ἀνυπόμονη νὰ μάθει, ἡ μικρὴ ἐρωτᾷ:

—Λοιπόν;... πές μου τὰ.

Ἡ μεγαλύτερη ἔχει σκεφτικὸ ὕφος. Τέλος, ἀφηρημένα, σὰ νὰ μιλᾷ στὸν ἑαυτό της, λέγει:

—Δὲν καταλοβαίνω τίποτε.

—Τί;

—Εἶναι τόσο παράξενο.

—Τί, τί; ἐρωτᾷ ἡ μικρὴ, ἀνυπόμονα.

Ἡ ἀδελφή της προσπαθεῖ νὰ θυμηθεῖ, ἐνῶ ἡ μικρὴ κολλᾷ πάνω της, γιὰ νὰ μὴ τῆς ξεφύγει οὔτε μιὰ λέξη.

—Εἶναι πολὺ παράξενο... τόσο διαφορετικὸ ἀπ’ ὅτι ὑπέθετα. Νομίζω, πὼς ὅταν μπῆκε στὸ δωμάτιο της, οὐτὸς θέλησε νὰ τὴν πιάσει ἀπ’ τὰ χέρια ἢ νὰ τὴν φιλήσει, γιὰτὶ ἐκείνη τοῦ εἶπε: «Ἄφησέ με, θέλω νὰ σοῦ μιλήσω σοβορᾷ». Δὲν μπόρεσα νὰ δῶ τίποτε, γιὰτὶ τὸ κλειδί ἦταν πάνω στὴν πόρτα, ἀπὸ μέσα, ἀλλὰ ἄκουσα καλὰ ὅσα ἔλεγε. «Λοιπόν, τί συμβαίνει;» ρώτησεν ὁ “Όττο, μ’ ἕνα τόνο πού πρώτη φορὰ ἄκουα. Ξέρεις, πὼς πάντοτε μιλᾷ μὲ ἀναίδεια καὶ δυνατά. Κι’ ὅμως, αὐτὴ τὴ φορὰ, μίλησε μὲ δειλία, κι’ ἀμέσως ἀλλογίστηκε πὼς μιλοῦσε μὲ κάποιο φόβο. Κι’ ἐκείνη θὰ παρατήρησε πὼς ὁ τρόπος του ἦταν προσποιητός, γιὰτὶ τοῦ εἶπε ἀπαλά. «Τὸ ξέρεις πολὺ καλά». —“Ὅχι, δὲν ξέρω τίποτε». —“Ἄχ» εἶπε τότε ἐκείνη, μ’ ἕνα τόνο τόσο θλιμμένο, τόσο φοδερὰ θλιμμένο. «Καὶ γιὰτὶ μὲ ἀποφεύγεις τόσο ξαφνικά; Ὅκτῶ μέρες τώρα, δὲν μοῦ εἶπες οὔτε μιὰ λέξη, μ’ ἀποφεύγεις κάθε φορὰ πού μπορεῖς, δὲν συνοδεύεις πειὰ τίς μικρὲς καὶ δὲν ἔρχεσαι πειὰ στὸ Πάρκο. Σοῦ εἶναι τόσο ξένη, ἔτσι ξαφνικά; “ὦ, ξέρεις καλά, γιὰτὶ μ’ ἀποφεύγεις ἔτσι ξαφνικά». Ὁ “Όττο σιωποῦσε, ἔπειτα εἶπε. «Πρόκειται ν’ ἄρχισω τώρα τίς ἐξετάσεις μου, ἔχω πολλὰ μαθήματα καὶ δὲν ἔχω καιρὸ νὰ σκέφτομαι ἄλλα πράγματα. Εἶναι ὁλότελο ἀδύνατο, πρὸς τὸ παρόν». Ἐκείνη τότε ἄρχισε νὰ κλαίει. Κι’ ἔπειτα, ἐνῶ ἔκλαιε, τοῦ εἶπε μὲ τόση γλυκύτητα καὶ μὲ τόση καλωσύνη. «“Όττο, γιὰτὶ λέγεις ψέματα; Πές μου τὴν ἀλήθεια, δὲν σοῦ ἔφταιξα σὲ τίποτε γιὰ νὰ μοῦ φέρεσαι μ’ αὐτὸν τὸν τρόπο. Δὲν σοῦ ζήτησα τίποτε. “Ὅμως, πρέπει νὰ μιλήσουμε γιὰ κάποιο ζήτημα. Ξέρεις καλά τί θέλω νὰ σοῦ πῶ, τὸ διαβάζω στὰ μάτια σου». —«Τί εἶναι;» τραύλισε ὁ “Όττο, πολὺ ψιθυριστά. Ἐκείνη τότε εἶπε...

Ξαφνικά τὸ κορίτσι ἄρχισε νὰ τρέμει, κι’ ἡ συγκίνηση τὴν ἐμποδίζει νὰ συνεχίσει, Ἡ μικρότερη κολλᾷ περισσότερο πάνω της.

—Τί; τί εἶναι, λοιπόν;

—Τότε, ἡ γκουβερνάντα εἶπε. «Τὸ ξέρεις πὼς ἔχω ἕνα παιδί ἀπὸ σένα».

Γρήγορη, σὰν ἀστραπή, ἡ μικρὴ ἀναπνῆξά.

—Ἕνα ποιδί. Ἕνα παιδί. Μά, εἶναι ἀδύνατον.

—Κι’ ὅμως, τὸ εἶπε.

—Δὲν θᾶκουσες καλά.

—“Ὅχι, ὄχι. Τὸ ξαναεἶπε. Κι’ ὅπως ἐσύ, κι’ ἐκεῖνος ἀναπήδησε, καὶ φώναξε. «Ἕνα

παιδί...». Ἐκείνη σιώπησε πολλή ὥρα, κι' ἔπειτα εἶπε. «Τί θά γίνει τώρα;...» Κι' ἔπειτα.

—Ἐπειτα;

—Ἐπειτα, ἐσὺ ἔβηξες, κι' ἔτρεξα στοῦ δωμάτιο.

—Ἐνα παιδί. Αὐτό εἶναι ἀδύνατον. Τότε, ποῦ τὸ ἔχει βάλει;

—Δὲν μπορεῖς νὰ ξέρεις. Αὐτὸ εἶναι, ποῦ κι' ἐγὼ δὲν καταλαβαίνω.

—Ἴσως στοῦ σπιτί, ἢ πρὶν νάρθει σὲ μᾶς. Φυσικά, ἢ μαμὰ δὲν τῆς ἐπέτρεψε, ἐξ αἰτίας μας, νὰ τὸ φέρει μαζί τῆς.

—Ἐλα, τώρα, ξέρεις καλὰ πὼς τότε δὲν γνώριζε ἀκόμα τὸν Ὅττο.

Σιωποῦν πάλιν, γεμάτες σύγχυση, ἔτοιμες νὰ χάσουν τὸ μυαλό τους ἀπ' τὴν ἀνοστήτως. Τὸ παιδικὸ μυαλό τις βασανίζει. Κι' ἡ μισή της ξαναρχίζει πάλιν.

—Ἐνα παιδί. Αὐτό εἶναι ἀδύνατον. Πὼς μπορεῖ νὰ ἔχει ἕνα παιδί; Δὲν εἶναι παντρεμένη καὶ μονάχα οἱ παντρεμένοι ἔχουν παιδιά, τὸ ξέρω πολὺ καλά.

—Ἴσως νὰ ἦταν παντρεμένη.

—Μὴν εἶσαι τόσο ἀνόητη. Μὲ ποιόν, ἀφοῦ δὲν ἦταν μὲ τὸν Ὅττο.

—Τότε, πὼς;

Δὲν ξέρουν τί νὰ σκεφτοῦν, καὶ κοιτάζονται προσηλωμένα.

—Καυμένη Δεσποινίς, λέγει ἡ μιὰ ἀπ' αὐτές, μ' ἕνα τόνο θλιμμένο.

Ἡ φράση αὐτὴ ξαναρχετο συχνὰ στὰ χεῖλη τῶν κοριτσιῶν, ποῦ ἀναστενάζουν μὲ συμπόνια. Κι' ἡ περιέργεια ἀνάβει μέσα τους ἀπὸ λεπτὸ σὲ λεπτὸ μεγαλύτερη.

—Θὰ εἶναι κορίτσι ἢ ἀγόρι;

—Ποιὸς ξέρει;

—Τί θάλεγες, ἂν τῆ ρωτοῦσα, πολὺ, πολὺ ἐμπιστευτικά;

—Εἶσαι τρελλή.

—Γιατί; Εἶναι τόσο καλὴ μαζί μας.

—Τί σκέφτεσαι νὰ πεῖς; Ξέρεις, πὼς σὲ μᾶς δὲν μιλάνε γι' αὐτὰ τὰ πράγματα.

Μᾶς τὰ κρύβουν ὅλα. Ὅταν μπαίνομε στοῦ σαλονί, σταματοῦν τὴν κουβέντα, κι' ἀρχίζουν νὰ μᾶς λένε ἀνόητα πράγματα, ὅπως μιλοῦνε σὲ μικρὰ παιδιὰ. Κι' ὅμως εἶμαι κι' ὅλας δέκα-τριῶν χρόνων. Γιατί λοιπὸν θέλεις νὰ τῆ ρωτήσεις, ἀφοῦ ξέρεις ὅτι μᾶς λέγουν μόνο ψέμματα;

—Θάθελα, τόσο, νὰ μάθω...

—Καὶ νομίζεις πὼς ἐγὼ δὲν θέλω νὰ μάθω;

—Ξέρεις, αὐτὸ ποῦ ἐγὼ καταλαβαίνα, εἶναι πὼς ὁ Ὅττο δὲν ἤξερε τίποτε. Κι' ὅμως, ἔπρεπε νὰ ξέρει πὼς ἔχει ἕνα παιδί, ὅπως ξέρουμε πὼς ἔχουμε γονεῖς.

—Ἐκανε πὼς δὲν ἤξερε, ὁ κατεργάρης. Πάντοτε προσποιεῖται.

—Ὅχι, ὅμως, γιὰ ἕνα τέτοιο πρᾶγμα. Εἶναι μόνον ὅταν θέλει κάτι νὰ μᾶς διηγηθῆ.

Τῆ στιγμὴ αὐτὴ μπαίνει ἡ γκυβερνάντα. Σιωποῦν ἀμέσως καὶ προσποιοῦνται ὅτι μελετοῦν. Στραβοκοιτάζουν ὅμως πρὸς τὸ μέρος τῆς. Τὰ μάτια τῆς φαίνονται κόκκινα, ἢ φωνὴ τῆς εἶναι πιεσθιαστικὴ καὶ πιεσθιαστικὴ ἀπ' τὸ συνηθισμένο. Τὰ κορίτσια σιωποῦν δρότελα.

Ξαφνικά, σηκώνουν τὰ μάτια στὴ γκυβερνάντα, μ' ἕνα φόβο γεμάτο σεβασμό. «Ἐχει ἕνα παιδί, σκέφτονται ὅλοῦσα, γι' αὐτὸ εἶναι θλιμμένη».

Σιγά-σιγά, γίνονται κι' αὐτὲς θλιμμένες.

Τὴν ἐπομένη στοῦ τραπέζι, μιὰ εἰδηση τις ξαφνιάζει. Ὁ Ὅττο φεύγει. Στὸ θεῖο τοῦ εἶπε πὼς ἐπρόκειτο ν' ἀρχίσει τις ἐξετάσεις, πὼς ἔπρεπε νὰ μελετήσῃ πολὺ, καὶ πὼς ἐδῶ δὲν ἦταν ἦσυχος. Θὰ πήγαινε νὰ βρεῖ δωμάτιο κάπου ἄλλου, γιὰ ἕνα-δύο μῆνες, ὡς ὅτου ὅλα τελειώσαν.

Μόλις ἄκουσαν αὐτὰ, τὰ κορίτσια μένου φοβερὰ ταραγμένα. Βλέπουν σ' αὐτὰ κάποια σχέση μὲ τὴ συζήτηση τῆς προηγουμένης. Μαντεύουν, μὲ τὸ λεπτὸ ἐνστικτοῦ τους, τὴ δειλία, τὴ φυγὴ. Ὅταν ὁ Ὅττο τις πλησιάζει γιὰ νὰ τις ἀποχαιρετήσῃ, τοῦ φέρνουνται ἀπότομα καὶ τοῦ γυρίζουν τὴ πλάτη. Ὅταν ὅμως πλησιάζει τὴ γκυβερνάντα, τὸν στραβοκοιτάζουν. Τὰ χεῖλη τῆς σκιρτοῦν ἐλοφρά. Ὅμως, ἦσυχος, τοῦ δίνει τὸ χεῖρ χωρὶς νὰ τοῦ πει μιὰ λέξη.

Τις ἐπόμενες μέρες, τὰ κορίτσια ἔγιναν πολὺ ἀλοιώτικα. Ἐγκατάλειψαν τὰ παιγνίδια τους κι' ἔπαυσαν νὰ χαμογελοῦν. Στὰ μάτια τους ἔσβυσε ἡ συνηθισμένη λάμψη τῆς εὐθυμίας καὶ τῆς ξεγνοιασιάς. Τις κοστρώγει ἡ ἀνησυχία κι' ἡ ἀβεβαιότης. Μιὰ

ἄγρια δυσπιστία τὶς κάνει ἐχθρικές ἐναντία σ' ὅλα τὰ πρόσωπα τοῦ περιβάλλοντος τῶν.

Δὲν πιστεύουν πειὰ σὲ τίποτε ἀπὸ ὅσα τοὺς λέγουν. Πίσω ἀπὸ κάθε λέξη, μυρίζονται τὸ ψέμμα καὶ τὴν ὑστεροβουλία. Παρακολουθοῦν καὶ κατασκοπεύουν ὅλη τὴ μέρα. Παραφυλάγουν κάθε κίνηση, ἐξετάζουν κάθε σκίτημα, κάθε τόνο τῆς φωνῆς. Γλυστοῦν παντοῦ, σὰ σκιές, κρυφακοῦν στὶς πόρτες, γιὰ νὰ συλλάβουν μιὰ λέξη. Μέσα τους γενιέται μιὰ ἐξαγριωμένη προσπάθεια, γιὰ νὰ διώσουν ἀπὸ τοὺς ὤμους τῶν τὸ σκοτεινὸ δίκτυο αὐτοῦ τοῦ μυστηρίου, ἢ τούλάχιστον, νὰ μπορέσουν νὰ ρίξουν μιὰ ματιὰ μέσα στὸν κόσμο τῆς ἀλήθειας. Ἡ παιδικὴ πίστη, ἡ εὐθυμὴ καὶ ξέγνοιαστὴ αὐτὴ τυφλωσύνῃ, τὶς ἔχει ἐγκαταλείψει. Ἐξ ἄλλου, προαισθάνονται πὼς ἡ βαρεὶά αὐτὴ ἀτμόσφαιρα ποὺ δημιούργησαν τὰ γεγονότα θὰ ξεσπάσει σὲ κάποιο τρομερὸ ἐπεισόδιο, καὶ φοβοῦνται μήπως τοὺς ξεφυγεῖ. Ἀπὸ τότε ποῦ ἔμαθαν ὅτι τὸ ψέμμα τὶς περιτριγυρίζει, ἔγιναν σιωπηλές, δὺσπιστες, πανοῦργες καὶ ψεύτρες. Κοντὰ στοὺς γονεῖς τους προσποιῶνται παιδικότητα, ποὺ εἶναι μονάχα προσποιητὴ. Γιατὶ σὲ λίγο ρίχνονται μὲ τὰ μούτρα. Ὁ ἐσαυτὸς τους δὲν εἶναι παρά μιὰ νευρικὴ ἀνησυχία. Τὰ μάτια τους, ποὺ ἄλλοτε εἶχαν μιὰ γλυκεῖα κι' ἑλαφρὴ λάμψη, ἔγιναν τώρα πιὸ λαμπερὰ καὶ πιὸ συλλογισμένα.

Παρακολουθῶντας καὶ κατασκοπεύοντας συνεχῶς, ἔχουν τόσο πολὺ ἀπαξενωθῆ ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ποὺ ἡ σιωπηρὴ ἀγάπη τους ἔγινε πιὸ στενὴ. Κάποτε, μὲ τὸ αἶσθημα τῆς ἀγνοίας τους, ἀγκαλιάζονται ξαφνικά, φλογερά, δίδοντας διέξοδο μ' αὐτὴ τὴν ἐξαψή, σὲ μιὰν ἀνάγκη τρυφερότητας ποὺ, ξαφνικά, τὶς ξεχειλίζει, ἢ ξεσποῦν σὲ δάκρυα. Χωρὶς καμμιά φαινομενικὴ αἰτία, ἡ ζωὴ τους περνᾷ μιὰ ξαφνικὴ κρίση.

Ἀνάμεσα στὶς πολλὰς ταπεινώσεις, ποὺ τὸ αἶσθημα δημιουργεῖ μέσα τους, εἶναι ἓνα ποὺ ξεπερνᾷ τὰ ἄλλα. Μέσα στὴ συνείδηση τους, χωρὶς νὰ περφεύουν μιὰ λέξη, ἔκλεισεν μιὰ συμφωνία. Νὰ δώσουν στὴ γκυβερνάντα ὅσο μποροῦν περισσότερη χαρὰ, σ' αὐτὴ ποὺ εἶναι τόσο θλιμμένη. Μελετοῦν τὰ μαθήματά τους μ' ἐπιμέλεια καὶ τάξη. Ἀλληλοβοηθοῦνται μυστικά, ἀποφεύγουν κάθε θόρυβο, δὲν δίδουν καμμιά αἰτία σὲ κανένα, καὶ προλαβαίνουν τὶς ἐπιθυμίες ὄλων. Ἡ γκυβερνάντα ὅμως δὲν παρατήρησε τὴν ἀλλαγὴ κι' αὐτὸ τοὺς προσενεῖ καμὶ. Τὶς τελευταῖες αὐτὲς μέρες ἄλλαξε πολὺ. Κάποτε, ὅταν ἓνα ἀπὸ τὰ κορίτσια τῆς μιγὰ, ξαφνιαίνεται, σὰν κάποιος νὰ τὴ ζύτησε ἀπότομα. Καὶ τότε, μοιάζει σὰ νὰ ἐπιστρέφει ἀπὸ κάποιο μακρυνὸν ὀρίζοντα καὶ σάμπως ν' ἀνοζητᾷ μὲ τὸ βλέμμα τῆς κάποιο πράγμα. Συχνὰ κάθεται ἀκίνητη, ὡρες ὀλόκληρες, καὶ κοιτάζει μπροστὰ τῆς ὄνειροπολῶντας. Τὰ κορίτσια τότε, γλυστοῦν ἀθόρυβα πάνω στὶς μύτες τῶν ποδιῶν τους, γιὰ νὰ μὴ τὴν ἀνησυχίσουν. Ἐνα ἀόριστο καὶ μυστηριώδες αἶσθημα τοὺς λέγει πὼς τώρα ἡ γκυβερνάντα συλλογίζεται τὸ παιδί της, τὸ παιδί τῆς ποὺ εἶναι μοκρῆ. Κι' ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ γυναικείου τους αἰσθηματος, ποὺ ἔχει ζυπνήσει πειὰ, ἀγαποῦν ὀλοένα πειὸ πολὺ τὴν γκυβερνάντα, ποὺ τώρα εἶναι τόσο γλυκεῖα καὶ τόσο καλὴ. Τὸ βάδισμά της, ποὺ ἄλλοτε ἦταν ζωηρὸ καὶ εὐκίνητο, εἶναι τώρα πιὸ σιγανό. Οἱ κινήσεις τῆς εἶναι πειὸ μετρημένες, καὶ μέσα σ' ὅλα αὐτὰ τὰ κορίτσια μαντεύουν μιὰ κρυφὴ θλίψη. Δὲν τὴν εἶδαν ποτὲ νὰ κλαίει, μὰ τὰ βλέφαρά της συχνὰ εἶναι κόκκινα. Παρατήρησαν πὼς ἡ γκυβερνάντα προσπαθεῖ νὰ τοῖς κρύψει τὸν πόνο της, κι' εἶναι ἀπελπισμένες, γιατί δὲν μποροῦν νὰ τὴ βοηθήσουν.

Μιὰ μέρα, ποὺ γύρισε πρὸς τὸ παράθυρο, προσπαθώντας νὰ βάλει τὸ μαντῆλι πάνω στὰ μάτια, ἡ μικρότερη πήρε θάρρος, τὴν πήρε σιγὰ ἀπὸ τὸ χέρι, καὶ τῆς εἶπε:

— Δεσποινίς, εἰσθε τόσο λυπημένη, τὸν τελευταῖο καιρὸ. Δὲν εἴμαστε ὅμως ἐμεῖς ἡ αἰτία, δὲν εἶναι;

Ἡ γκυβερνάντα τὶς κοιτάζει συγκινημένη καὶ γλυστῶν τὸ χέρι της πάνω στὰ μαλακὰ μαλλιά τῆς μικρῆς.

— Ὁχι, ὄχι παιδί μου, λέγει. Δὲν εἰσθε σεις ἡ αἰτία, ἀσφαλῶς ὄχι.

Καὶ τὴ φιλᾷ ἀπαλὰ πάνω στὸ μέτωπο.

Παραμονεύοντας καὶ παρακολουθώντας πάντοτε, γιὰ νὰ μὴ τῆς ξεφυγε κανένα ἀπὸ τὰ συνθηματικὰ βλέμματα τους, ἡ μικρὴ μῆτρε κάποτε στὸ σαλόνι καὶ συνέλαβε ἓνα μέρος τῆς συνομιλίας τους. Μιὰ φράση μόνο, γιατί οἱ γονεῖς τῆς ἔπουσαν ἀμέσως νὰ μιλοῦν. Κάθε λέξη ὅμως, τώρα, δημιουργεῖ μέσα της χίλιες ὑποθέσεις.

«Κι' ἐγὼ, ἔλεγε ἡ μητέρα, ἀποφασίστηκα κάτι τὸ παρόμοιο. Θὰ τὴν ἐρωτήσω ὅμως».

Τὸ κορίτσι νόμισε στὴν ἀρχὴ πὼς μιλοῦσαν γι' αὐτὴν καὶ φοβισμένη, ἔτρεξε στὴν ἀδελφὴ της, γιὰ νὰ ζητήσει τὴ συμβουλὴ καὶ τὴ βοήθειά της.

Τὸ μεσημέρι, ὅμως, παρατήρησαν πὼς τὰ βλέμματά τους προσηλώνονταν πάνω

στο άκαθόριστα άφηρημένο πρόσωπο τής γκουβερνάντας, γιά νά συναντηθοῦν κατόπι μὲ συνενόηση.

Μετὰ τὸ γεῦμα, ἡ μητέρα λέγει στὴ γκουβερνάντα μ' ἕνα ἑλαφρὸ τόνο.

«Σὰς παρακαλῶ νάρθετε στὸ δωμάτιό μου. Θέλω νά σὰς μιλήσω».

Ἡ γκουβερνάντα σκύβει σιγὰ τὸ κεφάλι, ἐνῶ τὰ παιδιὰ τρέμουν φοβερά. Μαντεύουν, ἀπὸ τώρα, πὼς θὰ συμβεῖ κάτι τρομερὸ. Καὶ μόλις ἡ γκουβερνάντα μπήκε στὸ δωμάτιο τής μητέρας τους, αὐτὲς τὴν ἀκολουθοῦν. Γιατί, νά κολλοῦν στίς πόρτες, νά κρῦβονται στίς γωνιές, νά κρυφακούσιν καὶ νά παρομονεύουσιν, εἶναι πειὰ γι' αὐτὲς ἕνα πρᾶγμα φυσικὸ. Δὲν βρίσκουν τίποτε πού ν' ἀσχημίζει καὶ νά βάζει σὲ κίνδυνο τὴν πράξη τους. Δὲν σκέφτονται παρὰ ἕνα πρᾶγμα, νά μάθουν ὅλα τὰ κρυφὰ πρᾶγματα πού κρῦβουν ἀπὸ τὰ βλέμμοτά τους.

Κρυφακούσιν, ἀλλὰ δὲν ἀκούσιν παρὰ τὸν ψίθυρο τῶν λέξεων. Μιά νευρικὴ ταραχὴ συσπαράζει τὸ σῶμα τους. Φοβοῦνται μήπως δὲν μάθουν τίποτε.

Ἄλλὰ, νά, μέσα στὸ δωμάτιο μιὰ φωνὴ γίνεταί πειὸ καθαρὴ. Εἶναι ἡ μητέρα τους πού μιλά, μ' ἕνα τόνο προσβλητικὸ καὶ γεμάτο κακία.

—Νομίσατε πὼς ὁ κόσμος ὅλος εἶναι τυφλὸς καὶ πὼς δὲν μπορεῖ νά παρατηρήσει ἕνα τέτοιο πρᾶγμα; Διερωτῶμαι πὼς μπορέσατε νά ἐκτελέσετε τὸ καθήκον σας ἔχοντας τέτοιες σκέψεις καὶ μὲ τέτοια διαγωγή. Κι' εἶναι σὲ σὰς πού ἐμπιστεύθηκα τὴ μόρφωση τῶν παιδιῶν μου, τῶν κοριτσιῶν μου πού, ποιὸς ξέρει, πόσο τὰ ἔχετε παραμελήσει.

Ἡ γκουβερνάντα φαίνεται πὼς τῆς λέγει κάτι, μὰ μιλᾷ τόσο σιγὰ, ὥστε τὰ παιδιὰ δὲν καταλαβαίνουν.

—Προφάσεις, προφάσεις. Κάθε πρόσωπο ἑλαφρῆς διαγωγῆς θρίσκει προφάσεις. Παραδίνεταί στὸν πρῶτο τυχόντα, καὶ δὲ σκέφτεται τίποτε. Ὁ καλὸς Θεὸς ἄς φροντίσει, δὲν εἶναι; Κι' ἕνα τέτοιο πρόσωπο ἔχει τὴν ἀξίωση νά μορφώσει καὶ νά διαμαρφώσει νεαρὰ κορίτσια. Τί ἀναισχυντία. Δὲν πιστεύω νά νομιζέτε πὼς θὰ σὰς κρατήσω στὸ σπίτι μου, σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση πού βρίσκεισε.

Ἐξω, τὰ παιδιὰ τεντώνουν τὴν ἀκοή τους. Μιά ἀνατριχίλα διαπερνᾷ τὸ σῶμα τους. Ἄπ' ὅλα αὐτὰ, δὲν καταλαβαίνουν τίποτε, μὰ γι' αὐτὰ εἶναι τρομερὸ ν' ἀκούσιν τὴ θυμωμένη φωνὴ τής μητέρας τους κι' ἀντὶ ἀπαντήσεως ν' ἀκούσιν τώρα τοὺς πνιγμένους λυγμοὺς τής γκουβερνάντας.

Τὰ δάκρυα κυλοῦν ἀπ' τὰ μάτια τῆς, ἐνῶ ἡ μητέρα ἐξερεθίζεται περισσότερο.

—Αὐτὸ μονάχα ξέρετε νά κάνετε, νά κλαίετε. Αὐτὸ δὲν μὲ συγκινεῖ. Δὲν νοιώθω οἶκτο γιά ἄτομα ὅπως εἰσάς. Τί θ' ἀπογίνετε, ὀλίγον μ' ἐνδιαφέρει. Σεῖς μονάχη σας θ' ἀποφασίζετε πού θὰ πάτε. Δὲν θὰ σὰς ἐρωτήσω. Αὐτὸ πού ξέρω, εἶναι ὅτι δὲν μπορῶ πειὰ ν' ἀνεχθῶ στὸ σπίτι μου ἕνα πρόσωπο, πού παραμέλησε τόσο ἐποίσχυντα τὸ καθήκον του.

Τῆς ἀπαντᾷ ἕνας λυγμὸς, ἀπελπισμένος, ἄγριος, πού, ἔξω, τραντάζει τὰ παιδιὰ σὰν κρίση πυρετοῦ. Δὲν ἄκουσαν ποτὲ κανένα νά κλαίει ἔτσι. Νοιώθουν ἀόριστα πὼς ἐκείνη πού κλαίει ἔτσι δὲν μπορεῖ νάχει ἄδικο.

Τώρα ἡ μητέρα τους σιωπᾷ καὶ περιμένει. Ἐπειτα, φωνάζει ἄγρια. «Αὐτὰ εἶχα νά σὰς πῶ. Ἐτοιμάστε τὰ πρᾶγματά σας σήμερα. Αὔριο τὸ πρῶτὸ, περάστε νά πληρωθῆτε. Ἄντιο».

Τὰ παιδιὰ φεύγουν ἀπ' τὴν πόρτα καὶ τρέχουν στὸ δωμάτιό τους. Τί συνέβηκε λοιπόν; Γι' αὐτὰ, ἦταν σὰ μιὰ δυνατὴ θροντή. Μένουν ἐκεῖ, χλωμὰ καὶ ταραγμένα. Γιὰ πρῶτὴ φορά, ὑποψιάζονται κάτι ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Καί, γιά πρῶτὴ φορά, τολμοῦν νά νοιώσουν ἕνα ἐπαναστατικὸ αἰσθημα ἐναντία στὴ μητέρα τους.

—Εἶναι κακὸ, ἐκ μέρους τῆς μαμᾶς, νά τῆς μιλᾷ ἔτσι, λέγει ἡ μεγαλύτερη, μὲ χεῖλη σφιγμένα.

Τρομαγμένη ἀπὸ τὴν τολμηρὴ αὐτὴ λέξη, ἡ μικρότερη ψιθυρίζει παραπονεμένα.

—Μὰ, δὲν ξέρουμε καθόλου τί ἔκαμε.

—Τίποτε τὸ κακὸ, αὐτὸ εἶναι σίγουρο. Ἡ Δεσποινὶς δὲν μπορεῖ νά ἔκαμε τίποτε κακὸ. Ἡ μαμὰ δὲν τὴ γνωρίζει.

—Ἄλλως τε, πόσον ἔκλαψε. Φοβήθηκα πολὺ.

—Ναί, εἶναι φοβερὸ. Ἄλλὰ κι' ἡ μαμὰ, πόσο φώναξε ἐναντίον τῆς. Εἶναι ἀπαίσιο, σοῦ τὸ λέγω, εἶναι ἀπαίσιο.

Κτυπᾷ τὸ πόδι τῆς. Τὰ μάτια τῆς γεμίζουν δάκρυα. Ἐκείνη τὴ στιγμὴ, μπαίνει ἡ γκουβερνάντα. Ἐχει ὕφος κουρασμένο.

—Παιδιά μου, είναι τὸ τελευταῖο μου ἀπόγευμα. Θὰ μείνετε μονάχες. Μπορῶ νὰ μείνω ἡσυχη γιὰ σὰς, δὲν εἶναι; Ἐβρῶν τὸ βράδυ νὰ δῶ ἐάν ὅλα εἶναι καλά.

Βγαίνει, χωρὶς νὰ παρατηρήσει τὴ συγκίνηση τῶν κοριτσιῶν.

—Εἶδες; τὰ μάτια τῆς ἦταν φουσκωμένα ἀπὸ τὸ πολὺ κλάμα. Δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω πῶς ἡ μαμὰ μπόρεσε νὰ τῆς φερθῆ μ' οὐτὸν τὸν τρόπο.

—Καημένη Δεσποινίς.

Οἱ λέξεις αὐτὲς ἀντηχοῦν ξανά συμπονετικὲς κι' ἀπελπισμένες. Εἶναι ἐκεῖ, κι' οἱ δύο, παραγμένες. Ἡ μητέρα κατοφθάνει καὶ τὶς ρωτᾷ ἂν θέλουν νὰ πάνε μαζί τῆς περίπατο, μὲ τὸ αὐτοκίνητο. Τὰ παιδιά ἀρνοῦνται. Ἡ μαμὰ τοὺς προξενεῖ τρόπο. Ἐξ ἄλλου, ἡ σκέψη ὅτι διώχνουν τὴ γκουβερνάντα τοὺς τὶς ἐπαναστατεῖ. Προτιμοῦν νὰ μείνουν μονάχες. Σὰ δύο κορυδαλλοὶ μέσα σ' ἕνα στενὸ κλουβί, πηγαίνονται, πνίγονται μέσα σ' αὐτὸ τὸ περιβάλλον τῆς ψευτιάς καὶ τῆς ὑποκρισίας. Μένουν ἀναποφάσιστες, ἐάν δὲν πρέπει νὰ πάνε νὰ βροῦνε τὴ γκουβερνάντα στὸ δωμάτιό τῆς καὶ νὰ τῆ ρωτήσουν, νὰ μιλήσουν, μοζὶ τῆς γιὰ ὅσα συνέβησαν, νὰ τῆς ποῦν πῶς πρέπει νὰ μείνει καὶ πῶς ἡ μητέρα τοὺς ἔχει ἀδικο. Ἀλλὰ φοβοῦνται μήπως τὴν πληγώσουν. Ἐξ ἄλλου, ντρέπονται, γιὰτὶ ὅσα ξέρουν τὰ ἔμαθαν κρυφακούοντας στὶς πόρτες καὶ παρακολουθώντας. Πρέπει νὰ προσποιηθῶν πῶς εἶναι ἡλίθιες, ἡλίθιες ὅπως ἦταν πρὶν δύο-τρεῖς βδομάδες. Κι' ἔτσι μένουν μονάχες ἕνα ὀλόκληρο ἀπόγευμα, σπάζοντας τὸ κεφάλι τοὺς καὶ κλαίοντας. Πάντοτε, ἀντηχοῦν στ' αὐτιά τοὺς οἱ ἴδιες τρομερὲς σκηνές, ὁ κακὸς κι' ἀλύπητος θυμὸς τῆς μητέρας τοὺς κι' οἱ ἀπελπισμένοι λυγμοὶ τῆς γκουβερνάντας.

Ὅταν νυκτώσει αὐτὴ ἔρχεται νὰ τὶς δεῖ γρήγορα καὶ τοῖς εὐχεται καλὴ νύκτα. Τὰ κορίτσια τρέμουν θλέποντας τὴν νὰ φεύγει. Θὰ ἤθελαν τόσο νὰ τῆς ἀπευθύνουν μιὰ λέξη. Καί, τὴ στιγμή πού αὐτὴ φτάνει στὴν πόρτα, γυρίζει ξαφνικὰ γιὰ μιὰ ἀκόμα φορά, σὰ νὰ νοιώθει τὴ βουβὴ ἐπιθυμία τοὺς. Κάτι σπινηθρίζει μέσα στὰ μάτια τῆς πού εἶναι ὑγρὰ καὶ θολὰ. Ἀγκαλιάζει τὰ δύο παιδιά, πού ἀρχίζουν νὰ κλαίει μὲ δυνατοὺς λυγμούς, τοὺς δίνει ἕνα τελευταῖο φιλή, καὶ φεύγει διστακικά. Οἱ μικρὲς μένουν ὄρθιες, κλωμένες. Νοιώθουν πῶς χωρίζονται γιὰ πάντα.

—Δὲν θὰ τὴ ξαναἰδοῦμε ποτέ, εἶπεν ἡ μιὰ, κλαίοντας. Ἄκουσέ με, αὔριον, ὅταν θὰ γυρίσουμε ἀπ' τὸ σχολεῖο, δὲν θὰ τὴ βροῦμε ἐδῶ.

—Ἴσως, ἀργότερα, νὰ μπορέσουμε νὰ τὴν ἐπισκεφθοῦμε. Καί, τότε, σίγουροι, θὰ μᾶς δεῖξει τὸ παιδί τῆς.

—Ναί, εἶναι τόσο καλὴ.

—«Δυστυχισμένη Δεσποινίς». Εἶναι ὁ ἀσστεναγμὸς γιὰ τὴ τύχη τῆς, πού ἐκφράζει ἡ φράσις αὐτὴ πού λέγει ἡ μιὰ ἀπ' αὐτὲς.

—Μπορεῖς νὰ φαντασθῆς, τὶ θὰ γίνουμε ἐμεῖς, τώρα, χωρὶς αὐτὴν;

—Δὲν θὰ μπορέσω ν' ἀνεχθῶ καμμιά ἄλλη.

—Κι' ἐγὼ ἐπίσης.

—Καμμιά δὲν θὰ εἶναι τόσο καλὴ γιὰ μᾶς. Κι' ἔπειτα...

Δὲν τολμᾷ ν' ἀποτελειώσει. Ἐνα ἀσυνείδητο γυναικεῖο αἶσθημα τὶς κάνει νὰ νοιώθουν σεβασμὸ ἀπέναντι στὴ γκουβερνάντα, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πού ἔμαθαν πῶς εἶχε ἕνα παιδί. Κι' οἱ δύο μαζί αὐτὸ σκέφτονται ἀτέλειωτα, τώρα δὲ δὲν εἶναι μὲ τὴν παιδικὴν περιέργεια τῆς ἀρχῆς, μὰ μὲ τὴν βαθύτερη συγκίνηση καὶ τὴ μεγαλύτερη συμπόνοιο.

—Ἄκουσε, λέγει ἡ μιὰ.

—Τί;

—Ἔρεῖς, θὰ ἤθελα νὰ προξενίσω εὐχαρίστηση στὴ γκουβερνάντα, γιὰ τὴν τελευταία φορά, πρὶν φύγει. Ἔτσι θὰ ξέρεῖ πῶς τὴν ἀγαποῦμε καὶ πῶς δὲν μοιάζουμε μὲ τὴν μομὰ. Θέλεις;

—Πῶς τολμᾷς νὰ μ' ἐρωτήσεις γιὰ ἕνα τέτοιο πρᾶγμα;

—Θυμήθηκα πῶς ἀγαποῦσε πολὺ τὰ λευκὰ τριαντάφυλλα καὶ σκέφτηκα πῶς, αὔριο τὸ πρωί, πρὶν φύγουμε γιὰ τὸ σχολεῖο, ἐνωρὶς, θὰ μπορούσαμε ν' ἀγοράσουμε μερικὰ καὶ νὰ τὰ βάλομε στὸ δωμάτιό τῆς.

—Μὰ τότε θὰ τὰ βάλομε;

—Τὸ μεσημέρι.

—Ὡς τότε θάχει φύγει. Ἐρεῖς, ἀφοῦ εἶναι ἔτσι, προτιμῶ νὰ πάω πολὺ ἐνωρὶς νὰ τὰ πάρω χωρὶς νὰ μὲ δεῖ κανένας. Κι' ἔπειτα νὰ τῆς τὰ βάλομε στὸ δωμάτιό τῆς.

—Ναί, θὰ ξυπνήσουμε πολὺ ἐνωρὶς.

Ἡ καθεμιὰ παίρ.ει τὸν κουμπαρά τῆς, θιάζουν ὅλα τὰ χρήματα τοὺς κοὶ τὰ σμί-

γουν.... Τώρα είναι πιο χαρούμενες, τώρα ξέρουν πώς μπορούν να δώσουν στη γκουβερνάντα μιὰ ἀκόμα ἀπόδειξη τῆς πιστῆς ἀφοσίωσής τους.

* * *

Ευπνοῦν ἐνωρὶς τὸ πρωὶ. Μὲ χέρια ποὺ τρέμουν, κρατοῦν τὰ ὠροῖα φρεσκοκομμένα τριαντάφυλλα ποὺ θέλουν νὰ τῆς προσφέρουν καὶ κτυποῦν τὴ πόρτα τῆς. Κανένας ὅμως δὲν ἀπαντᾷ. Νομίζουν πὼς ἡ γκουβερνάντα κοιμάται καὶ μπαίνουν μὲ προσοχὴ. Τὸ δωμάτιο ὅμως εἶναι ἄδειο καὶ τὸ κρεβάτι εἶναι ἄθικτο.

Γύρω τους, ὅλα εἶναι ἀκατάστατα. Πάνω στὸ τραπεζομάνηλο εἶναι θαμμένα μερικά γράμματα.

Τὰ δυὸ παιδιά τρομάζουν. Τί συνέβη;

—Θὰ πάω νὰ βρῶ τὴ μαμά, λέγει ἡ μεγαλύτερη, ἀποφασιστικά.

Καὶ ταραγμένη, μὲ σκοτεινὰ μάτια, χωρὶς φόβο, παρουσιάζεται στὴ μητέρα τῆς καὶ ρωτᾷ:

—Ποῦ εἶναι ἡ γκουβερνάντα μας;

—Πρέπει νὰ εἶναι στὸ δωμάτιό της, λέγει ἡ μητέρα γεμάτη ἐκπλήξη.

—Τὸ δωμάτιο εἶναι ἄδειο, τὸ κρεβάτι εἶναι ἄθικτο. Θὰ ἔφυγε χθὲς τὸ βράδυ.

Γιατί δὲν μᾶς εἶπαν τίποτε;

Ἡ μητέρα δὲν προσέχει τὸν κακὸν καὶ προκλητικὸ τὸνο τοῦ παιδιοῦ. Γίνεται χλωμὴ καὶ πηγαίνει στὸν πατέρα, ποὺ τρέχει στὸ δωμάτιο τῆς γκουβερνάντας. Ἀργεὶ νὰ γυρίσει. Τὸ κοριτσάκι κοιτάζει τὴ μητέρα τῆς, ποὺ φαίνεται ταραγμένη, μ' ἓνα διαπεραστικὸ βλέμμα γεμάτο ἐρεθισμό, ποὺ αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἀντιμετωπίσει.

Ὁ πατέρας ξαναγυρίζει. Τὸ πρόσωπό του εἶναι ὠχρό, καὶ κρατᾷ μιὰ ἐπιστολή. Πηγαίνει κατὰ τὴ μητέρα στὸ σαλόνι κι' ἐκεῖ, μιλοῦν χαμηλόφωνα. Τὰ παιδιά μένουν ἔξω καί, ξαφνικά, δὲν τολμοῦν νὰ κρυφακούσουν. Φοβοῦνται τὸ θυμὸ τοῦ πατέρα τους, γιατί δὲν τὸν εἶδαν ποτὲ στὴν κατάσταση ποὺ ἦταν τώρα.

Ἡ μητέρα θγαίνει ἀπὸ τὸ σαλόνι μὲ τὰ μάτια πρσιμένα ἀπὸ τὰ δάκρυα καὶ κοιτάζει μ' ἓνα τρομαγμένο βλέμμα. Οἱ μικρὲς πηγαίνουν κοντὰ της, ἀσυνείδητα, σὰ νὰ τίς οπρῶχνει ἡ ἀγωνία τῆς καὶ θέλουν νὰ τῆ ρωτήσουν. Ἐκείνη ὅμως τοὺς λέγει ἀπότομα. «Πηγαίνετε στὸ σχολεῖο, εἶναι ἀργά». Οἱ μικρὲς πρέπει νὰ φύγουν.

Στὴν τάξη, κάθονται σιωπηλές, σὰ σὲ ὄνειρο, ἐπὶ τέσσαρες-πέντε ὥρες, ἀνάμεσα στὶς ἄλλες, καὶ δὲν ἀκούουν οὔτε λέξη ἀπὸ τὴν παράδοση. Μετὰ τὸ μάθημα, γυρίζουν τρέχοντας στὸ σπίτι.

Ἐκεῖ, ὅλα εἶναι ὅπως πάντοτε. Μονάχα, ἓνος τρομερὸς ἐφιάλτης φαίνεται πὼς ταραίζει τὴ σκέψη ὄλων. Κανένας δὲν μιλᾷ, ὄλοι, ἀκόμα κι' οἱ ὑπηρετές, ἔχουν ἓνα ἀλλόκοτο βλέμμα. Ἡ μητέρα πηγαίνει μπροστὰ στὰ παιδιά. Φοίνεται πὼς ἔχει προετοιμαστῆ γιὰ νὰ πεῖ κάτι. Ἀρχίζει. «Παιδιά μου, ἡ γκουβερνάντα σας δὲν θὰ ξαναγυρίσει, εἶναι.....»

Δὲν τολμᾷ ν' ἀποτελειώσει. Τὰ μάτια τῶν παιδιῶν σπιθοβολοῦν, διατρυποῦν τὰ δικά της μὲ ἀπειλητικὸ τρόπο, κακά, κι' ἐκεῖνη δὲν τολμᾷ νὰ πεῖ ψέμματα. Γυρίζει, κάνει λίγα βήματα, καὶ τρέχει στὸ δωμάτιό της.

Ξαφνικά, τὸ ἀπόγευμα, ἔρχεται ὁ Ὀττο. Τὸν εἶχαν φωνάξει, εἶχε ἓνα γράμμα στὸ ὄνομά του. Κι' αὐτός, εἶναι χλωμός. Κοιτάζει γύρω του, σὰ χαμένος. Κανένας δὲν τοῦ μιλᾷ. Ὅλοι τὸν ἀποφεύγουν. Τότε διακρίνει τὰ δυὸ παιδιά καθισμένα σὲ μιὰ γωνιά. Θέλει νὰ τοὺς μιλήσει.

—Μὴ μ' ἐγγίζεις, λέγει ἡ μιὰ, μὲ ἀποστροφή. Κι' ἡ ἄλλη φεύγει μπροστὰ του.

Συγχισμένος, ντροπιασμένος, κάνει ἀκόμα λίγα βήματα. Ἐπειτα, ἐξαφανίζεται.

Κανένας δὲ μιλᾷ στὰ παιδιά. Κι' αὐτὰ δὲν ἀνταλλάσσουν λέξη μεταξύ τους. Χλωμές, ταραγμένες, χαμένες, κάνουν τὸ γύρο τοῦ δωματίου, σὰν ζῶα μέσα στὸ κλουβί. Συναντῶνται, κυττάζονται ἐπίμονα, ἔχουν τὰ μάτια φουσκωμένα ἀπὸ τὰ δάκρυα, καὶ δὲν λέγουν λέξη. Τώρα, τὰ ξέρουν ὅλα. Ξέρουν πὼς τοὺς εἶπαν ψέμματα, πὼς ὄλοι οἱ ἄνθρωποι μποροῦν νὰ εἶναι κακοὶ καὶ συχαμεροὶ. Δὲν ἀγοποῦν πειὰ τοὺς γονεῖς τους, δὲν ἔχουν πειὰ ἐμπιστοσύνη σ' αὐτούς. Ξέρουν πὼς δὲν πρέπει πειὰ νὰ ἔχουν ἐμπιστοσύνη σὲ κανένα καὶ πὼς τώρα, ὅλα τὸ βάρος τῆς τερατώδους αὐτῆς ζωῆς θὰ πέσει πάνω στοὺς τρυφεροὺς ὤμους τους. Ἀπὸ τὴν ἀμέριμη γαλήνη τῶν παιδικῶν τους χρόνων μοιάζουν νὰ ἔπεσαι σ' ἓνα κρημνὸ. Δὲν μποροῦν ἀκόμα νὰ καταλάβουν τὸ τρομερὸ δράμα ποὺ ἐξῆσαν, μὰ ἡ σκέψη τους κάνει ἀφάνταστες προσπάθειες νὰ τὸ καθορίσει, μὲ κίνδυνο νὰ τίς πνίξει. Ὁ ὑπηρετὸς κοκκινίζει τὰ μάγουλά του, κι' ἔχουν

ἔνα βλέμμα κακό, ὀργισμένο. Περιπλανῶνται ἐδῶ κι' ἐκεῖ, σὰν πετρωμένες μέσα στὴ μοναξιά τους. Κανένas, οὔτε οἱ ἴδιοι οἱ γονεῖς τους, δὲν τολμοῦν νὰ τοὺς μιλήσουν, τόσο μοχθηρὰ κοιτάζουν ὄλους. Τὸ ἀτέλειωτο πῆγαινε-ἔλα ἀντονακλᾷ τὴν ταραχὴ ποὶ τὶς γεμίζει. Καί, χωρὶς νὰ μιλιῶνται, μιὰ τρομερὴ ἀλληλεγγύη συνδέει τὰ δυὸ παιδιά. Ἡ σιωπὴ, ἡ ἀδιαπέραστη καὶ τρομερὴ σιωπὴ, ὁ βουβὸς κι' ἄφωτος πόνος, χωρὶς δάκρυα, τὶς κάμνει ν' ἀδιαφοροῦν γιὰ ὅλα, νὰ γίνωνται ἀπειλητικές. Κανένas δὲν τὶς πλησιάζει, ὁ δρόμος ποὺ φέρνει στὴ ψυχὴ τους ἔχει κοπέι, ἴσως γιὰ χρόνια. Εἶναι ἐχθροὶ ὄλοι ὅσοι τοὺς περιστοιχίζουν, παντοτεινοὶ ἐχθροὶ, ποὺ ποτὲ δὲν θὰ συγχωρέσουν, γιατί ἀπὸ χθὲς ἔπαισαν νὰ εἶναι παιδιά.

Μέσα σ' αὐτὸ τὸ ἀπόγευμα, ἔχουν γεράσει κατὰ πολλὰ χρόνια. Καί, μόνο τὸ βράδυ, ὅταν βρεθοῦν μονάχες μέσα στὸ σκοτάδι τοῦ δωματίου τους, ξυπνᾷ ὁ παιδικὸς τρόμος, ὁ φόβος τῆς μοναξιάς, ὁ φόβος γιὰ τοὺς πεθαμένους κι' ὁ μυστηριώδης φόβος γιὰ συγχισμένα πράγματα. Μέσ' στὴν ταραχὴ τους, ξέχασαν νὰ ζεστάνουν τὸ δωμάτιο. Τρέμοντας, γλυστοῦν κι' οἱ δυὸ μsa σ' ἕνα κρεββάτι, περισφίγγονται δυνατὰ μὲ τ' ἀδύνατα παιδικὰ χέρια τους καὶ πιέζουν τὸ λεπτὸ ἀσχημάτιστο ἀκόμα σῶμα τους τὸ ἔνα πάνω στ' ἄλλο, σὰ ν' ἀναζητοῦν βοήθεια ἐναντία στὸ φόβο. Δὲν τολμοῦν ἀκόμα νὰ μιλήσουν. Ἐπειτα, ὅμως, ἡ μικρότερη ξεσπᾷ σὲ λυγμούς, ἐνῶ ἡ μεγαλύτερη ἀρχίζει νὰ κλαίει ἄγρια. Σφιχταγκαλιασμένες, κλαῖνε, λούζουν τὸ πρόσωπο τους μὲ δάκρυα ποὺ καῖνε, πού, στὴν ἀρχὴ, κυλοῦν σιγανὰ, κι' ἔπειτα γρήγορα καί, στήθος μὲ στήθος, ἡ μιὰ δέχεται τὸν λυγμὸ ποὺ ἀναταράζει τὴν ἄλλη καὶ ποὺ σκορπᾷ ἀνατριχίλα. Τὰ δυὸ παιδιά εἶναι ἐνωμένα σ' ἕναν πόνο, σ' ἕνα σῶμα, ποὺ ἀναταράζεται μέσα στὸ σκοτάδι. Δὲν κλαῖνε παιὰ γιὰ τὴ γκυβερνάντα τους, οὔτε γιὰ τοὺς γονεῖς τους ποὺ τώρα, γι' αὐτὲς ἔπαισαν νὰ ὑπάρχουν. Ἄλλὰ εἶναι ὁ ἀπότομος τρόμος ποὺ τὶς ἀναταράζει, ὁ φόβος γιὰ ὅσα θ' ἀντιμετωπίσουν σ' αὐτὸν τὸν ἄγνωστο κόσμον μὲ τὸν ὁποῖο γνωρίστηκαν σήμερα τόσο τρογικά. Νοιώθουν φόβο γιὰ τὴ ζωὴ στὴν ὁποῖαν τώρα μπαίνουν, γιὰ τὴ ζωὴ ποὺ τοὺς φαίνεται ζοφερὴ κι' ἀπειλητικὴ, ὅπως ὅταν πρέπει νὰ διασχίσουν ἕνα σκοτεινὸ δάσος. Ἡ συγχισμένη ἀγωνία ποὺ νοιώθουν γίνεται ὁλοένα πιὸ ἀόριστη, μοιάζει σχεδὸν μὲ ὄνειρο καί, σιγά-σιγά, οἱ λυγμοὶ ἀδυνατίζουν. Οἱ ἀναπνοὲς τους τώρα σμίγουν, ὅπως πρὶν λίγον ἔσμιγαν τὰ δάκρυά τους.

Μέχρις ὅτου ἀποκοιμοῦνται.

Μεταφρ. Ν. ΚΑΣΙΟΣ

ΑΗΣ ΝΙΚΟΛΑΣ

Καὶ κίνησε καλὸβόλη ἡ παρέα
γιὰ τοῦ Ἄη Νικόλα τὸ ξωκλήσι·
τὸ χωριό, ἡ ποταμιὰ,
καὶ ξάγναντα τὰ πεῦκα,
πλάι ἢ κρουσταλένια θρύση.

Τὰ αἰώνια καὶ τὰ ἀστέρευτα,
τὰ ἐφήμερα ἐμεῖς καὶ οἱ ἴσκιοι·
ὅτι ἐδιάθη, τώρα ἀνάμνηση·
κλειστὸ τὸ κάστρο,
ἀδειανοὶ οἱ πυργίσκοι.

Πράσινο τὸ ποτήρι, καὶ μοῦ κέρασες
τὴ φλόγα τῆς ἀγάπης, τὴν ἐλπίδα·
μέσα τὸ γλυκὸ κρασί,
κατάνακρα, ἕνα φιλι
νὰ φτερουγίζει, ἐγὼ εἶδα.

Ἦπιες καὶ μοῦδωσες· καὶ τὸ ποτήρι
ποὺ ἄγγιξε τὰ ὀλόγλυκά σου χεῖλη,
μαζὶ μὲ τὸ φιλι, ὦ ἀγάπη μου,
κι' ὅλα τὰ λούλουδα,
τὸ μοσκαϊάσασμα τ' Ἀπρίλη.

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΥΜΒΑΝΤΑ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

“Όταν ὁ Ἐρωτιδέας μου ἔφτασε στό παράθυρό σου
 μέ καλή καρδιά κι' ἀθῶο φιλότιμο,
 ἐσὺ τοῦ πήρες τὴ σαίτα τῆς φιλίας,
 τὴν ἔβαψες στὴν ἔπαρση
 καὶ τὸν σημάδεψες κατάσαρκα.

“Α! τρελλή!

Δὲν ἤσουνα καμωμένη γιὰ τέτοιες δουλειές...

Γιατὶ εἶδα τὰ καράβια σου

νὰ πλένε σὲ φουσκωμένα πανιά

στὸν ἄνεμο τῆς καλωσύνης,

κι' ὅταν προσέγγισαν τὸ στόλο τῆς κακίας

οἱ-ναῦτες σου δώσανε ἄγριες μάχες.

Ποῦ θὰ θρεῖς τώρα τόση συγγνώμη,

γιὰ νὰ γιατρέψεις

τὸν πληγωμένο σου σύμμαχο ;

* * *

Δὲν ξέρομε, ἂν πρέπει νὰ ζηλέψουμε τὸν καιρὸ

ποῦ εἴμαστε οἱ πιλότοι τῶν κόκκινων ὄνειρων.

Τώρα περπατοῦμε μέ τ' αὐτοκίνητα,

ποῦ δὲν πετοῦνε οὔτε μιὰ σπιθαμὴ

πάνω ἀπ' τὸ ἔδαφος.

Εἴμαστε οἱ πιλότοι

μιάς ἀπελπισμένης ἐλπίδας

καὶ μᾶς γοητεύει ἡ σκέψη νὰ παίξουμε ζάρια.

* * *

Εἶπε ν' ἀρπάξει τὸν ταῦρο ἀπὸ τὰ κέρατα

κι' ἔχασε τὸ χέρι τοῦ ψαχουλεύοντας.

Ποῦ εἶναι, μάνα μου, ἡ καρδιά τοῦ ταῦρου,

ποῦ τὴν ἤξερα ὀλοκόκκινη, γενναία κι' ἀπλόχερη...

Ποῦ νὰ βρῶ πιά τὰ κέρατα!

Θὰ στείλω ἀκόμα ἑκατὸ χάρτινα караβάκια

καὶ θὰ γελῶ, ὅταν θάρχηται ἡ τρικυμία.

Τί μοῦ δίνεις, μάνα, αὐτὰ τὰ σίδερα,

γιὰ νὰ ἐκτελέσω τὴν ψυχὴ μου.

“Όταν τὰ περιστέρια μου

πῆραε μήνυμα στοὺς ἀετούς μου,

αὐτοὶ ζαλίστηκαν κι' ἀρνήθηκαν

φεύγοντας στό πιὸ ψηλὸ ὄρος, στὴν πιὸ κρυφὴ φωλιά.

Θὰ στείλω ἀκόμη ἑκατὸ χάρτινα караβάκια

κι' ἄς μὴ ντραποῦν νὰ τὰ πολεμήσουν αὐτοί.

Π. ΓΑΙΑΝΘΗΣ

ΤΟ ΜΗΝΥΜΑ ΤΟΥ ΞΕΝΙΤΕΜΕΝΟΥ

Σὲ σένα ἀτρόμητο παιδί,

ποῦ στὰ γερά σου στήθη

τῆς βίας ἔσπασε ἡ ὄρμη

κι' ἡ λευτεριά ἀναστήθη,

μήνυμα στέλνω εὐλαβικὸ

ἀπὸ τὰ μαῦρα ξένα,

κι' ἡ σκέψη μου μέ θαυμασμὸ

γυρνᾷ πάντα σὲ σένα...

ΦΩΚΑΣ Ν. ΦΩΚΑ·Ι·ΔΗΣ

JUMBOOGY - WOOGY

(Titterbug dance)

Είναι ωραία ή θάλασσα και τη χαίρομαι. Κάποτε είναι τόσο γαληνεμένη που πηγαίνοντας σπίτι μου, ύστερα από κάμποση ώρα συντροφιά μαζί της, άνοιγώ τις πόρτες και τὰ παράθυρα και ψιθυρίζω «Ειρήνη ἡμῖν.» «Ειρήνη ἡμῖν», ὅπως τὸ γράφω: Ειρήνη . . .

* * *

Δὲ ξέρω γιατί, θέλοντας νὰ γράψω, γιὰ ἓνα τόσο ἀνήσυχο πράγμα, ὅπως ὁ ἔρωτος, ἀρχίζω μὲ τὴ γαλήνη καὶ τὴν εἰρήνη. Νὰ ὅμως πού τὰ συνταίριασα μὲ τὴ θάλασσα! "Α! "Εχω ζήσει πολλὰ ἀπὸ τὰ παιδικὰ μου χρόνια πλάι της καὶ τελευταία τὸ ἴδιο κάνω. Πρὶν ἓνα μῆνα ἀκόμη πλήρως τὸ δεκατοῦτο ἐνοίκιο τοῦ σπιτιοῦ πού ἀφσα.

"Υστερα γιὰ κάμποσο καιρό, ὕστερα ἀπὸ τὰ παιδικὰ μου χρόνια, τὴν ἄκουα τὸν χειμῶνα ἀπὸ μακριά. Βδομάδες καὶ ἑβδομάδες ἦταν ἀδύνατο νὰ ἡσυχάσει.

* * *

"Εχω μαθητέψει πολὺ στὸ δύσκολο σχολεῖο τῆς ἀναμονῆς. Πάντα εἶχα τὶς ἀσχολίες μου. Δὲν ἦταν, ὅμως, ἡ ζωὴ πού προόριζα γιὰ τὸν ἑαυτὸ μου. Μὴ γίνεστε μιγιάγκιχτοι καὶ μὴ σουφρώνετε τὰ χεῖλη ἀκούοντας πῶς οἱ ἀσχολίες μου δὲν ἦταν ἡ ζωὴ πού προόριζα γιὰ τὸν ἑαυτὸ μου. Μάλιστα, ἔτσι! Κί" ἔσεῖς τὸ ἴδιο καὶ τὰ 99 καὶ ¾ τοῦ ὅλου κόσμου — ἐνωῶ τοὺς ἀληθινούς ἀνθρώπους. Οἱ ἄλλοι γιατί νὰ λογαριαστοῦν, ὅταν δὲν πρόκειται νὰ ἐνοήσουν τίποτε; Εἴμαστε, λοιπόν, ἐγωῖστές, Ἄγαθόμε τὸ ἐγὼ μας. *Ἀλλὰ μὴ κατηγορήσετε κανένα καὶ μὴ τὰ βάλετε ἐναντίον κανενὸς ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἐγωῖστές, οὔτε καὶ μὲ τὸν ἑαυτὸ σας τὸν ἴδιο! Γι' αὐτὸ καὶ μόνο ἤρθαμε στὸν κόσμο. ἤρθαμε, τὸ ξαναλέω, γὰ νὰ βάλουμε στοὺς ὤμους μας τὸ φορτίο τοῦ ἑαυτοῦ μας καὶ νὰ προσπαθήσουμε νὰ τὸ κρατήσουμε ὡς τὸ τέλος. "Αν παραμελήσουμε, ἀν ἀδιαφορήσουμε, ἡττηθήκαμε.

Αὐτές, λοιπόν, οἱ ἀσχολίες, πού ἔκονα τόσο καιρό, δὲν ἦταν ἡ καθαυτὸ ἐξυπηρέτηση τοῦ κυρίου πού φέρω στοὺς ὤμους μου καὶ πού μούλαχε ὡς κλῆρος τοῦ ἀπειροῦ νὰ τὸν ἀγαπῶ καὶ νὰ τὸν ἐξυπηρετῶ. Τὰ χέρια μου, πού μὲ τόση ἐπίδεξιότητα φτιάχνουν ἔργα ἱερὰ καὶ μεγάλα, γιὰ νὰ τὸν διευκολύνουν, μιὰ μέρα, θάνατι σκελετοῖ, πού ἴσως νὰ μὴ στερηθοῦν τὸ μσλακὸ χῶμα γιὰ νὰ τὰ σκεπάσει ἀδελφικά. Τὸ ἴδιο τὸ κρανίό μου, πού φυλάττει τὴν περὶφημη οὐσία πού δοκιμάζει διαρκῶς τὸν κύριό μου γιὰ νὰ πιστοποιεῖ τὴν ἀνωτερότητά του. Μιὰ μέρα, θὰ εἶναι κοῖλο, χωρὶς δόντια καὶ μὲ ἀνοιχτές σαγόνες θὰ ἀδιαφορεῖ ἀνάμεσα σὲ ἄλλους σκελετοὺς μὲ κάτι μῖτια ἀκίνητα καὶ ἀνατριχιαστικά. Ἄλλὰ ὁ κύριός μου, θὰ εἶναι μέσα στὰ μόρια τοῦ αἵθερα καὶ θὰ ἐξερεθίζει τὴν ἀπέραντη θάλασσα, ὅταν θὰ μεταναστεύει γιὰ τὴν ἀντιπέρα ὄχθη τῆς νοσταλγίας, οὗτος ὁ κύριός μου πού κατοικεῖ ἀράτος καὶ κάποτε σχεδὸν ἀνεπαίσθητος, ὡς ἐλαχίστη οὐσία τοῦ ἀποχρῶντος λόγου τῆς ὑπόστασής μου.

Πρέπει νὰ τὸν ὑπηρετήσω ὅσο καλὰ μπορῶ. "Οσο τὸ δυνατό καλλίτερα. Εἶμαι ἐξοιρητικὰ περὶφανος ἐξ αἰτίας του. "Εχει, δίχως ἄλλο, μιὰ τύχη κατὰ πολὺ καλλίτερη ἀπὸ μένα καὶ εἶμαι ἐντελῶς ὑποχρεωμένος νὰ ὑποκύλω καὶ νὰ τὸν ἐξυπηρετήσω. "Ετσι συμβαίνει πάντα καὶ εἶναι θεϊκὸς νόμος. "Ὅλα νὰ διατίθενται γιὰ τὸν διαλεχτό.

"Αν ἔκαμα τόσο καιρὸ μαθητεύοντας στὸ σχολεῖο τῆς ἀναμονῆς, δὲν εἶναι ἀπόδειξη σεβασμοῦ ἐξαιρετικοῦ καὶ φιλοτιμίας ἀπαραμίλλης; Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἐδοκίμασα πολλὰς φορὲς τὶς ἀνταρτίες του. "Ἰσως, ὅμως, νὰ πρόκειται περὶ ἀνυπομονῆς δικῆς μου, ἀλλὰ, ὅπως κοὶ νάναι, κατωρθώσαμε πάντα νὰ διαφυλάξουμε μαζί ἀκέραη «τὴ μεγάλη στιγμή», «τὴν ὠραίαν ζωὴν» πού ὅλος ὁ κόσμος περιμένει.

Τὶ ὠραία εἶναι νὰ γράφει κανεὶς ἓνα παραμῦθι! Οἱ σχέσεις μου, ὅμως, μὲ τὸν κύριο μου καὶ τὸν τύρανο μου (μπορεῖ κάποτε νὰ χρησιμοποιεῖ ἓνα τέτοιο ἐπίθετο γιὰ λογαριασμὸ του) καὶ οἱ σχέσεις ἐμᾶς τῶν δύο μὲ ὅλα τὰ ὅμοια καὶ ἀνόμοια δημιουργήματα ἐπὶ τῶν παρατεινομένων τούτων ἐξαρτήσεων, πού ὀνομάζεται γῆ, δὲν εἶναι τὸ ἴδιο πράγμα. Εὐτυχῶς τώρα πού προφτάσαμε τὴ διάσωση τοῦ ἀτόμου. Τὶ ὀδυνηρὸ πράγμα! Τὶ ὀδυνηρὸ καὶ πόσο ἀθεράπευτα ἐνωμένα πρέπει νὰ εἶναι τὰ μόρια τῶν στερεῶν, τῶν ὑγρῶν καὶ τῶν ἀερίων! Ἄλλὰ καὶ τί κλῆρος ἔλαχε στὸν κύριό μου! Οἱ πιὸ ἀξιαγάπητοι δεσμοί του, ἀσφαλῶς, εἶναι οἱ δεσμοὶ πού προσέρχονται ἀπὸ τὶς διαθέσεις του — κάτι ἀστάθμητο καὶ ἀνεξέλεχτο. Γιὰ τὴν διάσπαση

τους δὲ θὰ μιλήσω. Φοβᾶμαι πὼς τὰ ἐκφραστικά μας μέσα εἶναι ἀκόμη πολὺ ἀτέλη καὶ τὰ μέσα πάντα καθορίζουν κάθε δημιουργία. Ἐγώ, ταπεινὸς δούλος, προσπαθῶ διαρκῶς νὰ βολεუτῶ. Νὰ χωρέσω μέσα στὶς ἀστάθμητες καὶ ἀνεξέλεχτες τάσεις τῶν διαθέσεων τοῦ κυρίου μου.

Μὲ αὐτὸ τὸ πνεῦμα εἶναι γραμμένα τὰ παρακάτω. Ὅποιος δὲ μπόρεσε νὰ καταλάβει, ἄς μὴ προχωρήσει πάρα κάτω. Δὲν εἶναι ντροπὴ καὶ ὕστερα γιατί νὰ δώσει λαβὴ σὲ παρεξηγήσεις!

Εἰρήνη ὑμῖν. Λέτε ἡ θάλασσα νὰ εἶναι ἤσυχη; Εἶμαι ἐντελῶς μόνος μὲ τὸν κύριό μου καὶ αὐτὸς δὲν εἶναι διόλου ἤσυχος ἀπόψε.

Εἰρήνη ὑμῖν! Εἰρήνη ἡμῖν!

* * *

Μιλά ὁ κύριός μου :

«Ἡ ποσότης τῆς ὕλης εἶναι σταθερὴ. Ἡ, ἡ ποσότης τῆς ὕλης σὺν τὰ ἠλεκτρομαγνητικά πεδία, πού περιβάλλουν τὴν ὕλη, ὅταν αὐτὴ ἐνεργοποιοῦται. Ἡ, ἡ παγκόσμιος διάθεση πρὸς δημιουργία πάντοτε ἰσοῦται μὲ τὴν ὑπάρχουσα δημιουργία ὑλοποιημένη καὶ ρευστή. Τὸ ἄπειρο ἀναγκαστικὰ πρέπει νὰ εἶναι πεπερασμένο, μόνο πού δὲν ἔχουμε τὰ μέσα νὰ τὸ καταμετρήσουμε.

»Τὰ παρακάτω ἀφοροῦν τὸ ὑλοποιημένο μέρος τῆς παγκοσμίου διάθεσης πρὸς δημιουργία. Πᾶν νὰ πιστέψω πὼς ἓνα εἶναι τὸ ἀπλοῦν στοιχεῖο, χωρὶς νὰ μπορῶ νὰ φανταστῶ κάτι τὸ ἀποκλειστικὰ ξεκομμένο καὶ αὐτοτελές. Ἐντούτοις ἡ μεγάλη σημασία ἔγκειται στὴ σύλληψη τῆς ἀπομονώσεως τοῦ ἐνὸς καὶ μοναδικοῦ στοιχείου.

»Ἡ σχέση τῆς διάθεσης πρὸς δημιουργία, μὲ τὴ γένεση τοῦ ἐνὸς καὶ μοναδικοῦ ὑλοποιημένου στοιχείου, ἔχει σημασία πρωταρχικὴ, ἀλλὰ σ' αὐτὴ τὴν πορεία τῆς ἐπαγωγῆς, κατὰ τὴν ὁποία ἀπὸ τὰ ἐπὶ μέρους φαινόμενα ἀγόμεθα εἰς τὰ γενικῆς φύσεως αἰτία, εἶναι, γιὰ τὴν ὥρα τούτη (καὶ γιὰ κείνο πού γράφει) ἔλμα ἀπροσπέραστο.

»Πόσες φορὲς ὀλόκληρη ἡ σταθερὴ αὐτὴ ποσότης τῆς ὕλης (τὸ μέγιστο τῆς μέρους) ἔχει φτάσει στὸ κρίσιμο σημεῖο τῆς διαχώρησης τῶν συστατικῶν τῆς εἰς τὸ ἀπλοῦν καὶ μοναδικὸ στοιχεῖο, πολλαπλάσια τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ ποικιλία τῆς ἐμφανισέως τῆς :

»Ἄν τὸ χάος εἶναι ἡ στιγμή τῆς διαχωρίσεως, μιὰ ἀνοστατωμένη ἐνέργεια διαχυμένη στὸ ἄπειρο, τὸ ὁποῖο καὶ ἀποτελεῖ, ἡ ἐπίτευξίς τῆς εἶναι ἡ κλοπὴ ἢ ἡ διαρροὴ τῆς διαχυμένης οὗτῆς ἐνέργειας διοχετευμένης μέσα στὰ καλούπια τοῦ ἀπλοῦ στοιχείου.

»Ἴσως ἡ φύση τοῦ μαγνητισμοῦ καὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ ἀποδειχθῆ σημαντικὴ γιὰ τὴ σχέση τοῦ ἀπλοῦ στοιχείου καὶ τῆς παγκόσμιας διάθεσης γιὰ δημιουργία.

»Παγκόσμια διάθεση γιὰ δημιουργία (εἶναι ταυτοχρόνως καὶ παγκόσμια διάθεση γιὰ αὐτοδιάλυση) θὰ ὀνομάζε κανεὶς τὴν τάση τῆς ἀνοστατωμένης ἐνέργειας ἀπὸ τὸ διαχυμένο πρὸς τὴ φόρμα, ἀπὸ τὸ ἄπειρο στὸ στοιχεῖο, καὶ ἀντίστροφα, ἀπὸ τὸ καλούπι πού δεσμεύει πρὸς τὴν ἀνοστατωμένη καὶ διαχυμένη ἐνέργεια, ἀπὸ τὸ στοιχεῖο πρὸς τὸ ἄπειρο — ἡ βαθειὰ ἐπιθυμία τῶν ὄντων καὶ τῶν καταστάσεων πρὸς τὸ ἀεικίνητο ὑπὸ ὁποιαδήποτε μορφή ἐνεργείας.

»Τὸ ἀπλοῦν στοιχεῖον, λοιπόν, ἀποτελεῖ μόνο ὄριο. Ὅριον καταστάσεων — ὑλοποιήσεως καὶ διαθέσεως πρὸς δημιουργία.

»Ἐὰν ἡ σημερινὴ σύσταση καὶ διάταξις τῆς παγκοσμίου σφαίρας, τοῦ ἀπείρου, συντελέστηκε γιὰ πρώτη φορά, ἢ ἐὰν παρουσιάστηκε πολλὰς φορὲς, μὲ ὅλη τὴν προϊστορία τῆς θέβαια, χωρὶς νὰ μπορέσει ἡ μνήμη νὰ τὴ διατηρήσει οὔτε μέσα στὴ φαντασία τῆς, εἴτε καὶ ἂν πρόκειται νὰ ἐπιναληφθῆ καὶ νὰ ἐξανηλισθηθῆ, χωρὶς οἱ δραματιστὲς νὰ προφτάσουν ἀκόμη νὰ ἐκπλαγοῦν, τότε πρέπει νὰ ὑποτεθῆ ὅτι ἡ βάση τῆς δημιουργίας εἶναι τὸ ἀπλοῦν ὑλοποιημένο στοιχεῖο ἢ τουλάχιστο, ἡ παγκόσμιος διάθεση πρὸς δημιουργία, ἢ τὴν ὁμοιομορφία τῆς τάσεως τῆς, πού φέρει πάντοτε στὸ ἴδιο ἀποτέλεσμα διὰ τοῦ ἰδίου ἀπλοῦ στοιχείου.

»Ἐὰν ὅμως ἔχουν κολυμπήσει πολλοὶ κόσμοι καὶ διαφορετικοὶ μέσα στὸ ἄπειρο, ἢ καλλίτερα, ἐὰν τὸ ἄπειρο παρουσιάστηκε, ἢ πρόκειται νὰ παρουσιασθῆ ὑπὸ διαφορετικὰς μορφὰς, ἀδιάφορο ἂν θὰ λησμονηθοῦν ἢ ὄχι, τότε ἡ βάση τῆς δημιουργίας πρέπει νὰ ἀναζητηθῆ στὴν ποικιλία τῶν τάσεων τῆς παγκοσμίου διάθεσης πρὸς δημιουργία. Ἡ σταθερὴ ὑλοποιημένη ποσότης ὑποχρεώνεται νὰ ἀκολουθῆσιν τὴ μοῖρα τῶν πιθανοτήτων — τῶν πιθανοτήτων τῶν ἄπειρων διαθέσεων. Πέραν ἀπὸ τὸ μαγνητισμὸ καὶ τὸν ἠλεκτρισμὸ κινεῖται τὸ πέλαγος τῶν διαθέσεων!

»'Αλλά τί πόνος ή διαδοχή τών πιθανοτήτων! Καί τί μεγάλη εϋνοια τής μοίρας ή επίτευξη τής πιθανότητος ἄνθρωπος μέσα στό ἀναστατωμένο χάος τής ἀπειροδιαχυμένης διάθεσης!»

Μέ αὐτά ἀσχολεῖται ὁ κύριός μου.

* * *

Γιατί, λοιπόν, νά μήν ἔχει δίκαιο ὁ κύριός μου, ὅταν μεταποτίζει τὸ πρόβλημα τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τὸ γενικό στήν περίπτωση καί τή συμπτωματική κατάσταση; Ἡ, μάλλον, ἀντίθετα. Ἀπό τήν περίπτωση στό γενικό; Ἀπό τὸ άτομο στό γένος, ἀπό τὸ γένος στό εἶδος, ἀπό τὸ εἶδος στή διάθεση; Ἀφήνει τὸν ὑπηρετή του, ἐμένα τὸν ἄνθρωπο καί καθαρή οὐσία, ἀπειροδιαχυμένη καί ἐλάχιστη μέσα στὸν πυρήνα τής σύστασής του, νά προσποθῆ νά ἐπικοινωνήσῃ μετ' ἡ λοιπῆ ὁμοούσια ὕλη του — ὁμοούσια παγκόσμια διάθεση.

Ἄλλά κι' ἐγὼ γιατί λοιπόν νά μήν ἔχω δίκαιο, ὅταν ξεχνῶ τὸν κύριό μου καί ὑπακούω στήν πλειοψηφοῦσα διάθεση τής συστηματικῆς πιθανότητός μου! Διηγούμαι τήν ἀνθρώπινη ἱστορία μου. Στὸ βάθος μας, κύριε, ἐκεῖ στήν κρίσιμη επίτευξη τής πιθανότητος τῶν ὄντων, κυριορχεῖ ἡ διάθεση; Ἡ διάθεση, χωρὶς καμιά ἀμφιβολία! Ποιός ξέρει, ὅταν θά ξαναριχθῶ στή νέα περιπέτεια τής ἀποσύνθεσης τής συστατικῆς διάταξής μου, σέ τί χάος ὀδυνηρὸ θά ἐξανεμισθῆ ὁ φτωχὸς μικρὸς ἄνθρωπος ποῦ ὑπηρετεῖ τίς διαθέσεις τής σταθερῆς ποσότητος! Θά χορέψω, λοιπόν, πάνω στὰ μολιὰ τής ὠχρᾶς σπειροχαίτης τοῦ πυρετοῦ σου, ἀγαπημένη. Αὐτὴ ἡ ἀγάπη ἀρχίζει κιόλας μέ μιὰ μικρὴ παρένθεση. (Δὲ μπορῶ ν' ἀνεχθῶ τὸν καινούργιο ἀτσαλάκωτο ἄνθρωπο ποῦ γεννήθηκε νά ὑποστῇ τὸν κληρὸ τής τυραννίας, κι' ὡστόσο ἐπιμένει νά κομίζει ἐπιπλέον τὸ πρόσθετο καὶ κουτὸ βάρος τής ἀξιοπρέπειάς του.) Καλὴ ἡ ἐσπέρα σας, κύριοι. Καλὴ ἡ ἐσπέρα σας, ἀξιοπρεπεῖς κύριοι! Μὲ συγχωρεῖτε· πυρέσσω διαρκῶς κι' ὅταν πρόκειται νά χαρίσω τήν ἀγάπη μου, τότε ποῦ πρέπει νά τὴ χαρίσω; Θά τὴν ἀφήσω νά χορέψῃ τὴ συστατικὴ πιθανότητά της πάνω στὰ μολιὰ τής ὠχρᾶς σπειροχαίτης τοῦ μεθυσμένου πυρετοῦ σου, τσαλακωμένη πόρνη! Ποῦ ἄλλο, ἀγαπημένη;

Εὐχαριστῶ τὴν εϋνοια τής μοίρας τῶν πιθανοτήτων, γιατί με καταξίωσε νά ἡρεμήσω μέσα στὴ μεθυσμένη καί πυρέσσοσα ἀνθρώπινη πιθανότητά σου — ὁ κύριός μου τρέφεται μέ πυρετὸ καὶ ρεμβάζει τὸν περισσότερο καιρὸ του μέσα στό αἷμα μου, ποῦ διαρκῶς ἀποτείνεται σὲ μιὰ κυκλοφορία ὁμοούσια, διαταγμένη κατὰ τὴν αὐτὴν πιθανότητα. Τὸ μέλλο μας δὲν ἀνήκει στὴ σάρκα καί τοὺς ἀπογόνους μας. Ἡ πιθανότης τής ὠχρᾶς σπειροχαίτης δὲ μπορεῖ νά τὸ ἐπηρεάσει. Ἀνήκει στό ἄπειρο καὶ στὸ ἀπλὸ στοιχεῖο. Ἐκεῖ ποῦ ὑπάρχει ἡ αἰώνια ἀσφάλεια, μέσα στό πήγαινε κι' ἔλα τοῦ πελάου.

* * *

Αὐτὸ ἦταν τὸ Jumboogy-Woogy. Μιὰ δισταύρωση διαθέσεων διὰ μέσου τής ἀνθρώπινης συστατικῆς διάταξης. Βέβαια τὸν τελευταῖο λόγο πρέπει νά τὸν ἀποτείνω σὲ σένα. Καληνύχτα, ἀγάπη μου. Ἐσὺ ξέρεις, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο, πῶς ξεαγρυπνῶ κάθε νύχτα δίπλα σὲ πυρετικά προσκεφάλια κι' ὅταν ἀκόμη εἶμαι κατάμονος, κατὰ τὰ μέρη τοῦ ἰσχυροῦ ἐρημίτη, ἰδίως μέσα σ' αὐτὴ τὴν περιοχὴ. Μὴ σὲ τρομάζουν τὰ ξεαγρυωμένα ἀπὸ τὴν ἀνησυχία ὄνειρα. Μὲ ὅλη τὴν καμένη ἀναπνοή μου, ξέρεις πῶς τὸ φιλί μου θά τὸ νιώσεις σὰ χᾶδι πραότητος πάνω στὴν ἀφηνιασμένη προσπάθεια τής ἰσορροπίας σου. Ὀνειρα γλυκά.

Ν. Σ. ΒΡΑΧΙΜΗΣ

Υ. Γ. Ὁ κύριός μου τείνει πρὸς τὴν περιοχὴ τῶν ὀνειρῶν :

«Νὰ ὑπάρχουν ἔμφυχα καὶ ἄφυχα!

»Στὸ βάθος τῶν ὄντων ρεμβάζει ἀπυροελάχιστη ἢ παγκόσμια διάθεση τοῦ ἀπλοῦ στοιχείου.

»Ὁ κόσμος εἶναι τὸ γέννημα δυὸ ἀντίθετων, ἀλλὰ ἀπλῶν διαθέσεων, ἢ ἰσορροπία δύο ἀνισόρροπων τάσεων.»

Ἄν ἐπιτρέπει ὁ κύριός μου:

Τί ἐρημιά καὶ σκοτεινοὺς φόβους θά νιώθουν τὰ ἀπλὰ στοιχεῖα μέσα στὴ μόνωσή τους! Καί τί τυραννία ἢ ἰσορροπία οὐτῶν τῶν δεβαρυμένων παιδιῶν τῶν ἀνισόρροπων γουϊῶν!

Εἰρήνη Ὑμῖν. Εἰρήνη Ἡμῖν.

Ν. Σ. Β.

Σ Τ Ο Ν Κ Α Λ Β Ο

Ποιητή τῆς Ἰδέας,
μεγαλόπνοε Ἀνδρέα
Κάλθε, γέννημα τῆς
μουσοτρόφου Ζακύνθου,
λαμπρὸ στολίδι

γιά τὸ πνεῦμα τῆς Ἑλλάδας.
Διωγμένος ἀπὸ τῆ
σκληρῆ καὶ κακιὰ μοῖρα
πού πάντοτε πιστὰ
σ' ἀκολουθοῦσε,

χωρίστηκες, παιδί
ὄντας ἀκόμα, τὰ
μέρη ὅπου πρωτόειδες
τὰ κάλλη τῆς ζωῆς,
τὰ χάδια μάνας

καὶ τ' ἀθῶα σου παιχνίδια,
γιὰ νὰ ριχτῆς στὴν ἔρμη
ξενητειά. Σὺ ὑπόφερες
βάσανα, θλίψεις, στέρησες,
μαῦρες φουρτούνες

ἄφθαρτο τάφο ἢ αἰώνια
μνήμη γιὰ σένα ἐπλεξε
ὁ Παρνασσὸς τ' ἀμάραντα
στεφάνια τῆς τιμῆς
πού τῶχεις δώσει.

σὸ μανιασμένο πέλαγο
τῆς τύχης, ὥσπου ν' ἀράξεις
σὲ ἀπάνεμη στεριά
τὸ βαρυτίμονο καράβι
ἀπὸ σοφία.

Σὰν τῆ μικρῆ πατρίδα σου
τίποτε δὲν ἀγάπησες
ποτέ, γιατί ἐκείνη
ἦτανε κομμάτι
ἀπ' τὴν ψυχὴ σου!

Κάθε τραγούδι, ποῦθγαίνε
ἀπ' τὰ βόθρη τῆς καρδιάς σου,
μόνο γι' αὐτὴν ἐμίλαγε
ἢ λύρα σου δὲ γνώρισε
ταπεινὰ λόγια.

Μὴ λυπᾶσαι γιατί
τὸ μίσος τῶν θνητῶν
σὲ ἔθαψε μακρὰν ἀπ' τὴν
πατρίδα. Γιὰ σὲ ἐτοίμασε
εἰς τὴν Ἑλλάδα

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ ΛΟΥΛΟΥΔΗΣ

Μ Π Η Κ Α Χ Τ Ε Σ Τ Ο Β Ρ Α Δ Υ ...

Μπήκα χτές τὸ θράδυ
μέσ' τὴν κάμαρά μου,
ὑστερ' ἀπὸ χρόνια,
χρόνια θλιβερά,
ποῦφεραν τὰ χιόνια
στὴ φτωχὴ καρδιά.

Κι' ἦτανε σκοτάδι
κι' ἐρημιὰ πλατειά
σφίχτηκ' ἡ καρδιά μου
ἀπ' τὴ συννεφιά,
κι' ὅλη ἡ χαρά μου
γίνηκε θραχνᾶς.

Μπήκα χτές τὸ θράδυ
μέσ' τὴν κάμαρά μου,
κι' ἔβλεπα στὸν τοῖχο,
κι' ἔβλεπα στὴ γῆ
σκοτισμένα κάδρα,
τρυπητὸ χαλί.

Κοίταξα μ' ἀγάπη
τὸ παλῆ πορτραῖτο,
κι' ἔνοιωσ' ἕνα δάκρυ
νὰ κυλάει ἀργό,
ἕνα μόνο δάκρυ
τόσο ἀπαλό!

Μπήκα χτές τὸ θράδυ
μέσ' τὴν κάμαρά μου,
κι' ἄκουσα τὸ κλάμα
ἀπὸ τὰ πράματά μου,
πού κι' αὐτὰ θρηνοῦσαν
σέβανε, χαρά μου!

Μπήκα χτές τὸ θράδυ
μέσ' τὴν κάμαρά μου,
ὑστερ' ἀπὸ χρόνια,
χρόνια θλιβερά,
ποῦφεραν τὰ χιόνια
στὴν φτωχὴ καρδιά.

Τ. ΚΑΤΤΑΜΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΕΜΙΣΤΟΣ Ἡ ΠΛΗΘΩΝ

Ἀπὸ καιροῦ τώρα ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία εἶχε περάσει ἀπὸ τὸ ζεγὴθ τῆς ἀκμῆς τῆς. Μόλις ἕνας αἰώνας τὴ χόριζε ἀπὸ τὴν τραγικὴ χρονολογία τοῦ τέλους. Καὶ ὅμως, σ' αὐτὴν τὴν ὥρα τοῦ δειλινοῦ τῆς, τὸ ἀστὲρι τῆς ἑξακολουθοῦσε νὰ σκορπίζει τὸ λαμπρὸ του φῶς.

Ὁ κόσμος τοῦ 14ου αἰῶνα δοιοκότενε σὸ κατῶφι μεγάλων γεγονότων. Στὰ σπλάχνα τῆς Εὐρώπης κνοφοοῦνταν μεγάλες μεταβολές. Οἱ δύο μεγάλες δυνάμεις τοῦ κόσμου, ὁ παπισμός καὶ τὸ Βυζάντιο σὲ λίγα χρόνια θὰ ἔδιναν τὴ μεγαλύτερη καὶ τὴν τελευταία τους μάχη. Ἡ θεροζεντιζὴ μεταρρῶθμιση θὰ ἀκρωτηρίαζε ἀποφασιστικά τὸ μεγαλύτερο καὶ τὴν ἰσθὴ τῆς ποτιφρηκῆς Ρώμης καὶ τὰ τουρκικά φύλα θὰ κατὰκλυζαν τὸ χῶρο τῆς ἑλληνικῆς χροιστιανικῆς αὐτοκρατορίας.

Σ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ λυκόφως μᾶς μεγάλης ἱστορικῆς περιόδου παροουσίαστηκαν ρωμιάλεες ἑκτινάξεις ἀνθρωπίνων χαρακτήρων καὶ πνευματικῶν διανοιῶν. Συνόδεψαν τὸ τέλος αὐτῆς τῆς ἐποχῆς, ὅπως τὸ ἔντονο φῶς ποῦ ἀκολουθεῖ τὸν ἥλιο ὕστερα ἀπὸ τὸ γέμα του πῶο ἀπὸ τοὺς ὀρίζοντες. Οἱ προσωπικότητες αὐτῆς καὶ ὕστερα ἀπὸ τὸ πέρασμα τῆς ἱστορικῆς περιόδου ὅπου ἔζησαν παραμένουν στὴ συνειδηση τῶν λαῶν σάν φωτεινὰ μετέωρα καὶ ἑξακολουθοῦν νὰ λάμπουν μέσα στὰ σκοτάδια τῆς σκληρίας καὶ νὰ ὀδηγοῦν μυστικά τοὺς λαοὺς πρὸς τὸ δρόμο τοῦ λυτορωμοῦ καὶ τῆς ἀναγέννησης.

Ἀπὸ τὰ χρόνια τῶν Κομνηνῶν, καὶ ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸν 11ου αἰῶνα, στὴν ἑλληνικὴ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἀοχίζει συστηματικά ἡ μελέτη τῶν πνευματικῶν δημιουργημάτων τῆς ἀοχαίας Ἑλλάδας. Τὰ αἰῶνια, αὐτὰ ἀριστοτεργήματα τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος γίνονται τὸ ἐντόφρημα τῆς μορφωμένης μερίδας τοῦ ἔθνους. Ἡ θεία γλακία τοῦ ἀπτικοῦ λόγου ἔχει πετάξει ἀπὸ τὴ γῆ τῆς Παλλάδας στὴ βασιλίδα τῶν πόλεων. Ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Πλάτωνας, ὁ Θουκυδίδης, ὁ Πυθαγόρας καὶ ἡ λαμπρὴ πλειάδα τῶν Νεοπλατωνικῶν, διαγωνίζονται μὲ τοὺς Ἑκκλησιαστικούς Πατέρες. Ἐνας ἄνεμος παγανισμοῦ διατρέχει τὸ θεοφιλέστατο Βυζάντιο. Καὶ ὅμως τὸ φῶς αὐτὸ ποῦ ἑσχύνεται ἀπὸ τὸν χῶρο τῶν ὀλυμπίων Θεῶν, μοιάζει μὲ τὸ φῶς ἑκκινῶν τῶν ἀστειριῶν ποῦ ἀπὸ καιρὸ ἔχουν χαθεὶ καὶ ποῦ τὸ στέλνουν πρὸς τὴν ὄραση μᾶς, σάν ἕναν ὕστατο χωροεισμοῦ. Ὁ μέγας Πᾶν ἀπὸ καιροῦ πᾶ ἔχει πεθάνει. Ὁ ἀνθρωπίνος ἀδερφικὸς λόγος τοῦ Χοιστοῦ θεομαίνει τῆς καρδιές. Κι' ἡ γλυκειὰ σκέπη τῆς Παναγίας προστατεύει τοὺς οὐρανοὺς τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου. Ἡ δύναμη ὅμως τῆς νοσταλγίας εἶναι βαθύτατα ἀνθρώπινη καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ἀκατανίκητη. Κι' ὅταν ἀόμοι ἡ νοσταλγία αὐτὴ ἑνσαρκῶνεται σ' ἕνα ἄτομο, μὲ τὴν μορφὴ τῆς ἰδεοληρίας, δὲν παύει νάνα ἀξιοποροεχτη καὶ σεβαστή. Ἐνας τέτοιος μέγας νοσταλγὸς ἦταν καὶ ὁ Γεώργιος Γεμιστὸς ἡ Πλήθων.

Γεννήθηκε στὰ 1355 στὴν Κοκονταγινούπολη. Ὅταν μεγάλωσε πῆγε στὴν Ἀδριανούπολη, ποῦ ἦταν τότε ἔξοχο πνευματικὸ κέντρο, καὶ κει ἀνάμεσα στὰ ἄλλα μνήθηζε σὸ ἀνέκφραστο βάθος καὶ στὴν θεία ὀραότητα τῆς ἑλληνικῆς σοφίας. Ἀνάμεσα στοὺς δασκάλους του ἦταν καὶ ὁ ἰουδαῖος Ἐλισσαῖος ποῦ τοῦ δίδαξε τὰ δόγματα τοῦ ζωροαστριμοῦ, τῆς πάλλης περσικῆς θεροσείας.

Ἡ φημὴ του μεγάλωσε γρήγορα. Ἐγινε ἕνας ἀπ' τοὺς ὀνομαστότερους δασκάλους. Πολλοὶ ἀπ' τοὺς μεγαλύτερους ἄνδρες τῆς ἐποχῆς του ἦταν μαθητές του, ὅπως ὁ Βησσαρίων, ὁ ὕπερμαχος τῆς ἐνώσεως τῶν δύο Ἑκκλησιῶν, τῆς Καθολικῆς καὶ τῆς Ὀρθοδόξου, καὶ ἄλλοι πολλοί. Μετὰ τὴν Ἀδριανούπολη πῆγε στὴν Πελοπόννησο καὶ ἑγκαταστάθηκε στὴν Σπάρτη. Ἐκει ἔζησε τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ζωῆς του, ποῦ τὴν ἀφίερωσε στὴ μελέτη τῶν ἀοχαίων Ἑλλήνων συγγραφῶν καὶ στὴν ἀσκηση τῶν καθηρόντων του, ὡς ἀνώτατος δικαστικὸς ἄρχων τῆς Πελοποννήσου. Ἡ παράδοση τῶν ἀποκαλεῖ «Προστάτην τῶν Νόμων». Ἦταν τόσο ἡ εὐθύτητα του καὶ ἡ προσήλωσή του σὸ ἰδανιζὸ τῆς δικαιοσύνης, ὥστε, καθῶς λέγεται, κι' οἱ δύο διάδικοι, κι' ἑκκίνους ποῦ κέρδιζε κι' ἕκκινους ποῦ ἔχανε, ἔφευγαν ἰζανοποιημένοι.

Εἶναι ἀλήθεια πῶς τὰ χρόνια ἐκκίνα ἡ δικαιοκρητικὴ καὶ οἰκονομικὴ συγγρότηση τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας παροουσίαζει μεγάλη ὀρηματία. Ὁ Πλήθων πονῶντας τὸ λαὸ καὶ ἐνδιαφερόμενος γιὰ τὴν ἰσθὴ τοῦ κράτους ἔστειλε δύο ὑπομνήματα στὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ καὶ στὸν Δεσπότη τῆς Πελοποννήσου Θεόδωρο. Τὰ μέτρα ποῦ πρότεινε, καὶ μάλιστα τὰ φορολογικὰ, διαπνέονταν ἀπὸ βαθειὰ ἀγάπη γιὰ τὴν ἐραζομένη μερίδα τοῦ ἔθνους καὶ ἀπὸ ἀνώτερη πατριωτικὴ πνοή, γιὰτι μὲ τὰ μέτρα αὐτὰ ἀπόβλεπε στὴν ἐνοπλη προστασία τοῦ ἔθνους ἀπὸ αὐτόχθονες, καὶ ὄχι ἀπὸ μισθοφόρους, ὅπως συνηθίζοταν τῆς περισσοότερης φορές. Ἡ πολιτικὴ του ὀξυδέρκεια τοῦ ὕποδειξε τοὺς

κινδύνους που παραμόνευαν την αυτοκρατορία. Μά δυστυχώς δεν εισακούστηκες, ίσως γιατί ήταν ακόμα κάπως πρόωρες για την εποχή του οι αντιλήψεις του. Όσοσο οι οικονομικές απόψεις του ύστερα από λίγους αιώνες έγιναν επίσημη διδασκαλία της οικονομικής επιστήμης.

Στό μεταξὺ ὁ αυτοκράτορας Μανουήλ πέθανε, στὸν θρόνο τὸν διαδέχτηκε ὁ Ἰωάννης Β' ὁ Παλαιολόγος. Γιὰ μιὰν ἀκόμα φορὰ στὰ χρόνια ἐκεῖνα ἀντιμετωπίστηκε τὸ ζήτημα τῆς ἐνώσεως τῶν δύο Ἑκκλησιῶν. Γιὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν ὁ Ἰωάννης ὁ Β' πῆγε στὴν Πελοπόννησο γιὰ νὰ συμβουλευτεῖ τὸν Γεμιστό σχετικά μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἐνώσεως. Οἱ συμβουλές που ἔδωσε στὸν αυτοκράτορα ἦταν σοφές καὶ τίμες. Ἐπόδειξε τοὺς κινδύνους τῆς ἔνωσης καὶ ἀπαγόρευε σθεναρὰ καὶ ἀποφασιστικῶς τὴν ἐπίσημη στήριξη.

Ὅταν ἀργότερα ὁ Ἰωάννης ὁ Β' πῆγε ὁ ἴδιος στὴν Ἰταλία γιὰ τὴν ἔνωση πήρε μαζὺ μὲ τοὺς ἄλλους καὶ τὸν Γεμιστό. Ἡ συμβολή του στὶς ἐργασίες τῆς Συνόδου τοῦ 1438 καὶ 1439 που ἔγινε στὴ Φερράρα καὶ στὴν Φλωρεντία, ὀμολογεῖται καὶ ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ἀντιπάλους του πὼς ἦταν ἀπ' τὶς σημαντικότερες. Τὸ ταξίδι τὸν ὅμως στὴν Ἰταλία δὲν ἔχει τόση σημασία γιὰ τὸ ζήτημα τῆς ἔνωσης, ὅσο σχετικά μ' ἐκεῖνο που στάθηκε ὁ κύριος σκοπὸς τῆς ζωῆς του. Ἐκεῖ ἀκριβῶς στὴ μεγαλοπρέπεια τῆς φλωρεντινῆς αἰλῆς τῶν Μεδίκων, μὲ τὴν προσήλωσή της στὸ κλασσικὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα, νοιώθει νὰ γιγαντώνεται μέσα του ὁ νεοειδωλολατρισμὸς του. Συνδέεται στενά μὲ τὸν φωτισμένον φλωρεντινὸν ἡγεμόνα, τὸν Κοσμά τῶν Μεδίκων. Τὸν σαγηνεύει καὶ τὸν μισεῖ στὸ μεγαλεῖο τῆς πλατωνικῆς σοφίας καὶ τέλος τὸν παραναίει καὶ ἰδώνει τὴν ὀνομαστὴ πλατωνικὴ Ἀκαδημίαν τῆς Φλωρεντίας. Ἡ πνευματικὴ ἀναγέννησις τῆς Δύσεως, δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ ποῦμε, πὼς χροστάει τὴ μεγαλύτερη τῆς προώθησις αὐτὰ τὰ χρόνια που ἔμεινε στὴν Ἰταλία ὁ Πλήθων. Ἀκριβῶς τότε δημοσιεύει τὴν περίφημη πραγματεία του «Περὶ ὧν Ἀριστοτέλης πρὸς Πλάτωνα διαφέρειται». Τὸ ἔργο αὐτὸ προσκαίρει τὰ θεμέλια τῆς μεσαιωνικῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας τῆς καθολικῆς Ἑκκλησίας, που βασιζότανε στὸν Ἀριστοτέλη καὶ ἀνοίγει ἐλεύθερους καὶ ἀνεμπόδιστους τοὺς ὀφείζοντες στὴν πνευματικὴ ἔρευνα. Τὸν ἴδιον καιρὸ ἀρχίζει καὶ τὴ συγγραφὴ τοῦ μεγάλου του ἔργου, τῶν «Νόμων», ὅπου ἐκθέτει τὴν πίστη του, καὶ τότε γιὰ νὰ ὀλοκληρώσει τὴν μεταστροφή του ἀλλάζει καὶ τὸ ὄνομά του. Τὸ Γεμιστὸς μεταβάλλεται στὸ ἀτιμὸ Πλήθων.

Ἀχτινοβολώντας ἡ ψυχὴ του ἀπὸ τὸ κάλλος καὶ τὴν ἁρμονία τῶν Ὀλυμπίων συλλαβαίνει τὸ παράδοξο καὶ τολμηρὸ ὄνειρο νὰ τοὺς ἀναστήσει στὴ γῆ τους. Φεύγει ἀπὸ τὴν Ἰταλία καὶ ἔρχεται πάλι στὴν Ἑλλάδα, στὴ γενέθλια γῆ τῶν Θεῶν. Ἐκεῖ στὴν Σάρπη, ἀνάμεσα στὴν τραχύτητα τοῦ λακωνικοῦ τοπίου, ἐνὸ συμπληθρόνι τῶν «Νόμων», που διακηρῶνουν τὴν ἀνωτερότητα τοῦ Λωδεκάθεου, ἱερουργεῖ σάν ἱεροφάντης. Ὁ Δίας καὶ ἡ Ἀφροδίτη, ὁ Ἀπόλλωνας καὶ ἡ Ἥρα διαταράζονται στὸν ὕμνο τῆς ἀνυπαξίας τους, ἀπὸ τοὺς ὕμνους αὐτοῦ τοῦ ἀποσοδόχου λάτρη. Ἡ ἑλληνικὴ δάφνη στοίχει καὶ πάλι μαομαρένια ἀγάματα μέσ' στὶς χροῦπτες τῆς εἰδωλολατρικῆς εὐλάβειας τοῦ Πλήθωνος. Καὶ γύρω ἀπὸ τὸν σοφὸ τῆς Σάρπης σχηματίζεται ὁ πυρήνας τῶν νεοπλαγανιστῶν, που τοὺς ἔχει συνελάσει ἡ γοητεία τοῦ δασκάλου καὶ ἡ πὸ φλογερὴ καὶ πὸ ἀνυπόστατη ὄνειροπόλησις. Ἀλλὰ κοῦκείτι Φοῖβος ἔχει καλύβην, οὐ παγὰν λαλέουσαν, ἀτέσβετο καὶ λάλον ὕδωρ. Ἡ ἄτυχη σκιά τοῦ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτη ἀπλόγεται στὸν καινούργιον τολμητή. Οἱ δῦνμιοι Θεοὶ εὐφραναι μόνο τὸ μάτι καὶ θώπευαν τὶς αἰσθήσεις. Ὁ Νάξωραῖος ὅμως μιλάει στὶς καρδιές. Ἀπὸ καιρὸ τώρα ἡ τέφρα τῆς ληροσοίνης σκεπάζει βαρεῖα τὸν ὕμνο τῶν τέκνων τοῦ Κρόνου. Τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ τὰ ξυπνήσει. Κι' οἱ καινούργιοι παῖδες που τονίζει ὁ Πλήθων ἀντηχοῦν σάν πένθιμοι κρογμοί.

Εἶναι τραγικὰ συγκινητικὴ ἡ περίπτωσις τοῦ Γεμιστοῦ. Ἀπὸ τὴν μαῖαν τὸν ὅμως αὐτὴν καὶ ὁ ἑλληνισμὸς καὶ ἡ πνευματικὴ Εὐρώπη κέρδιον πάμπολλα. Τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα στὸν Πλήθωνα βοήθη τὸν ἀνακαινιστὴ του καὶ ἔβαν ἀπαράμιλλο μελέτη. Οἱ φιλοσοφικὲς πραγματείες του ἀποτελοῦν πολὺτιμο κτῆμα γιὰ τὴν ἀνθρώπινη σκέψιν. Κι' ἂν ὁ ἐπίσης μεγάλος τὸν ἀντίπαλος, ὁ Πατριάρχης Γεννάδιος, ὁ Σχολάριος, δὲν ἔκαινε τοὺς «Νόμους» του, γιὰ νὰ ἐξαφανίσει τὸ αἰρετικὸ τους περιεχόμενον, ἀκόμα μεγαλύτερο θὰ ἦταν τὸ πνευματικὸν κέρδος.

Καὶ ὅμως ὁ Δίας τοῦ Πλήθωνος μοιάζει περισσότερο μὲ τὸν χριστιανικὸ Θεὸ. Ὁ Ζεὺς ὁ «βασιλεὺς αὐτοῦν, αὐτοῦν, μέγας τῶ ὄντι καὶ ὑπερέμγας, ὃς γέγονεν ἐξ οὐδενός, οὐ οὐδεὶς πρεσβύτερος, προαιώνιος καὶ μόνος δι τῶν πάντων πάντοτε καὶ πάντως

ἀγέννητος», δὲν εἶναι ὁ Δίας τοῦ Ὀλύμπου, ἀλλὰ εἶναι ὁ Ἰεχωβά τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Ἡ μορφή τοῦ Γεμιστοῦ φωτίζει τὸ τοπίο τῆς Ἑλλάδας, πὸν τὸ σκεθροπαίζει κιόλας ἢ προσέγγιση τῶν βαθύφων, σὰν παρήγορο καὶ ὀδηγητικὸ φῶς. Ἀφίνει νὰ εἰσχωρήσει στὴν ἀτμόσφαιρα τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἡ λεπτή καὶ αἰθέρια αἴρα τοῦ κλασσικοῦ ἑλληνικοῦ λόγου. Τὸ ἀττικὸ πνεῦμα μπορεῖ γόνιμα νὰ συνεργαστεῖ μὲ τὴν χριστιανικὴ διδασκαλία. Καὶ ὅσο κι' ἂν εἶναι ὑπερβολικὴ καὶ περὶεργη ἡ τόλμη καὶ ἡ πρωτοβουλία του, δὲν παύει νὰ εἶναι ἀνθρώπινη καὶ κατὰ συνέπεια κατανοητή. Μέσα στὴ νόχτα, πὸν ἔρχεται γεμάτη σκοτάδια φοβερά, ὑψώνεται σὰν «διαφανώτατος καὶ λαμπρότατος τῆς οἰκουμένης ἀστέρας», καθὼς λέγει ἕνας ἀπ' τοὺς συγγρόνους του.

Ἡ πνευματικὴ του κληρονομιά εἶναι ἀπόλυτα καὶ αὐστηρὰ ἑλληνικὴ. Ἀνήκει στὴ μεγάλη φωτεινὴ γραμμὴ πὸν διασχίζει τὸ στερέωμα τοῦ πνεύματος. Ὁ Βησσαρίων, ὁ μεγάλος του μαθητὴς, ἔχαρε «ὡμίληκώς τοιοῦτο ἀνδρὶ, οὐ μετὰ Πλάτωνα σφώτερον οὐκ ἔβρισεν ἡ Ἑλλάς». Ὁ χριστιανικώτατος Παπαδιαμάντης τὸν λατρεῖε στὸ ἀφήγημά του «Ἡ Γυφτοπούλα», πὸν ἀναφέρει στὸν Γεμιστό, στὸ τέλος ὅμως γχορμίζει τὸ ἱερό τῶν Ὀλυμπίων του, μέσ' στὸ χάσμα πὸν ἀνοίγει ὁ σεισμὸς τῆς γῆς καὶ τὸ πυροπλεῖ μέσ' στὴ φωτιά τῶν κροαιῶν. Πάντα εἶναι τραγικὴ ἡ μοῖρα τοῦ Παραβάτη.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως τὸ γεγονός καὶ μόνον πὸς ὁ Γεμιστὸς ἔφερε τὸν Πλάτωνα πάλι στὸ κέντρο τῶν πνευματικῶν ἐνδιαφερόντων μας εἶναι ἡ μεγαλύτερη καὶ θετικώτερη προσφορά του. Στὴν ἀζαμπτη καὶ ἀφόρητη συνοχὴ τῆς ἀριστοτελικῆς διδασκαλίας ἔφερε τὸ ἐλεύθερο καὶ μεγαλόπρεπο πέταγμα τοῦ πλατωνικοῦ λόγου. Ἀπὸ τὴ γῆ ὑψώθηκε στοὺς οὐρανοὺς καὶ στὴν πτήση του αὐτῆ, ὅπως ἔγινε καὶ γιὰ τὸν ἴδιον τὸν Πλάτωνα, ἀντὶ νὰ συναντήσῃ τοὺς Ὀλύμπιους, συνάντησε τὸν ἴδιον τὸ Θεό, τὴν ἀκατάλυτη ἰδέα, τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸ πνεῦμα του.

Ἔτσι στὸ βασίλειμα τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, χάρις στὸν Πλήθωνα, τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα ἀνασυνδέεται μὲ τὴν πρωταρχικὴ πηγὴ του. Τὸ ἀναβάπτισμα αὐτὸ ἤταν ἀναγκαῖο καὶ σωτήριο, παρ' ὅλην τὴν παραδοξότητά του, γιατί ὁ ἑλληνικὸς λαὸς θὰ δοκίμαζε σκληρὴ καὶ μακροχρόνη μοῖρα. Ἡ πνευματικὴ ἀναγέννηση χροστάει, πολλὰ στὸν Πλήθωνα. Ὁ πηγαμὸς του στὴ Δύση ἔδωσε μεγάλη προώθηση στὴν πνευματικὴ ἀφύπνιση τῆς Εὐρώπης. Καὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα ἔσπειρε γόνιμους σπόρους πὸν ἔφεραν μαζί μὲ τὸ κάρπισμά τους τὴν ἐθνικὴ καὶ πνευματικὴ λύτρωσή της.

Στὴν ἱστορία τῆς φιλοσοφίας κατέχει ξεχωριστὴ θέση καὶ καθημερινὰ μεγαλώνει ὁ ἀριθμὸς τῶν θαυμαστῶν καὶ τῶν μελετητῶν του. Ὅσο ἡ ἀνθρωπότητα θὰ προοδεύει καὶ ὅσο ἡ ἑλληνικὴ παράδοση θὰ εἶναι σεβαστὴ, τὸ πνευματικὸ του φέγγος θὰ διαλάμπει. Ὁ Γεώργιος Γεμιστὸς ἢ Πλήθων ἦταν ἀπαράμιλλος σοφός, μεγάλος Ἑλληνας καὶ ὑπέροχος ἄνδρας.

ΣΤΕΦΑΝΙΑ ΜΕΡΑΝΝΑΙΟΥ

Η Σ Κ Ε Ψ Η

Ἡ Σκέψη ἢ γυφτομάντισσα
στὸ φτωχικὸ ἀργαστήρι
ἀνέβη καὶ μοῦ ζήτησε
κρασί σ' ἕνα ποτήρι.

Κι' ἔδωσα στὴ ξωθιά κρασί,
σ' ὀλόχροσο λαγῆνι.
Καὶ τὸ κρασί ἦταν τὸ αἷμα μου,
ἢ καρδιά μου τὸ λαγῆνι.

Τ' ἀδράχνει ἢ μαρμαρόσθητη
ἢ παγάνια τὸ λαγῆνι,
τὸ αἷμα ὄλο μοῦ ρούφηξε,
σταλιά δὲν ἔχει μείνει....

ΚΛΑΙΡΗ ΞΕΝΙΔΟΥ

Η ΚΑΛΑΜΙΑ

Πιστή σὲ βλέπω ἐσένανε στὴν ἀκροποταμιά
σὰν ἐρωμένη ἄλλη καμμιά στοῦ ποταμοῦ τὸ πλάι
νὰ στέκεις πάντ' ἀκοίμητος φρουρός, ὦ καλαμιά,
τοῦ διασθατάρικου ἱεροῦ, π' ὄλο περνάει καὶ πάει.

Πιστή μαζί του πάντα κλαῖς, στὴ βαρυχειμωνιά,
σὰν νὰ πονᾶς γιὰ κάτι τί, ποῦναι πολὺ δικό σου,
κι' ἀκόμα στοῦ καλοκαιριοῦ τὴν κάψα, ὦ καλαμιά,
τοῦ δίνεις, μήπως ξεραθῆ, τὸ λιγοστό τὸ σκίο σου.

Μὰ κείνο διασθατάρικο, λές, χάρη μῆτε μιά,
ποτὲς δὲν ἀναγνώρισε γιὰ σένα, πού προσμένεις
αἰώνια, κι' ἀδιάφορ' ἀπὸ σένα προσπερνᾷ
σὰ νὰ σοῦ λέει περήφανα : «δὶχως ἐμέ πεθαίνεις»

ΑΝΤΩΝΑΚΗΣ ΕΥΓΕΝΙΟΥ

ΒΕΛΟΥΔΙΝΑ ΜΑΤΙΑ

Μαῦρα διαμάντια λαμπερά, σὰν βελουδένιο χάδι,
μέσα στὶς τόσες θύμησης φεγγίζει κι' ἡ ματιὰ σας
ὕγρη, γλυκειά, παράξενη, πὶὸ μαύρη ἀπὸ σκοτάδι.
Μὰ πόσο ἀλήθεια λαμπερὴ ἢ φλόγα τῆς φωτιάς σας.

Μάτια πού μὲ κοιτάξατε, δειλιά, γλυκὰ ἕνα θράδου,
κι' ἄβουλα παραδόθηκα στὴ λάμψη τῆ δικιά σας·
δυὸ μάτια ἐβένινα γλυκὰ, χωρὶς ἄλλο σημάδι
νὰ μένει μὲ τίς θύμησης ἐξὸν ἀπ' τὴ θωριά σας.

"Αδίκᾳ ξαναζήτησα στὰ χρόνια πού περάσαν,
τὸ χάδι ἐκεῖνο τῆς ματιᾶς νὰ ξαναζήσω πάλι·
τῆς λήθης θαμποσύνεφα σιγὰ σιγὰ σκεπάσαν

τὴ λάμψη σας πού σθήστηκε, μὰ πού δειλιά προβάλλει
ξαῖά, γλυκειά, παράξενη, σὲ λίγο γιὰ νὰ σθήσει...
Αὐτὴν μονάχα ἢ θύμηση μπόρεσε νὰ κρατήσει.

Ν. ΟΗΣΙΦΟΡΟΥ

Τ' ΑΘΑΝΑΤΟΝ ΝΕΡΟΝ

Τὰ στήθη σου ἐν δκυὸ βουνά· τόναν ἐν δίπλα τ' ἄλλου.
Στὴν μέσην ἔσειε ἕναν στρατὶν στεῖον, πού τὰ χωρίζει.
Τρέσειε τ' ἀθάνατον νερόν πού τὲς δικές τους θρύσεις,
τζιαὶ νᾶν' νεκρὸς ὅποιος τὸ πιεῖ, πίσω στήν γῆν γυρίζει.
Τζιαὶ γέρος ἑκατὸν χρονῶν νὰ πιεῖ, ἐν νὰ ξαναῖώσει.
τζιαὶ μιά κουζούλα σκοτεινὴ νὰ πιεῖ, ἐν νὰ ξαναθῆσει.
Τζι' ἐγὼ πού ρέσω πού τζιαμαί, θωρῶ τὴν κάθε θρύση
τζιαὶ καύκουμαι· παρηγορῶν ἔθ θέλει νὰ μοῦ δώσει.
Ὅμπρός τους στέκουμαι ὁ φτωχὸς κρουσμένος πού τῆδ δίψαν.
Γιατί; "Ἰντ' ἄρκεται νὰ πεῖ γιαλλόου μου τζιαὶ λείψαν.
οἱ θρύσεις τζιεῖν' τῶν δκυὸ βουνῶν, π' ἄλλους ποτίζουν ὄμως ;
Γιατί, χαρῶ σε; Γίηεται γιὰ μέναν ἄλλος νόμος;

ΚΩΣΤΑΣ ΚΟΛΩΝΑΣ

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

ΜΕΡΙΚΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΑΚΟΜΗ

Γιὰ νὰ τελειώσουμε μὲ τὸ θέμα τῶν νέων εἶναι ἀνάγκη νὰ ποῦμε μερικά πράματα ἀκόμη. Καὶ προπάντων νὰ ξεκαθαρίσουμε τὴν περιουσίαν τῶν «ιδεολογιῶν» ἅλ' τὶς ὁποῖες, εἴτε σὰν θήματα εἴτε ἀπὸ ὑπεροβουλία ἢ καὶ πνευματικὴ ραστώνη, ἀρπάζουν μερικοὶ νέοι γιὰ νὰ ἰσοπεδώσουν τὶς συνειδήσεις τους, νὰ κηρύξουν τὴν... ἐσωτερικὴ τους ἐπάρξεια καὶ νὰ μεταβάλουν τὴ σκέψη καὶ τὰ αἰσθήματα τους σὲ χειροζοτήματα καὶ ζήτα...

Δὲ χρειάζεται μεγάλη προσπάθεια νὰ ἀντιληφθῇ κανεὶς πὺς ὁ ἰδεολογικὸς ὀλοκληρωτισμὸς στέκει μπρὸς στὰ βασικὰ ἠθικὰ αἰτήματα τοῦ ἀνθρώπου μὲ τρόπο ἀρνητικὸ. Οἱ «ιδεολογίες» οὐδέποτε, στὸ βάθος, πίστευαν στὸν ἀνθρώπου καὶ τὴν ἀξία του. Πάντα τὸν ἀντίχρυσαν μὲ δισταγὸ καὶ ἐπιφυλάξεις. Ἡ ἐξέλιξη εἶναι γι' αὐτὲς κάτι τὸ ἀδιανόητο. Συνεπὺς ἀπαράδεκτες κ' οἱ δυνάμεις ἔκείνες τοῦ ἀνθρώπου ποὺ τὸν ξεχωρίζουν ἀπ' τὸ ζῶο (ψυχὴ καὶ πνεῦμα) καὶ ποὺ γράφουν τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ ἀντίδραση, μ' ὅλες τὶς μορφές της—καὶ μὲ τὸ φασισμό, ἔρχεται νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν προσήλωσιν τοῦ ἀνθρώπου ἄπάνω στὸ σταυρὸ τῆς προκατάληψης καὶ τῶν συμφερόντων της, μὴ διατάσσοντας νὰ χρησιμοποιήσῃ καὶ βία σὲ βάθος ὅποιον θάταν δυνατὸ νὰ τολμήσῃ νὰ βγῇ μέσα ἀπὸ τὸ τέλμα τῶν χειροζοπιμένων ἀρχῶν της. Ὁ κομμουνισμὸς, ἐξ ἀντιθέτου, ἔρχεται νὰ σπρώξῃ μὲ τὸ κροῦτο πρὸς τὸν ἀμφίβολου παράδεισο του, δεσμεύοντας κάθε εἶδος ἐλευθερίας καὶ καλοπιπώντας τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀτόμου. Τὴν ἐπιθετικὴ βία ἀνάγει κ' αὐτὸς σὲ δόγμα, υἱοθετώντας καὶ τὸ ἔγχλημα καὶ τὸ χάος. Ἀντικειμενικὴ ἠθικὴ δὲν ὑπάρχει οὔτε στὸ φασισμό οὔτε καὶ στὸν κομμουνισμό—ἀπουσιάζει δηλαδή ἡ ἐλευθερὴ βούλησις κ' ἡ εὐθύνη κ' ἀπὸ τὶς διὸ... μεγαλεπήβολες «ιδεολογίες» τοῦ αἰῶνα μας. Τὰ πάντα κρῖνονται μὲ γνώμονα τὴν ἐξυπηρέτησιν ποὺ προσφέρουν στὸ κόμμα. Ὅτι συνήθως θεωροῦμε παλινοδίεσθιν τὴν κοινωνικὴν, πνευματικὴν καὶ πολιτικὴν γραμμὴν τῶν πρὸ πάντων παρατάξεων δὲν ἀποτελοῦν παραμόνον χάρακτικιστικὰ συμπτώματα τοῦ γεγονότος πὺς πάνω ἀπὸ κάθε ἀρχὴ καὶ ἀξία, πάνω κ' ἀπ' αὐτὴ τὴ ζωὴ ἀκόμη ἐγείρεται κυριαρχικὸ τὸ κόμμα μὲ τὶς ἐκάστοτε κα-

ταδιναστυρικὰς ἀπαιτήσεις του. Ὅλα ὅλα γενικά ὑφίστανται τέτια ἀλαίσινα μείωσις ποὺ νὰ μοροῦν νὰ χωροῦν μέσα στὸ ὀποιοῦδήποτε ἀνάστημα τοῦ ἐπιτήδειου ποὺ ἡγεῖται. Αὐτὸς γίνεται καὶ τὸ σχετικὸ ἰδάλμα τῶν μαζῶν (Χίτλερ - Στάλιν), ὑποκαθιστὰ τὸ Θεὸ καὶ ἐπαναφέρει μεγαλοπροεπὺς τὸν ποιοτόγονο ἀνθρωπολατρισμὸν—τὴν εἰδωλολατρεία.

Ἄλλομονο σ' ὅποιον διαφωνήσῃ. Τυφλὴ ὑπακοὴ ἐπιβάλλεται πάντα καὶ στὸ ἀνεύθυνον ἄτομο, καὶ στὸν καλλιτέχνη, καὶ στὸν ἐπιστήμονα, καὶ στὸ δάσκαλο, καὶ στὸ δημοσιογράφον. Τὸ πνεῦμα μεταβάλλεται σὲ δημόσιον ὑπάλληλον κ' οἱ Ἀκαδημίες εἶναι ἔτοιμες ν' ἀφορίσῃν ὅποιον μὲ τὴ σκέψη του, τὸ στίχον του, τὸ λόγον του, τὸ χροῦμα ἢ καὶ τὴ νότα του δὲν εἶναι ἐξυπηρετικὸς δοῦλος τοῦ φασιστικοῦ ἢ μαρξιστικοῦ ἰδεώδους.

Ὁ φόβος τῆς Ἀλήθειας εἶναι ὁ μέγας ἐφιάντης τῶν ὀλοκληρωτικῶν «ιδεολογιῶν». Γι' αὐτὸ καὶ κρῖνονται πίσω ἀπὸ τὸ δικὸ τους «ἀλάθητον», ἔτοιμες νὰ τὸ προσπύσῃν καὶ νὰ τὸ ἐπιβάλουν μὲ τὰ πρὸ ἀπάνθρωπα μέσα.

Ἐποὶ ὁ φασισμὸς κηρύττοντας τὸ ἐκλεκτὸ τῆς γεωμανικῆς ράτσας ἔριξε τὸν κόσμον στὸ φρικτότερον μακελλεῖον ποὺ ἀναφέρει ἡ ἱστορία. Μὲ τὸν ἴδιον τρόπο κ' ὁ κομμουνισμὸς προβάλλοντας τὸ ἐκλεκτὸ μῆς ὀμοειμένης κοινωνικῆς τάξης (γιατὶ ὄχι καὶ τὸ τῆς σλαβικῆς ράτσας;) σφάζει καὶ καίει, ἠνθώνοντας μέσα στὶς ζωωνίες τὸν καθεστὸ πολέμου καὶ τὴν ἀδελφοκτονία. Πλέγμα περιεργῆς ὑπεροχῆς στὴν πρώτη περίπτωσιν, πλέγμα μειονεκτικότητος στὴ δευτέρῃ. Ἐλληνικὴ φυσιολογικῆ ἰσορροπία δηλαδή. Ἀντίδραση θετικὴ ἢ κρῖτη, ἀρνητικὴ ἢ δευτέρῃ.

Ὅτι ἐμεῖς θὰ μοροῦσαμε νὰ ἐγείρουμε μπρὸς στὴν ἐπέλαση τῶν μεσαιωνικῶν «ιδεολογικῶν» δυνάμεων εἶναι ἡ ἀγωνιστικὴ μας πίστις στὸν ἀνθρώπου καὶ τὰ ἀγαθὰ στοιχεῖα ποὺ κρύβει μέσα του, στὴν ἐξέλιξιν, τὴ ζωὴ, τὸ Θεὸ. Τὴ ζωὴ οὔτε νὰ σταματήσουμε καὶ νὰ τελματώσουμε μοροῦμε, οὔτε νὰ ἀνατρέψουμε. Γιὰ τὴ ζωὴ σημαίνει κίνησις.

Δὲ θὰ προχωρήσω περισσότερο. Θὰ παραθέσω μοναχὰ μερικὰς σκέψεις κάποιου μεγάλου ποὺ πέφτουν ἀπάνω στοὺς σκοπούς καὶ τὶς μεθόδους τοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ σὰν κατὰ σίδηρον:

«Ἀφ' ὅτου ὑπάρχουν οἱ ἀνθρώπινες

κοινωνίες υπάσχει και τὸ ἔγκλημα. Ὡς σήμερα ὅμως τὸ ἀποσιωπούσαμε καὶ προσπαθοῦσαμε νὰ τὸ περιορίσουμε, τὸ πνίγαμε καὶ κοκκινίσαμε γι' αὐτὸ. Τώρα ὁ δολοκλήρωτισμός ὑπερφανεύεται... Τὸ κακὸ αὐτὸ εἶναι σὰν πανούκλα. Οἱ ψυχές σὲ λίγο θὰ πεθάνουν. Καὶ θὰ ἐξακολουθήσουμε νὰ ζοῦμε, μὰ θὰ εἶμαστε νεκροί!... Μὲ τὴ νέα ἀνακάλυψη ἢ ζωὴ προχωρεῖ πρὸς τὴν «ἐποχὴ τῶν ἰχθύων». Ἡ ψυχὴ τῶν ἀνθρώπων θὰ σιγήσει τότε καὶ θὰ γίνῃ ἀσυγκίνητη ὅπως καὶ ἡ μούση τῶν ψαριῶν... Ὅταν δὲν εἶναι πιά ἀνεκτὴ ἡ δύναμη τοῦ χαρακτῆρα παραμόνο ἢ ὑπακοή, ἡ ἀλήθεια φεύγει καὶ φτάνει τὸ φέμα» (Χόρβατος).

Εἴχαμε πῆ ἄλλοτε πὸς ὁ νέος δὲ μπορεῖ νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὰ πλαίσια τὰ ἀνθρωπιστικά. Μὰ ὁ ἀνθρωπισμός εἶναι ἀνένδοτος κί' ἀπόλυτος καθὼς ἡ χριστιανικὴ ἀρετὴ καὶ τὸ ἡθικὸ χρέος. Τέτιο τὸν εἶδε κί' ἔτσι τὸ συνέλαβε, μέσα στὴ μακροχρόνια δογματικὴ πνευματικὴ πορεία της, κί' ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ ψυχὴ. Γι' αὐτὸ κί' ἡ Ἀθήνα ὑψώνεται πάντα ἀδιάλλακτη — καὶ κατάντιζον στὸ τέλμα κί' ἐναντία στὸ χάος. Αὐτὴ εἶναι ἡ μεγάλη πατρίδα τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου καὶ τῆς δημοκρατίας. Πάνω ἀπὸ τίς ἀνοήσιες τῶν φιλοσταίων τοῦ ἀνύπαρκτου πνεύματος, πὸν ἐξέλαβαν τὴν ἀνθρώπινη συνείδηση σὰν γῶφο οἰκτρῶν πειραματισμῶν, ὀρθῶνι ὡς σήμερα τὴν παράδοσιν της καὶ τὴν ἀλήθειαν τοῦ Μέτρου, γνώμονα ἀκατάλυτο ζωῆς ἰσορροπημένης, ἀσίγαστου πνευματικοῦ μόχθου καὶ ἀτομικῆς κί' ὑπεύθυνης δημιουργίας. Ὅτι ἀπομένε στὰ στοὺς νέους μας εἶναι νὰ γυρίσουν στὰ δοκιμασμένα ἑλληνικὰ βάθρα, νὰ νοικοκυρέψουν μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὴ συνείδησίν τους καὶ νὰ μορφώσουν, ἀξιοποιώντας τὴν παλὰ καὶ τὴ σύγχρονη πείρα, τὴν προσωπικότητά τους. Αὐτρωμένοι ἀπ' τοὺς βραγχάδες τῶν «ἰδεολογιῶν» καὶ πλημμυρισμένοι ἀπὸ τὸ φῶς τῶν ἰδεῶν πὸν γέννησαν, ἀνάθεμα κί' ἀνάστησε ὁ ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμός.

ΦΡ. Π. ΒΡΑΧΑΣ

ΚΥΠΡΙΑΚΟΙ ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ Τηλεγράφημα ἐξ Ἀμερικής.

«Κατὰ τηλεγράφημα ἐξ Ἀμερικής τὸ Ἐπισημεῖον τῆς Γεωργίας ἐδήλωσεν, ὅτι τὸ χῶμα, πὸν μετέφερον ἢ ὠραία Ἑλληνίδα Γερουσίαν ἀπὸ τὸν τάφον τοῦ Λεωνίδα, γιὰ νὰ τεθῇ ἐπάνω εἰς τὸν τάφον τοῦ Ἀμερικανοῦ Ἀγνωστοῦ Στρατιώτου, ἦταν Κ ο ι ν ὸ χ ὼ μ α, πὸν θὰ

ἔπροσε ν' ἀποστειρῶθῃ, πρὶν εἰσαχθῆ εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας».

Εἶναι κοινὸ χῶμα λοιπόν, τὸ χῶμα πὸν καλύπτει τὴν δόξαν τῶν 300 τοῦ Λεωνίδα, σάν τὸ χῶμα πὸν καλύπτει τὰ κόκκαλα τοῦ Ἄλ. Κατόνε... νὰ ποιῆμε, καὶ τὸ ἱερόν τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν, πὸν στεγάσει τὴν δόξαν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν ποιητὴν, Ἀνδρῶν ἀγαθῶν ὄδε σακὸς οἰκέταν εὐδοξίαν Ἑλλάδος εἰλετο....

δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸν τάφον ὀπειροδύποτε Ἀμερικανοῦ.

Τὸ πνεῦμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς πεσομιστικῆς ἑνολογίας «σ ω λ η κ ω ν β ο ὠ μ α κ α ι δ υ σ ω δ ῖ α» εἶναι ἀσφαλῶς πολὺ ὀνότερον ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς δηλώσεως τοῦ Ἀμερικανοῦ Ἐπισημεῖου, γιὰ τὸ κάτω κάτω, εἶναι προσὶν μᾶς ἡθικῆς ἀντίληψως, ἐνὸ τίνοσ προῖον εἶναι ἡ ἀντίληψις τοῦ Ἀμερικανοῦ Ἐπισημεῖου;

Ἡ καταδίκη αὐτῆ τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς Ἠθικῆς εἶναι σίγουρα τὸ πρὶν ἔντονον χαρακτῆριστικὸ τοῦ Ἐπιστημολογικοῦ πολιτισμοῦ. Δὲν ὑπάρχουν ἄλλες ἐπιστήμησ ἀπὸ τὴ Χημείαν, τὴ Φυσικὴν, τὴ Μηχανικὴν καὶ τὴν Ἀρχιτεκτονικὴν, οὔτε ἄλλα ἰδιαιτὰ ἀπὸ τίς κατακτήσεις στὸ πεδίο τῶν Θετικῶν ἐπιστημῶν. Ἡ χροσμοκίνη, ἡ ἀτομικὴ βόμβα, τὸ γεφύρι τοῦ Μπρούκλιν κί' ὁ οὐρανοξύστης μὲ τὰ 230 πατώματα, μάλιστα, εἶναι κατακτήσεις τοῦ πνεύματος, κί' ἀντιπροσωπεύουν τὰ ἰδανικά, πὸν πρέπει νὰ τραβοῦν τοὺς νέους. Ἡ Ἱστορία πὸν παραδίδει τὴν αἰωνιότητα τὸ παρελθόν καὶ προδιαγράφει μὲ ἀσπίθεια τὸ μέλλον, πὸν ἐξηγεῖ τὰ ἀποτελέσματα ἀπὸ τὰ αἷτια, καὶ προανατεῖει ἀπὸ τὰ αἷτια τὰ ἀποτελέσματα, αὐτὴ πὸν κατενθύνει τὰ βήματα τῶν λαῶν πὸν θέλουν νὰ μεγαλογοηθῶσουν, αὐτὴ πὸν θέτει ὑπερῶνω τοῦ χρόνον τὰ ἡθικὰ μεγαλογοητήματα τοῦ παρελθόντος, αὐτὴ... δὲν εἶναι ἐπιστήμη. Κί' ἀφοῦ ἡ ἴδια δὲν εἶναι ἐπιστήμη, καὶ τὰ ἰδανικά πὸν προβάλλει στὸ ταμπλὸ τῆς αἰωνιότητος καὶ πὸν ἀναφέρονται ἀποκλειστικά στὸν κύκλο τῆς Ἠθικῆς, εἶναι ἀνάξια λόγου.

Ἄλλη ὅμως εἶναι ἡ πραγματικὴ ἰσότης. Ὁ οὐρανοξύστης, πὸν δὲν ἀποκλείεται κάποτε νὰ νὰ κτισθῆ μὲ λάσπες, ἔχει ὀσοδύποτε ἄγκυ θέλετε, ἕψος ὅμως ὄχι. Τὸ ἕψος τὸν καταντὰ προκλητικὰ γελοῖον, ἀν θελήσει νὰ παραβῆ μὲ τὸν τύμβον τῶν 300. Γιατὶ ὁ πρῶτος, ὄσσορα ἀπὸ 500, 1000 χρόνων, θὰ νὰ χάλασμα συντομῆ πέτρες, παλαιοσδεῖα, ἐνὸ ὁ τύμβος τοῦ Λεωνίδα, ὄσο πάει γίνετα ψηλότερος

ἀπὸ τὸ χρόνον, γιατί ἐκπροσωπεῖ τὴν περὶ ἡλικίαν ἰδέαν, τῆς θυσίας στὸ βωμὸ τῆς ἀρετῆς.

Θὰ πῆτε, ἄλλο ἡ ἰδέαν ποὺ ἐκπροσωπεῖ καὶ ἄλλο τὸ χῶμα, δεχόμεστε τὴν ἰδέαν, μὰ δὲ δεχόμεστε τὸ χῶμα.

Λογικὴ συμφωνία μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἰλισμοῦ. Ὁ τάφος τοῦ Λεωνίδα εἶναι ἢ δὲν εἶναι προσκύνημα. Ἄν δὲν εἶναι, μπορεῖ νὰ χορεύῃ ἀπάνω του ὁ ἰλισμὸς καὶ ἡ ἀσέβεια. Μ' ἂν εἶναι, δὲ μπορεῖ παρὰ καὶ τὸ χῶμα νὰ ναι ἱερόν, καὶ νὰ διαφέρει ἀπὸ τὸ κοινὸ χῶμα. Σύμφωνα μὲ τὴν Ἑλληνικὴ νοοτροπία καὶ ὁ Ὀλυμπιακὸς πυρὸς δὲ διαφέρει ἀπὸ τὴν φωτιά, ποὺ ἀνάβουμε μὲ τὰ κοινὰ σπέρματα, καὶ οἱ σπόνδυλοι τοῦ Παρθενῶνα δὲν εἶναι παρὰ κοινὸν, κοινότητα ἀνθρώπινο ἀσέβηστο. Ἀντιλήψεις πολὺ ἐπικίνδυνες γιὰ τὴν Ἑθνικὴ, νὰ ξεχωρίζεται ἀπὸ τὸ ἔξωτεινὸ τῆς περιβλήμα καὶ νὰ μὲν μονάχα ἀφηρημένη ἰδέαν.

Στὴ στείρα αὐτὴ ἐποχῇ, ποὺ τὰ θέλει ὅλα ἀποστειρωμένα, στὸ ζήτημα τῶν ἱερῶν τὸν λόγο δὲ μπορεῖ, δὲν πρέπει, νὰ τὸν ἐξῆ ἡ Χημεία, ἀλλὰ ἡ ἱστορία. Τὸ χῶμα τοῦ τάφου τοῦ Λεωνίδα εἶναι ἀποστειρωμένο καὶ καθαγιασμένο ἀπὸ τὸ αἷμα τῶν 300, ὅπως ὑπέδειξεν ἡ ὥραία Ἑλληνίδα στὸν κ. Ἐπιτομῆ. Καὶ μεῖς θα λέγαμε, πὼς ὁ Ἐπιτομῆ, ποὺ πρότεινε τὴν ἀποστείρωση τοῦ χῶματος, πρέπει νὰ διακηρύξῃ, πὼς τὰ Ἡῶνα εἶναι περιττά. Γιατὶ ἡ ἔννοια τῆς ἀποστείρωσεως τοῦ ἰλικίου περιβλήματος τῆς ἰδέας ποὺ ἐκπροσωποῦν, ἀνήκει στὴ Χημεία, ποὺ, ὅπως ἔφαρμονε δὲν παραδέχεται ἰδέες. Καὶ τὸ ἥθος εἶναι πρῶτ' ἀπ' ὅλα Ἰδέαν.

Ὅσο γιὰ τὸ ἥθος τῶν 300 ὁ κ. Ἐπιτομῆ ἀντὶ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Χημικοῦ θὰ πρέπει νὰ προτιμήσῃ τὴν μαρτυρία τοῦ Λεωνίδα.

Μαρτυρεῖ καὶ Λεωνίδας

ὁ Σπάρτας βασιλεὺς, ἀρετὰς μέγαν λελούπος κόσμον ἀέναος τε κλέος.

ΧΡ. ΠΑΠΑΧΡΥΣΟΣ ΤΟΜΟΥ

ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Καιρικὲς προβλέψεις

Κάθε χρόνον κατὰ τὸ πρῶτον δεκαπενθήμερον τοῦ Αὐγούστου οἱ χωρικοὶ τῆς Κύπρου ἔχουν στομαχιστὰ τὰ βλέμματά τους στὸν οὐρανὸν καὶ προσπαθοῦν νὰ κάνουν καιρικὰς προβλέψεις γιὰ τὴν ἐπομένη γεωργικὴ χρονιά.

Γιὰ τοὺς χωρικοὺς τὸ γεωργικὸν ἔτος εἶναι διαφορετικὸν ἀπὸ τὸ πολιτικὸν ἔτος, γιατί ἀρχίζει ἀπὸ τὸν Σεπτέμβριον

καὶ τελειώνει τὸν Αὐγούστον, ὅπως, ἀρχίζει καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἡμερολόγιον καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἔτος.

Βάσει τῶν καιρικῶν προβλέψεων τῶν Κυπρίων χωρικῶν εἶναι τὸ παλιὸ ἡμερολόγιον. Ἀρχίζαν νὰ κάνουν τὶς παρατηρήσεις τους ἀπὸ τῆς 3ης μέχρι τῆς 15ης Αὐγούστου, ἑορτὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Οἱ πρῶτες τρεῖς μέρες τοῦ Αὐγούστου δὲν παύουν μέρους στὶς προβλέψεις. Ἡ 1η λέγεται Ἄουστὸς, ἡ 2η Πάουστὸς καὶ ἡ 3η Ἄουζήτ' Ἄουστὸς, δηλ. 1η τοῦ Αὐγούστου. Ἡ μέρα αὕτη ἀντιπροσωπεύει τὸν Αὐγούστον μῆνα τοῦ ἐπομένου ἔτους, ἡ 4η τὸν Σεπτέμβριον, ἡ 5η τὸν Ὀκτώβριον, ἡ 6η τὸν Νοέμβριον, ἡ 7η τὸν Δεκέμβριον, ἡ 8η τὸν Γενάρην, ἡ 9η τὸν Φεβρουάριον, ἡ 10η τὸν Μάρτην, ἡ 11η τὸν Ἀπρίλιον, ἡ 12η τὸν Μάην, ἡ 13η τὸν Ἰούνην καὶ ἡ 14η τὸν Ἰούλιον. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀλλαγὴ τῆς καθε μέρους ἀντιπροσωπεύει τὴν ἀλλαγὴν ἐνὸς μηνός, λένε τὴν ἀλλαγὴν αὕτην Μηνολογία.

Τὴν καθε μὴ ἀπὸ τὶς μέρες αὐτὲς τὴν παρακολουθοῦν οἱ χωρικοὶ ἀπὸ τὸ πρῶτον ἴσα μὲ τὸ βράδι. Μικρὰ σύννεφα στὸν οὐρανὸν προσημνοῦν ὄρεστρον μῆνα. Μεγαλύτερα σύννεφα, ἀλλ' ἀραιὰ, προσημνοῦν ἀραιὰς βροχάς. Συννεφιασμένους οὐρανὸς μὲ οξιασμένον τὸν ἥλιον, προσημνοῦν βροχερόν μῆνα. Ἀσυννεφιαστος οὐρανὸς προσημνεῖ θεομῶν καὶ ξηρόν μῆνα κ.λ.π.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1926, ποὺ μπῆκε σὲ ἐφαρμογὴ τὸ νέον ἡμερολόγιον, οἱ χωρικοὶ ἐξακολουθοῦν νὰ κάνουν τὶς παρατηρήσεις των μὲ τὸ παλιὸ, ἀρχίζοντας νὰ μετροῦν ἀπὸ τῆς 14ης τοῦ Αὐγούστου, ἡ ὁποία εἶναι Ἄουστὸς, ἡ 15η Πάουστὸς ἡ 16η Ἄουζήτ' Ἄουστὸς καὶ προχωροῦν μέχρι τῆς 27ης Αὐγούστου.

Ἐνας ἄλλος τρόπος ποὺ χρησιμοποιοῦν γιὰ νὰ κάνουν τὶς παρατηρήσεις των, εἶναι ὁ ἐξῆς:

Παίρνουν 12 φύλλα στυλίας τὰ ὁποία τοποθετοῦν σ' ἕνα ἄλλον κατὰ σειρά. Κάθε φύλλον ἀντιπροσωπεύει καὶ ἕνα μῆνα. Τὸ πρῶτον φύλλον ἀντιπροσωπεύει τὸν Σεπτέμβριον καὶ τὰ ἄλλα τοὺς ἄλλους μῆνες ποὺ ἀκολουθοῦν. Τὰ φύλλα πρέπει ν' ἀπλωθοῦν τὸ ἀπόγευμα τῆς παραμονῆς τῆς μέρας ποὺ ἀντιπροσωπεύει ὁ Σεπτέμβριος καὶ νὰ μόνον ἐκεῖ ἀπλωμένα ὄλην τὴν νύκτα ὡς τὸ πρῶτον. Τὰ φύλλα ποὺ θὰ ἔχουν στὴν ἐπιφάνειά τους σταγόνες δρόσου, δείχνουν πὼς ἐκεῖνον τὸν μῆνα θὰ ὑπάρχουν βροχάς, λίγες ἢ

πολλές, αναλόγως τῶν σταγόνων τῆς δόσου πού θά εὐρεθοῦν ἀπάνω στό φύλλο. Τά φύλλα πού δέ θάχουν σταγόνες δόσου ἀντιπροσωπεύουν ἄβροχους μῆνες.

Τὸν τρόπον αὐτὸν τῶν καιρικῶν προβλέψεων ἀκολουθοῦν οἱ κάτοικοι τῶν Μασονίτικων χωριῶν τῆς ἐπαρχίας Κερνίλιας. Δὲν ἔχω ἐξακριβώσει ἀν τὸν ἀκολουθοῦν καὶ ἄλλα χωριά.

Ἐποθέτω πὼς ἡ πρὸβλεψη αὐτὴ ἔχει τὴν ἀρχή της στὴν Παλαιὰ Διαθήκη. Ὁ Κριτὴς τῶν Ἰσραηλιτῶν Γεδεὼν γιὰ νὰ βεβαιωθῆ ὅτι ἄρχη τῆ βοήθεια τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν συμπατριωτῶν του ἀπὸ τὴν τυραννία τῶν Μαδιανιτῶν, τοποθέτησε σ' ἓνα ἄλωνα ἓνα κουβάρι μαλλί, προσευχήθηκε στὸν Θεὸ καὶ εἶπε πὼς ἀν τὸ μαλλί ἐκεῖνο βοηθῆ ὡς τὸ προῖ βοηγμένο καὶ τὰ γύρω του ξηρά, σημαίνει πὼς εἶναι θέλημα Θεοῦ νὰ ἡγηθῆ τοῦ πολέμου ἐναντίον τῶν Μαδιανιτῶν. Τὸ προῖ βοήγη βοηγμένο τὸ μαλλί, ξεσήκωσε τοὺς συμπατριῶτες του ἐναντίον τῶν Μαδιανιτῶν καὶ λευτέρωσε τὴν πατρίδα του. Ἰδοὺ τὸ σχετικὸν κείμενο:

«Ἰδοὺ ἐγὼ ἀπερείδομαι τὸν πόκον τῶν ἐσθίων ἐν τῇ ἄλωνι καὶ ἐὰν δρόσος γένηται ἐπὶ τὸν πόκον μόνον, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ξηρασία, γνώσομαι ὅτι σφῆριξ ἐν τῇ χειρὶ μου τὸν Ἰσραήλ. Καὶ ὄρθρισε Γεδεὼν τῇ ἐπαύριον, καὶ ἀπέπιασε τὸν πόκον, καὶ ἀπερούη ἡ δρόσος ἐκ τοῦ πόκου, πλήρης λεκάνη ὕδατος». (Κριταί, ς' 37-38).

Ν. ΚΛΗΡΙΔΗΣ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ἰωάννου Ν. Θεοδωρακοπούλου: Πλάτωνος Φαίδρος. Εἰσαγωγή, ἀρχαίον καὶ νέο κείμενο μὲ σχόλια. Ἔκδοσις «Κολλάρου». Ἀθῆναι 1948. Σελ. στ' +466.

Ἄν καὶ ἡ πιὸ πάνω ἔκδοσις τοῦ «Φαίδρου» τοῦ Πλάτωνος ἀπὸ τὸν σεβαστό μου καθηγητὴ κ. Ἰ. Θεοδωρακόπουλο ἔγινε πρὶν τρία χρόνια, ἔκρυνα σκόπιμο νὰ κάνω τὶς παρατηρήσεις μου αὐτὲς ἔστω καὶ τώρα, ἔτσι ἀργά, μιά καὶ δὲν ἔχω δεῖ μέχρι τῆς στιγμῆς αὐτῆς νὰ ἔχουν γίνῃ ἀπὸ κάποιον ἄλλο.

Ἡ διαπίστωση τῶν ὄσων θά ἐκτεθοῦνε παρακάτω ἔγινε ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή πού διάβαξα, σὰν φοιτητῆς, τὸ ἔργο. Οὔτε τότε τὰ ἔκρυνα ἀξιόλογα, οὔτε καὶ τώρα μπορῶ νὰ πῶ πὼς εἶμαι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὴν σκέψη πὼς πρό-

κειται γιὰ λεπτομέρειες. Κι ἂν τολμῶ τώρα, τόσο ἀργά, νὰ τὰ φέρω στὴ δημοσιότητα, εἶναι γιὰτὶ πιστεύω, πὼς χρέος μας εἶναι νὰ γινώμαστε πάντοτε καλύτεροι, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ἔδαφος γιὰ καλύτερηση. Κι ἀφοῦ, σὰν ἄνθρωποι, δὲν μποροῦμε ποτὲ νὰ φτάσουμε τὴν τελειότητα, ἔδαφος γιὰ καλύτερηση δὲν λείπει ποτέ. Ἡ πεποίθησή μου λοιπὸν ὅτι οἱ παρατηρήσεις πού θά κάνω θά μποροῦν νὰ προσφέρουν θετικὴν ὠφέλεια, γιὰτὶ μὲ τὴν πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τους σὲ μιά δεύτερη ἔκδοσι τοῦ ἔργου — ἂν φυσικά, βεωρηθῶν ὀρθές — θὰ τὴν παρυσιάσουν ἀκριβέστερη καὶ ἀρτιώτερη, αὐτὴ εἶναι πού μὲ παρῶρμησε νὰ τὶς δημοσιεύσω. Δὲν ἔχει σημασία πὼς πρόκειται γιὰ λεπτομέρειες — γιὰτὶ κι αὐτὲς κρύβουν συχνὰ κάποια οὐσία, κι ἂν πολλὲς τέτοιες λεπτομέρειες συγκεντρωθοῦν μαζί, μποροῦν νὰ δώσουν ὅλες μιά αἰσθητὴ ἀλλαγὴ καὶ διαφορετικὴ ἔψη σ' ἓνα ἔργο, παρ' ὅλο πού μονάχη τῆς ἡ κάθε μιά δὲν φαίνεται νὰ ἔχη καὶ μεγάλῃ σημασία.

1. Πρῶτα πιστεύω πὼς ὑπάρχει ἓνα μάλλον σοβαρὸ ἐρμηνευτικὸ λάθος. Μιά πολὺ σύντομη εἰσαγωγή ὡς τὸ σημεῖο πού θά μᾶς ἀπασχολήσῃ εἶναι ἀναγκαία, ἀφοῦ ἄλλωστε αὐτὴ θά μᾶς χρησιμεύσῃ νὰ καταλάβουμε κι ἓνα-δυὸ ἄλλα σημεῖα τοῦ ἔργου. — Ἀφοῦ ὁ Πλάτων εἰδείξε στὴν ἀρχὴ τῆς παλιωδίας τοῦ Σωκράτη, ὅτι ἡ μανία εἶναι μιά γόνιμη δύναμις στὸν ἄνθρωπο, ἀπ' τὸ Θεὸ δοσμένη, θέλει ν' ἀποδείξῃ εἰδικὰ γιὰ τὴν ἐρωτικὴ μανία «ὡς ἐπ' εὐτυχία τῇ μεγίστῃ παρὰ θεῶν ἡ τοιαύτη μανία δίδεται» (245.). Γιὰ νὰ τ' ἀποδείξῃ ἀρχίζει κατ' ἀνάγκη ἀπὸ τὸν καθρισμὸ ἐκείνου, στὸ ὅποιο ἀναφέρεται ἡ μανία αὐτὴ, δηλ. ἀπὸ τὴν ψυχὴ. Ἀποδεικνύει πρῶτα τὴν ἀθανασία της, δίνει ἔπειτα εἰκόνα τῆς μορφῆς της. Τὴν παραιοῖαζέι μ' ἓνα ζευγάρι φτερωτῶ ἄλογα μαζί μὲ τὸν ἡνίοχό τους. Αὐτός, ὁ ἡνίοχος, εἶναι ὁ νοῦς (τὸ λογιστικόν), τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ ἄλογα εἶναι ὁ θυμὸς (τὸ εὐμοειδές), καὶ τ' ἄλλο ἀντιπροσωπεύει τὴν ἐπιθυμία (τὸ ἐπιθυμητικόν). Ἡ σύνθεσις τῆς δύναμης καὶ τῶν τριῶν, τὸν ἡνίοχου καὶ τῶν δυὸ ἄλόγων, ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν φύση τῆς σύνθετης δύναμης καὶ τῶν τριῶν μερῶν τῆς ψυχῆς μας. Ἡ ἴδια εἰκόνα ἰσχύει καὶ γιὰ τὴ ψυχὴ τῶν θεῶν, μὲ τὴ διαφορά πὼς σ' αὐτοὺς τ' ἄλογα εἶναι πειθαρχημένα

κι' υπάκουα στο λόγο, ενώ στον άνθρωπο, τὸ ἕνα τριτάκι, εἶναι κακότερο καὶ δυσήνιο.

Τ' ἄρματα τῶν θεῶν παριστάνονται νὰ διατρέχουν τὸν οὐρανὸ καὶ νὰ βλέπουν «μακαρίους θέας». Καὶ σὰν φτάσουν πιά στὴν ἄκρη τ' οὐρανοῦ στέκουν ἔπάνω στὸ καταράχι τοῦ καὶ βλέπουν ὅσα θρῖσκονται ἔξω ἀπ' αὐτόν, στὸν «ὑπερουράνιον τόπον», ἐνῶ ἡ περιφορὰ τ' οὐρανοῦ περιστρέφει τὶς ψυχές. «Ὁ ὑπερουράνιος τόπος εἶν' ὁ τόπος τῆς πραγματικῆς οὐσίας τῶν ὄτων, τῆς Ἰδέας τῶν. Αὐτὲς δὲ μπορεῖ νὰ γίῃ ἰδῆ καὶ νὰ τὶς ἀπολαύσῃ μονάχα ὁ κυβερνήτης τῆς ψυχῆς, ὁ νοῦς—ὁ ἡνίοχος τοῦ φερωτοῦ ἔρματος. Βλέπει γιὰ παραδειγμα, τὴν ἴδια τὴ δικαιοσύνη, τὴν ἴδια τὴ σωφροσύνη, τὴν ἴδια τὴ γνώση. «Κι ἀφοῦ ἰδῆ ἡ ψυχὴ καὶ τᾶλλα τ' ἀληθινὰ ὄτα καὶ τὰ χορτάσουνε τὰ μάτια τῆς, ξαναθυβρίζεται στὸ μέγα μέρος τ' οὐρανοῦ καὶ γυρίζει στὸν οἶκόν τῆς. Κι ὅμα αὐτὴ γυρίση, ὁ ἡνίοχος βάζει τ' ἄλογα στὴ φάνη καὶ τοὺς βάζει μπροστὰ τῶν ἄμβροσια καὶ χύνει ἐπάνω τῆς νέκταρ». (σελ. 357).

Μὲ τὰ τελευταῖα ἐρμηνεύει τὰ ἔξης ἀντίστοιχα τοῦ ἀρχαίου κείμενου: «ἐλθούσης δὲ αὐτῆς ὁ ἡνίοχος, πρὸς τὴν φάνη τοὺς ἵππους στήσας, παρέβαλεν ἄμβροσιαν τε καὶ ἐπ' αὐτῆν νέκταρ ἐπότισεν». (247ο). Ἐσφαλμένῃ θεωρῶ ἐδῶ τὴν ἐρμηνεία τοῦ «ἐπ' αὐτῆ» καὶ τοῦ «νέκταρ ἐπότισεν». Τὸ πρῶτο δὲν πρέπει νὰ ἐρμηνευθῇ τοπικὰ (= ἐπάνω τῆς) ἀλλὰ χρονικὰ (= ὕστερ' ἀπ' αὐτῆ, δηλ. τὴν ἄμβροσια). Τὸ δεύτερο δὲν πρέπει νὰ ἐρμηνευθῇ «χύνει νέκταρ», ἀλλὰ «ποτίζει (τοὺς ἵππους) νέκταρ». Ἔτσι λοιπὸν πρέπει ν' ἀποκατασταθῇ ἡ ἐρμηνεία: «Κι ὅμα αὐτῆ (δηλ. ἡ ψυχὴ) γυρῶσῃ, ὁ ἡνίοχος βάζει τ' ἄλογα στὴ φάνη καὶ τοὺς βάζει μπροστὰ τῶν ἄμβροσια καὶ τὰ ποτίζει ὕστερ' ἀπ' αὐτῆ, (μὲ) νέκταρ».

Τὴ γνώμη μου ἐνίσχυσε κι' ἡ ἐρμηνεία πού εἶδα νὰ δίνῃ τὸ Ἑλληνο-Αγγλικὸν Λεξικὸν τοῦ Liddell - Scott στὸ λήμμα ποτίζω (βλ. Liddell - Scott - Jones, A Greek-English Lexicon II, σελ. 1455), ὅπου παρατίθεται, κατὰ σύμπτωση καὶ τὸ χωρίο: τοὺς ἵππους νέκταρ ἐπότισε gave them nectar to drink (βλ. καὶ ἑλληνικὴ ἐκδοσὶ τοῦ ἴδιου Λεξικοῦ ἀπὸ τὸν Μ. Κωνσταντινίδη, Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης, τομ. 3, σελ. 662). Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἐρμηνεύεται τὸ χωρίο

στὶς ἐκδόσεις τοῦ «Φαίδρου» πού ἔγιναν στὴ σειράν Budé (σελ. 39), Loeb (Plato I, σελ. 477), Ζαχαροπούλου (σελ. 67), ἀπ' ὅσες βέβαια ἐκδόσεις ὄρηκα ἐδῶ στὴν Κύπρον.

Αὐτὴ ἄλλωστε εἶναι κι' ἡ φυσικὴ ἐρμηνεία. Γνωστὸ εἶναι πῶς ἡ ἄμβροσια ἦταν ἡ τροφὴ τῶν θεῶν, «νέκταρ» δὲ τὸ ποτόν των. Ἀφύσικο βέβαια εἶναι νὰ χύνεται τὸ ποτόν ἔπάνω στὴν τροφή, εἶναι ὅμως φυσικὸ νὰ πίνεται ὕστερ' ἀπ' αὐτὴν, ὅπως συμβαίνει μὲ τὸ νερὸ σὲ μᾶς. Ἀσχετὰ ὅμως ἀπ' αὐτὴ τὴν φυσικὴ καὶ λογικὴ ἀπαίτηση, εἶναι κάπως δύσκολο νὰ δικαιολογηθῇ μιὰ τέτοια ἐρμηνεία κι' ἀπὸ ἀποψη καθαρὰ συντακτικῆ, τυπικῆ. Δὲν μπορεῖ, νομίζω, νὰ λεχθῇ «ποτίζω νέκταρ ἐπ' αὐτῆ = χύνω νέκταρ ἔπάνω σ' αὐτῆ», ἀλλὰ τὸ πολὺ-πολὺ θὰ μπορούσε ἔτσι παρατραηγμένα νὰ λεχθῇ «ποτίζω αὐτὴν (= τὴν ἄμβροσια) νέκταρ ἡ νέκταρι» (τιὸ ὄρθο τὸ τελευταῖο, γιὰτὶ φανερώνει τὸ μέσο ἢ τὸ ὄργανο). Τὸ «ποτίζω» μὲ τὴ σημασία τοῦ «χύνω» εἶναι μάλλον ἀπαράδεκτο. Τὸ δὲ «ἐπ' αὐτῆ» μὲ τοπικὴ σημασία εἶν' ἐδῶ ἀταίριαστο, ἐνῶ μὲ τὴ χρονικὴ σημασία, καὶ μάλιστα τῆς διαδοχῆς, εἶναι καὶ μὲ τοὺς συντακτικὸς κανόνες ὄρθο καὶ μὲ τὴ φυσικὴ ἀπαίτηση σύμφωνο.

Ἡ ἀκρίβεια μὲ τὴν ὁποία ἐρμηνεύει τὸ ἀρχαῖο κείμενο ὁ κ. Θεοδωρακόπουλος, ἡ πλαστοκρίση τὸν νοελληνικὸν τοῦ λόγου (τεχνητὸν, ἐν πολλοῖς, εἶναι ἀλήθεια) γιὰ ν' ἀποδώσῃ στὰ νέα ἑλληνικὰ κάθε ἀπόχρωση τοῦ ἀρχαίου, ἡ προσπάθεια νὰ μὴ ἀφήσῃ ἀνερμήνευτο κανένα σχεδὸν μόριο ἢ πρόθεση—οἱ λίγες ἐξαιρέσεις, βέβαια, δὲ λείπουν—δὲν ἐπιτρέπουν νὰ διανοηθῶμε καν πῶς ἡ παρερμηνεία τοῦ χωρίου πού ἀνέφερα πρέπει ν' ἀποδοθῇ σὲ ἄγνοια τῆς ἀρχαίας γλώσσας—πρὸς Θεοῦ! Τοῦτο ὀφείλεται ἀλλοῦ: στὴν πρώτη ἐντύπωση τοῦ χωρίου. Ἔτσι τὸ πῆρε ὁ νοῦς τοῦ τὴν πρώτην φορὰ πού τ' ἀντίκρισε, αὐτὸν συνδυασμὸ ἔκανε ἡ συνείδησις τοῦ μόνῃ τῆς. Εἶμαστε δὲ ὅλοι σὲ πλείστες περιπτώσεις δέσμιοι τῆς πρώτης μας ἐντύπωσης, πού μᾶς ἐπιβάλλεται ἔτσι ἀβασάνιστα.

Μποροῦμε τώρα νὰ ἐξηγήσωμε τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἀναλύει τὸ χωρίο αὐτὸ στὸ ἀντίστοιχο μέρος τῆς εἰσαγωγῆς του. Γράφει λοιπὸν κάπως ἐξεζητημένα, γιὰ νὰ προσαρμόσῃ τὴν ἀνάληψη μὲ τὴν ἐρμηνεία. «Ὁ ἡνίοχος τώρα, πού συγκεντρώνεται στὸν ἑαυτὸ του, ὁ νοῦς,

βάζει τ' ἄλογα στή φάτνη καὶ τοὺς προσφέρει ἀμβροσία καὶ χύνει ἐπάνω τῆς νέκταρ, δηλαδή διαποτίζει τὸ θυμὸ καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸ μὲ τοὺς χυμοὺς ἐκείνης τῆς τροφῆς. Τὰ δύο ἄλλα μέρη τῆς ψυχῆς τρέφονται τώρα καὶ μορφώνονται κι αὐτὰ σύμφωνα μ' ἐκεῖνα τὰ μακάρια θεάματα τῶν ιδεῶν». (σελ. 162). Τὸ νόημα τῆς ἀνάλυσης εἶναι βέβαια σωστό. Γιατί αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ποὺ θέλει νὰ πῆ κι ὁ Πλάτων. "Οτι δηλαδή μετὰ τὴν ἐπιστροφή τοῦ νοῦ στὸν ἑαυτὸ του, μετὰ τὴν αὐτοσυγκέντρωσή του, ποὺ γίνεται μετὰ τὴν θεὰ καὶ συνουσία του μὲ τις ιδέες, διατρέφει τὶς δυὸ ἄλλες δυνάμεις, τὶς κατώτερες, μὲ ὑψηλὰ διδάγματα— μ' αὐτὰ ἀκριβῶς ποὺ αὐξάνουν τὸ φτέρωμα τῆς ψυχῆς, ποὺ τὴν ἐξαγνίζουν καὶ τὴν ἐμποτίζουν μὲ τὴν ἀσβεστη διάνοια νὰ πετάη πάντα ψηλά, πρὸς τὸν ὑπερουράνιο τόπο, πρὸς «τὸ τῆς ἀληθείας πεδίον». (6λ. καὶ ἔκδοση Budé σελ. I.XXXVI).

2. Τὸ παρακάτω χωρίο, παρ' ὅλο ποὺ ἐρμηνεύεται ἀπ' ὄλους τοὺς ἐρμηνευτὲς ποὺ ἔχω ὑπ' ὄψιν μου μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, δὲν νομιζῶ πῶς ἐρμηνεύεται σωστά. Νὰ τὸ χωρίο: «ἀτ' οὖν θεοῦ διάνοια, νῶ τε καὶ ἐπιστήμη ἀκράτῳ τρεφόμενη, καὶ ἀπάσης ψυχῆς ὅση ἂν μέλλῃ (ἦ: ὅση ἂν μέλλῃ—κατ' ἄλλην γραφήν) τὸ προσήκου δέξασθαι...» (247 δ). Ὁ κ. Θεοδωρακόπουλος ἐρμηνεύει μαζί μὲ τοὺς ἄλλους, ἔτσι. «Ἡ διάνοια λοιπὸν τοῦ θεοῦ, ἐπειδὴ τρέφεται μὲ νοῦ καὶ μὲ κατακάθαρση γνώση, καὶ ἡ διάνοια κάθε ψυχῆς ποὺ τῆς εἶναι γραπτὸ νὰ δεχθῆ ἐκεῖνο ποὺ τῆς ταιριάζει...» (σελ. 355). Ὁ Robin (ἔκδ. Budé, σελ. 38) ποὺ υιοθετεῖ τὴν ἄλλη γραφὴ ἐρμηνεύει μὲ παραπλήσιο τρόπο. Τὴν ἴδια ἐρμηνεία δίδουν κι οἱ ἐκδότες τῆς Loeb (σελ. 477), Ζαχαροπούλου, (σελ. 67), ἀκόμα δὲ κι ὁ Γ. Ν. Βερναρδάκης στὸ «Λεξικὸν Ἑρμηνευτικὸν 2 » (σελ. 1105α). Οἱ ἐρμηνευτὲς ὑπονοοῦν μὲ τὸ «ἀπάσης ψυχῆς, ὅση (ἦ: ὅση)» τὴν ψυχὴν τῶν ἀνθρώπων, ἢ ἐπὶ τέλους τὴν ψυχὴν κάποιου ἄλλου, ὄχι τοῦ θεοῦ. Ὑπάρχει ὅμως κάτι ποὺ μὲ κάνει πολὺ-πολὺ ἐπιφυλακτικὸ ἂν πρέπει νὰ θεωρήσω μὴ τέτοια ἐρμηνεία ὀρθή, ἢ ὑπαρξὴ τῆς ἀνωθυμίας «ὄση» ἢ «ὅση». Νομιζῶ πῶς ἡ ἐρμηνεία ποὺ δίνουν ἐκεῖνοι ἀπαιτεῖ τὴν ἀνωθυμία «ἦτις», ἢ ὁποῖα ὅμως δὲν ὑπάρχει στὸ κείμενο: «καὶ ἀπάσης ψυχῆς, ἦτις ἂν μέλλῃ (ἦ: ἦτις ἂν μέλλῃ)» = καὶ ἡ διάνοια κάθε ψυχῆς, ὁποῖα τυχὸν μέλλει νὰ

δεχθῆ... Τὸ «ὄση» ὅμως ἀφοῦ σημαίνει ποσὸν πρέπει ν' ἀναφέρεται σὲ μέρος ψυχῆς, καὶ μάλιστα τῆς ἴδιας ψυχῆς ποὺ ἐκεῖ ρητὰ ἀναφέρεται, τῆς ψυχῆς τοῦ θεοῦ. Ἔτσι δηλ. προτείνω νὰ ἐξηγήσω με: «Ἡ διάνοια λοιπὸν τοῦ θεοῦ, ἐπειδὴ τρέφεται μὲ νοῦ καὶ μὲ κατακάθαρση γνώση, κι ἀπ' ὀλάκερη τῆς ψυχῆς (τοῦ θεοῦ) ὄση τυχὸν (δηλ. ὅσο τυχὸν μέρος τῆς, ἐκτὸς αὐτῆ τῆς διάνοια) νοιάζεται νὰ δεχθῆ αὐτὸ ποὺ [τῆς] ἀρμόζει, ὅταν ὕστερα ἀπὸ μακροχρονιὰ ἰδῆ ξανά τὸ ὄν, εὐχαριστιέται, κι ὅταν θωρήσῃ τὰ ἀληθινὰ, θρέφεται κι εὐφροίνεται, ὡς ποὺ ἡ περιφορά νὰ κάμῃ τὸν κύκλο τῆς καὶ νᾶρθῃ στὸ ἴδιο σημεῖο» (σελ. 355 καὶ 357).

Δὲν εἶναι μονάχα ἡ διάνοια τῆς ψυχῆς ποὺ νοιάζεται γιὰ τὴν οὐσία τῶν ὄντων, μὰ κι ἄλλα τῆς μέρη, ὅπως τὸ φτέρωμα τῆς, σύμφωνα μὲ ὅσα ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων λέγει στὸ ἴδιο ἔργο. "Ἄς κοιτάξῃ κανεὶς τὸ χωρίο 248 b-c γιὰ νὰ πεισθῆ πῶς μᾶλλον ἔτσι πρέπει νὰ ἐρμηνευθῆ. Γιατί στὸ χωρίο αὐτὸ λέγει πῶς ἡ ἀληθινὴ τροφή, ἢ οὐσία τῶν ὄντων, ἀρμόζει καὶ στὸ καλύτερο μέρος τῆς ψυχῆς, (στὸ νοῦ) ἀλλὰ καὶ «εἰς τὴν τοῦ πτεροῦ φύσιν», τὸ ὁποῖο (φτέρωμα) τρέφεται μὲ τὴν τροφή αὐτὴ καὶ κάμνει τὴν ψυχὴ ἀνάλαφρη γιὰ νὰ πετάξῃ ψηλὰ πρὸς τὶς ιδέες. Ἐνισχυτικὸ τῆς δικῆς μου ἀπόψης εἶναι καὶ τὸ χωρίο 251 b-c ὅπου ἐπίσης φαίνεται ἡ σχέση τοῦ φτερώματος πρὸς τὴν ἰδέα.

Ἐκτὸς δὲ ἀπὸ τὴν ιδιαίτερη φύση καὶ σημασία τῆς ἀνωθυμίας «ὄση» ποὺ κωλύει νὰ ἐρμηνευθῆ ὡς νὰ ἦταν «ἦτις», μπορεῖ νὰ παρατηρηθῆ γιὰ ἐνίσχυση τῆς γνώμης μου καὶ τὸ ὅτι ἀπὸ τοῦ 247d—248α, μέσα στὰ ὁποῖα ἐντοπίζεται τὸ ὑπὸ ἐξέταση χωρίο, γίνεται λόγος ἀπεκλειστικά γιὰ τὴν ψυχὴ τῶν θεῶν, ὕστερα δέ, ἀπὸ τοῦ 248α γίνεται εἰδικὸς λόγος γιὰ τὶς ἀνθρώπινες ψυχές. Καλύτερα λοιπὸν νὰ κρατήσουμε τὸ χωρίο ἐκεῖνο ἀμιγῆς καὶ μὴ δεχθῶμε παραλληλισμὸ τῶν θεῶν μὲ τὶς ἀνθρώπινες ψυχές. Τοῦτο ἐπιτυγχάνεται ἂν ἐρμηνεύσουμε ὅπως ἐγὼ εἰσηγοῦμαι. Εἶναι δὲ δύσκολο νὰ φαντασθῶ πῶς μὲ τὸ «ἀπάσης ψυχῆς» ἐννοοῦν οἱ ἐρμηνευτὲς ὅλες τὶς θεῖες ψυχές, ποὺ δὲν ἐπιτρέπεται, ἀφοῦ ἐδῶ ὁ Πλάτων μιλάει γενικὰ γιὰ «θεόν», χωρὶς νὰ κάμῃ καμμιά διάκριση. Καὶ πάλι ὅμως δὲν αἰρεται ἡ πιὸ πάνω δυσκολία.

"Ἄν δὲ τέλος βάλουμε τὸ κείμενο ἔ-

πώς υποτίθεται πως θα ήταν χωρίς ἔλξη τοῦ γένους τῆς ἀναφορικής ἀνωθυμίας «ὄσος» ἀπὸ τὸ γένος τῆς ἀνωθυμίας «ἀπάσης», θὰ δοῦμε ξεκάθαρα πιά αὐτὸ πού ὑποστηρίζω.

α) καὶ ἀπάσης ψυχῆς ὅσον ἂν (ἐνν. μέρες) μέλλη τὸ προσῆκον δέξασθαι.

β) καὶ ἀπάσης ψυχῆς ὅσῳ ἂν (ἐνν. μέρει) μέλλη τὸ προσῆκον δέξασθαι.

Μετὰ τὴν ἔλξη τοῦ γένους τῆς ἀνωθυμίας «ὄσον» ἢ «ὄσῳ» ἀπὸ τὸ γένος τοῦ «ἀπάσης» ἔχουμε ἀπὸ τὸ (α) καὶ ἀπάσης ψυχῆς ὅση ἂν ἐνδιαιρούμενον δέξασθαι, καὶ ἀπὸ τὸ (β) καὶ ἀπάσης ψυχῆς ὅση ἂν μέλλη τὸ προσῆκον δέξασθαι.

Ἄπὸ ὅποια λοιπὸν ἄποψη κι ἂν σκεφθῆ κανεὶς βρίσκει πῶς στὸ χωρίο αὐτὸ γίνεται λόγος μονάχα γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ θεοῦ, συγκεκριμένα γιὰ τὴν «διάνοιά» τῆς καὶ τὰ ἄλλα τῆς μέρη πού ἐνδιαφέρονται νὰ δεχθῶν αὐτὸ «πού τοὺς πέφτει», πού τοὺς ταιριάζει.

3. Τὸ τρίτο σημεῖο πού θέλω νὰ θίξω εἶναι μᾶλλον μεθοδολογικὸ. Ἐνωθὺ τὴν ἔλλειψη πινάκων, κάθε εἶδους—ἐκτός ἀπὸ τὸν πίνακα περιεχομένων. Ἡ ἀδυναμία αὕτῃ ζημιώνει ἀνυπολόγιστα τὸ ἔργο, γιὰτὶ δὲν παρέχει τὴν εὐχέρεια στὸν ἐπιστήμονα νὰ κάμῃ χρῆσιν τοῦ ὕλικου του. Ἡ ἔξουχιστικὴ Εἰσαγωγὴ τοῦ ἔργου, πού καλύπτει 293 ὀλόκληρες σελίδες, δὲν εἶναι μιὰ σχολαστικὴ καὶ μονομερῆς ἀνάλυση τοῦ διαλόγου ἀπὸ τὴν ἄποψη τοῦ ἔργου αὐτοῦ μονάχα. Γίνεται μιὰ εὐρύτατη τοποθέτηση τῶν φιλοσοφικῶν ἀπόψεων καὶ πορισμάτων τοῦ «Φαίδρου» μέσα στὸ ὅλο Πλατωνικὸ οικοδόμημα. Καὶ δὲν ὑπάρχει σχεδὸν κανένα ἔργο τοῦ Πλάτωνος—οὔτε τῆς νεανικῆς καὶ ὀρίμου ἡλικίας, οὔτε τοῦ γήρατος—πού νὰ μὴ προσφέρῃ ὕλικὸ γιὰ τὴν κατοχύρωση, τὴν διασάφισιν ἢ τὴν προέκτασιν τῶν ἀντιστοίχων διδασχμάτων τοῦ «Φαίδρου». Ἀφθονοῦν μάλιστα τὰ χωρία πρὸ παντὸς ἀπὸ διαλόγου τῆς ἀκμῆς καὶ τοῦ γήρατος, γιὰτὶ τὰ προβλήματα ἔχουνε κάποια σχέση καὶ κοινότητα. Κι ἀκόμα περισσότερο: τὸ ἔργο ἐξετάζεται μέσα στὸ ὅλο πνευματικὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς, στὶς πνευματικὲς κατευθύνσεις καὶ ἀναζητήσεις τοῦ 5ου πρὸς τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα (φιλοσοφία, σοφιστικὴ, ρητορικὴ, πολιτικὴ κλπ.). Ἐπιπρόσθετα βλέπει κανεὶς νὰ παρελαύνῃ στὴν εἰσαγωγὴ ἢ ὅλη πνευματικὴ παράδοση τῶν Ἑλλήνων, ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Ὀμήρου καὶ πρὶν ἀκόμα

μέχρι τῶν κλασσικῶν χρόνων: τὸ ἔπος, ἡ λυρική ποίηση, ὁ ὄρφισμὸς καὶ ἡ προσωκρατικὴ φιλοσοφία, σ' ὅλους σχεδὸν τοὺς τομεῖς τῆς ἔρευνας (κοσμολογία, ὀντολογία, γνωσιολογία, ψυχολογία, ἠθικὴ κ. ἄ.), ἡ τραγωδία, ἡ σοφιστικὴ, ἡ ρητορικὴ, ἡ ἱατρικὴ προσφέρουν στοιχεῖα, γιὰ τὴν κατανόησιν τοῦ ἔργου. Κι ἐστὶ ὁ συγγραφεὺς κατορθώνει νὰ δώσῃ μιὰ πολὺπλευρὴ καὶ θεμελιωμένη ἐρμηνεία τοῦ διαλόγου. Εὐρύνεται ἔξ' αὐτὸ ὁ ὅλος πνευματικὸς ὀρίζοντας τοῦ ἀναγνώστου, πού βλέπει τὸν «Φαίδρο» σὰν ἓνα ζωντανό, κινούμενο ἔργο μέσα σὲ τόπο καὶ σὲ χρόνο.

Εἶναι ὅμως ἀκριβῶς γι' αὐτὸ, ἀκόμα μεγαλύτερο δυστόχημα πού ὅλα αὐτὰ εἶναι σοφία σιγῶσα γιὰ τὸν ἐπιστήμονα. Πόσο διαφορετικὸ θὰ ἦταν τὸ ἔργο ἂν εἶχε, γιὰ παράδειγμα, ἓνα Πίνακα Κυρίων Ὀνομάτων, μὲ ἀναγραφὴ τῶν ἔργων, τῶν ὁποίων γίνεται μείναι καὶ χρῆσιν στὴν Εἰσαγωγὴ καὶ τὶς Ὑποσημειώσεις. Μποροῦσε ἀκόμα ἓνας ἄλλος πίνακας νὰ ἀναγράψῃ τὴν παραπομπὴν σὲ κάθε χωρίο πού παρατίθεται στὴν Εἰσαγωγὴ καὶ τὶς Ὑποσημειώσεις, εἴτε γιὰ νὰ ἐρμηνευθῆ εἴτε γιὰ νὰ σχολιασθῆ μὲ κάποιο τρόπο. Καὶ σὰν ἐπιστήμονα ἓνας ἐπιμελημένος περιεκτικὸς πίνακας πραγμάτων θὰ κατατόπιζε εὐκολώτατα τὸν ἀναγνώστη γιὰ τὸ ποῖα ζητήματα θίγονται στὸ ἔργο. Προχειρότατα ἀσφῆρος μερικὰ τέτοια: Πυθαγόρειοι, Ὀρφισμὸς, ἱατρικὴ, ρητορικὴ, τὸ ἐικός: ἡ ἐπιδίωξις τῆς ρητορικῆς, μανθία (μαντικὴ, τελετουργικὴ, ποιητικὴ, ἐρωτικὴ), παιδεία, ἔρως, διαλεκτικὴ, διάνοιαι, θυμὸς, ἀνάμνησις, δόξα, ἡδονὴ (σωματικὴ, πνευματικὴ) καὶ τόσα ἄλλα. Ὅπου μποροῦν βέβαια νὰ χωρέσουν κι ὑποδιαϊρέσεις ἐνὸς λήμματος σὲ σημεία πῶς συγκεκριμένα, θὰ γίνῃ. Ἐστὶ τὸ ἔργο θὰ γίνῃ ἀρτιώτερο καὶ θὰ χρησιμποιηθῆ κι ἀπὸ τὸν ἐπιστήμονα.

4. Ἐνα ἄλλο ζήτημα συγγενικὸ μὲ τὸ πῶς πάντως, μεθοδολογικῆς κι αὐτὸ φύσεως, πού κάνει τὸ ἔργο νὰ ἔχῃ λιγώτερο ἐπιστημονικὸ κύρος καὶ μορφή ἀπὸ τὴν ὅση τοῦ ἀξίζει εἶναι τὸ ὅτι ὁ συγγραφεὺς δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὰ βοηθήματα, ἢ δὲν δείχνει τοῦλάχιστο ὅτι τὰ λαμβάνει. Καὶ ἐκδόσεις τοῦ κείμενου ξεχωριστὲς ἔχουν γίνῃ καὶ μεταφράσεις του καὶ ἀ. ἀ. λύσεις του, ἀλλὰ καὶ σποραδικὰ σὲ πλεῖστα βασικὰ ἔργα δικῶν μας κ. ἄ. ξένων πρὸ παντὸς ἐπιστημόνων θίγονται ζητήματα σχετικὰ μὲ τὸν «Φαίδρο» καὶ

γίνονται παραπομπές σ' αυτόν. Μπορού-
σε λοιπόν να γίνεσαι μείνα τουλάχιστο
τὸν πῖο σπουδαίων. Δὲν εἶναι ἀνάγκη
νὰ ὑποδείξω ἐγὼ συγκεκριμένες περι-
πτώσεις, λέγω μονάχα γιὰ παράδειγμα
ὅτι μποροῦσε νὰ κάμη εὐρεία χρῆση
τῶν πορισμάτων τοῦ W. Jaeger γιὰ τὴν
ϊατρικὴ τῶν Ἑλλήνων ὡς παιδεία
(Greek Medicine as Paedēia στὸ Paedēia:
the ideals of Greek Culture,
III, σελ. 2-45) γιὰ νὰ μὴ ἀναφέρω τὸ
σχετικὰ φτωχὸ εἰδικὸ κεφάλαιο τοῦ ἴδιου
συγγραφέα ἐπὶ τοῦ «Φαίδρου» καὶ τὸν
σαφῆ διαχωρισμὸ μεταξὺ φιλοσοφικῆς
καὶ ρητορικῆς παιδείας ποὺ γίνεσαι στὸ
κεφάλαιο σχετικὰ μὲ τὸν Ἰσκράτη
(W. Jaeger, ἐνθ. ἀν. σελ. 182-196 γιὰ
τὸν «Φαῖδρο» καὶ 46-155 γιὰ τὸν Ἰσ-
κράτη).

Ἄν σκοπὸς τοῦ συγγραφέα εἶναι νὰ
ἀναπτύξῃ γόνιμα τὸ νοῦ τοῦ νέου καὶ
γενικὰ τοῦ ἀναγνώστη, νὰ τὸν μορφώ-
σῃ φιλοσοφικὰ—πράγμα ποῦ, ἐν μέρει,
τὸ πετυχαίνει—, γιὰ τὴν τάχα νὰ μὴ εἶναι
ταυτέχρονα σκοπὸς του νὰ τὸν μορφώσῃ
κι ἐπιστημονικὰ, ἀφοῦ καὶ τὰ δυὸ μπο-
ροῦν νὰ συνδυασθοῦν, χωρὶς ἀσφαλῶς νὰ
παρναβλάπητὶ τὸ ἓνα τὸ ἄλλο; Δὲν ἐννοῶ
πῶς; πρέπει νὰ κατανητήσῃ πῶς στὸν
σχολαστικισμό, μὰ δὲν πρέπει κανεὶς μὲ
αὐτὸ τὸ φόβο καὶ τὸ ἴδιο ἐπιχείρημα νὰ
μεταπίπητὶ αὐτόματα στὸ ἀντίθετο ἄ-
κρο, τῆς ἀρνήσεως τῶν βοηθημάτων καὶ
τῆς μὴ ἐπιστημονικῆς τοποθέτησεως τῶν
προβλημάτων.

5. Τὸ παράδειγμα ποῦ θὰ δώσω ἀ-
μέσως πῖο κάτω ἀποβλέπει στὸ νὰ κα-
ταδείξῃ τὴν ἀνάγκη αὐτὴ τοῦ νὰ λαμβά-
νεται ὑπ' ὄψη καὶ τῶν ἀλλωνῶν οἱ γνώ-
μες; Ξέρομε ἤδη, ἀπ' ὅσα εἶπαμε πῖο
πάνω, πῶς ὁ Πλάτων παρομοιάζει τὴ
ψυχὴ καὶ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων
«μὲ τὴ σύδετη δύσμη ποῦ ἔχει ἓνα ζευ-
γὰρι φτερωτὰ ἄλογα μαζί μὲ τὸν ἡνί-
οχος» (ἡ μετάφραση, ὅπου δὲ δηλῶνω τί-
νος εἶναι, εἶναι ἀπὸ τὸν κ. Θεοδωρακό-
πουλο παρμένη). Γιὰ νὰ κάμη τώρα ὁ
Πλάτων διάκριση τῆς ψυχῆς τῶν θεῶν
ἀπὸ τὴ ψυχὴ τῶν ἀνθρώπων λέγει, ὅτι
οἱ ἵπποι τῶν θεῶν καὶ οἱ ἡνίοχοι τῶν
εἶναι ὅλοι καλοὶ καὶ οἱ ἴδιοι καὶ ἡ γενεὰ
ἀπ' ὅπου αὐτοὶ κατάγονται (ἡ ἔρμηνεία
τοῦ Robin στὴν ἐκδοση Βυβλ. σελ. 35,
εἶναι λαθεμένη, μὰ δὲν τὴ συζητᾶμε)
ἐνῶ στοὺς ἄλλους, τοὺς ἀνθρώπους, εἶ-
ναι ἀνάμικτα. Καὶ συνεχίζει: «καὶ πρῶ-
τον μὲν ἡμῶν ὁ ἄρχων ξυνωρίδος
ἡνιοχεῖ, εἶτα τῶν ἵππων ὁ μὲν αὐτῷ κα-

λὸς τε καὶ ἀγαθὸς καὶ ἐκ τοιούτων, ὁ
δ' ἐξ ἐναντιῶν τε καὶ ἐναντίος». (246 b)
Ἐρμηνεύει δὲ ὁ κ. Θεοδωρακόπουλος:
«Καὶ πρῶτα-πρῶτα ὁ δικὸς μας ἀρμα-
τηλάτης βασταίε μὲ τὰ χαλινάρια ἓνα
μονάχα ζευγὰρι ἄλογα, κ' ἀ-
πὸ τ' ἄλογα αὐτὰ τὸ ἓνα εἶναι ὁμορφο
κι εὐγενικὸ κι ἀπὸ καλὴ γενεὰ, ἐνῶ τὸ
ἄλλο εἶναι ἀπ' ἀντίθετη κι ἀντίθετο».
(σελ. 351). Ὅπως ἐρμηνεύει ἔτσι ἀφί-
νει νὰ νοηθῇ, ὅτι ὁ Πλάτων μὲ τὸ «ξυ-
νωρίδος» ἐννοεῖ μονάχα ἓνα ζευγὰρι ἄ-
λογα κι ὅτι θέλει αὐτὸ νὰ τὸ ἀντιδια-
στείλῃ μ' ὅτι συμβαίνει μὲ τοὺς θεοὺς,
ὅπου πρέπει—σύμφωνα μὲ τὴ λογικὴ
αὐτῆ—ὁ ἡνίοχος νὰ κυβερνᾷ πῖο πολ-
λά. Αὐτὸ δὲ ἀκριβῶς φαίνεται ξεκάθαρα
ἀπὸ τὴν ἀνάλυση τοῦ χωρίου, ὅπως τὴν
κάνει στὴν Εἰσαγωγή.

«Κι ἔπειτα ὑπάρχει, λέει, καὶ ἄλλη
διαφορὰ, ὅτι ὁ ἡνίοχος τῆς ἀνθρώπινης
ψυχῆς κυβερνᾷ μόνο δυὸ ἄλογα, «ξυ-
νωρίδος ἡνιοχεῖ» (246 γ). Ὅσοτε ὑποτί-
θεται, συνεχίζει, ὅτι ὁ θεὸς ἡνίοχος
κυβερνᾷ περισσότερα ζεύγη. Τὰ ἄσ-
ματα τῶν θεῶν, ἡ ψυχὴ τῶν θεῶν, εἶναι
λοιπὸν, μὲ περισσότερα φτερωτὰ ἄλο-
γα» (σελ. 152). Ἐδῶ μοῦ γεννάται ἡ
ἀπορία: ἂν ἐξηγήσουμε τὸ χωρίο ἔτσι
δὲν καταστρέφεται αὐτόματα ἡ εἰκόνα
τῆς ψυχῆς ὅπως τὴ θέλει καὶ τὴ θέτει
ὁ Πλάτων, ὡς «ξυμφύτου δυνάμεως ὑπο-
πτεροῦ ζεύγους τε καὶ ἡνιόχου», ἀ-
φοῦ ὁ ἴδιος ἐπαινελημμένα τονίζει ὅτι
πρόκειται γιὰ «ζεύγους ἵππων; Καὶ
δὲν εἶναι δύσκολο νὰ φανταστοῦμε τὸν
Πλάτωνα, μόλις παρακάτω ἔβη νὰ
καθορίσῃ ἀκριβέστερα τὰ στοιχεῖα τῆς
εἰκόνας του, ἐκεῖ ἀκριβῶς ὁ ἴδιος νὰ τὴν
ἀναιρῇ; Γιὰ τὴν ἀσφαλῶς ἂν ὁ Πλάτων
ἐννοοῦσε αὐτὸ ποῦ λέγει ὁ κ. Θεοδωρα-
κόπουλος, δὲν κάνει τίποτα ἄλλο πα-
ρὰ νὰ ἀναιρῇ τὴν ἀρχὴ ποῦ ἔθεσε πῖο
πάνω. Ὁ Robin ὅπου κατέφυγα γιὰ νὰ
λύσω τὴν ἀπορία μου, λέγει σὲ μιὰ ὑ-
ποσημείωση (ἐκδ. Βυβλ. σελ. I,XXXI)
πῶς μὲ τὸν ὄρο «ξυνωρίδος» ποῦ χρη-
σιμοποιεῖ ὁ Πλάτων γιὰ τῆς ψυ-
χῆς τῶν ἀνθρώπων, ἐννοεῖ «ἓνα ζευγὰρι
ποῦ οἱ ἵπποι του εἶναι ζευγμένοι μαζί
μὰ δὲν εἶναι οἱ ἴδιοι (οἱ αὐτοί)». Τὸ
ὅτι, συνεχίζει ὁ Robin, λέγει ὁ Πλάτων
πῶς ὁ ἡνίοχος τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς
κυβερνᾷ δυὸ ἄλογα, ἓνα ζευγὰρι, δὲ
σημαίνει πῶς τὸ ὄρμα τῶν θεῶν δὲν ἔχει
παρὰ ἓνα μονάχα ζεύγος, μὰ καὶ ἡ ἴδιο
περίπτωση, τοῦ ἵππου, ἰσχύει καὶ γιὰ
τοὺς θεοὺς. Ἡ διαφορὰ, λέγει, μὲ τὴν
ὁποῖα ἀρχίζει ὁ Πλάτων γιὰ νὰ διακρί-

νη από τις θεϊες ψυχές τις ανθρώπινες, δεν μπορούσε παρά να ναι διαφορά γενιάς (de race) ή ανάσθηματος (de taillé) ή ηλικίας (d'âge). Κι ύστερα από τη διάκριση αυτή όριζει ειδικά ότι ένα καλό αλογο είναι ζευγμένο μ' ένα κακό.

Καταλαβαίνει τώρα κανείς πώς δε δρισκόμαστε σε κάτι το κοινώς παραδεκτό. Χωρίς δε να θέλω να πω πώς με ικανοποιεί ή ερμηνεία του Robin, δε μπορώ ν' άρνηθώ πώς διέπεται από μεγαλύτερη συνείπεια, γιατί κρατάει τη βασική εικόνα της ψυχής, την όποια άλλοι λωίει ολότελα ή ερμηνεία του κ. Θεοδοωρακοπούλου. Και δε μπορούμε με κανένα τρόπο να επαναπαυώμαστε στη δεύτερη, επειδή τάχα ο Πλατωνικός μύθος δεν έχει πάντοτε συνείπεια, ούτε κι έρμηνεύεται στην κάθε λεπτομέρεια. 'Η εικόνα αυτή είναι μία βασική εικόνα, την όποια ο Πλάτων διατηρεί ο ίδιος μέχρι τέλους (βλ. 253c κ.έ.). Και πρέπει να έχουμε σαν άρχή μας ν' απαλλάσσουμε το κείμενο από κάθε άσυμπεπια που μπορούμε. 'Επαναλαμβάνω: δε με ικανοποιεί ή ερμηνεία του Robin. Ούτε και στις έρμηνείες, που έρχονται στο μυσλό μου και φεύγουν άμέσως, πιθόμαι, γιατί αν ήταν φατεινές κι όρθές θα έπιβάλλονταν με την πρώτη τους έλλαμψη. Δεν τις άνασφώω καν γι' αυτό. 'Ας περιμένουμε λοιπόν από κάποιον άλλο τα φώτα. 'Ός τότε όμως πρέπει να μη παρασιωπούν οι έκδοτες τέτοια άυφισθητόμενα χωρία. 'Αν δ' έκανε αυτό ο κ. Θεοδοωρακόπουλος, αν συζητούσε το χωρίο, αν παρουσίαζε επί τέλους τη γνώμη αυτή, θα ώδηγούσε τον άναγνώστη πιο κοντά στην έπιστήμη, δηλ. την άλήθεια.

6. Κοντά στα πιο πάνω ένα άκόσμησμο αν ληφθ' ύπ' όψη θα κάμη καλύτερα το έργο στη δεύτερή του έκδοση: 'Η σχετική πολυλογία κι οι επαναλήψεις των ίδιων με διαφορετικά λόγια. 'Ο φοιτητής κι ο άνογώστης—τέτοιο έπιχείρημα άκουσα να προσάγεται—δεν έχει ανάγκη, πιστεύω, να δη τα ίδια πράγματα δυο και τρεις φορές για να του έντυπωθούν καλά. Πρέπει να συνηθίσω στη χρήση των άπολύτως αναγκαίων, στη σφιχτοδεμένη και συνεπή σκέψη και άφήγηση. 'Η χαλαρότητα δημιουργεί άνασποφάσιστα, πελαγοδοομόντα κι άπειθάρχητα μυαλά. 'Αν ή χρήση πινάκων και ή άρση των επαναλήψεων γίνονιν άρετές και των δυο άλλων βασικών

έργων, της «Εισαγωγής στον Πλάτωνα» και του «Συστήματος Φιλοσοφικής 'Ηθικής» θα τα καταστήσουν χωρίς συζήτηση δυο σχεδόν συγχρονισμένα έπισημονικά έργα.

Με τις πιο πάνω παρατηρήσεις δε σκόπευα να κάμω μία συστηματική μελέτη που να καλύπτει όλα τα άδύνατα σημεία της έκδοσης αυτής του «Φαίδρου». 'Εφερα στη μνήμη μου μερικές παρατηρήσεις, που είχα άλλοτε έπισκευμάνει, κι αυτές μονάχα διετύπωσα. 'Αν μερικές απ' αυτές ή όλες έχουν παρατηρηθ' από κάποιον άλλο (π. χ. τον κ. Μαγγίνα, που θυμάμαι ότι κυκλοφόρησε ένα φυλλάδιο με παρατηρήσεις του στην έκδοση του «Φαίδρου» από τον κ. Θεοδοωρακόπουλο, χωρίς όμως να το δω καθόλου—κακώς, βέβαια, μα έξ άνάγκης μιά και δεν το βρήκα τουλάχιστο τώρα τελευταία) αυτό θα καταλογισθ' σε θάρρος μου, αφού δε πρόρεσα να έργαστώ κι εγώ με τον τρόπο που ύποδεικνύω, δηλ. να λαμβάνω ύπ' όψη μου τη γνώμη των άλλων. 'Ελπίζω όμως πώς, και σε τέτοια άκόμη περίπτωση, δε θ' αναι άχρηστες και οι δικές μου παρατηρήσεις. 'Αν πάλι κριθούν λαθεμένες, σαν ύποχρεώση μου θα το έχω, αν θα μου το ύποδειξουν.

Κ. ΧΑΤΖΙΣΤΕΦΑΝΟΥ

Νίκου Κρασιδιώτη : Σπυδρές. (Ποιήματα). 'Έκδοση 'Ελληνικού Πνευματικού 'Ομίλου Κύπρου. Λευκωσία 1951, σ. 125.

Γιά ένα που παρακολούθησε από πολύ κοντά την πολλαπλή πνευματική έργασία του Νίκου Κρασιδιώτη από τα πρώτα της βήματα ως την τελευταία της μορφή, είναι μιά ιδιαίτερη χαρά ν' ικανοποίηση το βιβλίο αυτό με το σεμνό τον τίτλο, που έρχεται να προσφέρει στην άνησυχία ν' άνισόρονη σημανική ζωή την καθαρή φωνή της ποίησης με το ρυθμό της άπιαστης όμορφιάς και με τη μελωδία της άπλης αλλά όμοιαστικής γραφής της αιώνας ζωής. Και είναι πολύ ευχάριστο που ο 'Ελληνικός Πνευματικός 'Όμιλος Κύπρου άνάλαβε και πραγματοποιήσε την ώραία αυτή έκδοση της πρώτης ποιητικής συλλογής ενός από τους χαρακτηριστικώτερους ποιητές της έποχής μας.

Οι «Σπυδρές» μάς φέρονουν την πνοή της ποίησης στην πιο άπλή, στην πρωταρχική της ουσία: στον άνθρωπο και στα αισθήματά του και στην ανταπόκρισή του προς τη φύση. Βέβαια ο άν-

ἄσπορος ἔδω είναι προπάντων, ὁ ἀτομικός ἀνθρώπος, καὶ τὰ αἰσθηματά του εἶναι ἀπὸ τὴν προσωπικὴ του πείρα, ὅμως γι αὐτὸ εἶναι καὶ πηγαῖα, ἔχον διάφανη εἰλικρίνεια καὶ γοητεία υποβλητικῆ. Κι' ἀπ' αὐτὰ εἶναι κυρίως ἡ ἐρωτικὴ ἀγάπη, σ' ὅλη τὴν κλίμακα τῶν ἀποχρώσεων τῆς, ποὺ τραγουδιέται μὲ θέρη καὶ μὲ πόνο, μὲ δύναμη καὶ χαρὰ. Εἶναι ἀλήθεια, ἔχουμε πολὺ ξεμάθει νάκουμε ἐρωτικὴ ποίηση πραγματικῆ, γιατί τὴν ἔβλεπε ὁ κνισιμός τῆς μηχανικῆς ζωῆς καὶ ὁ διανοητισμὸς τοῦ καιροῦ μας. Ὅμως γι αὐτὸ ἴσως μᾶς εἶναι καὶ πιὸ καλοπρόδεκτη ἡ ἐπιστροφὴ ποῦ μᾶς προσφέρουν οἱ «Σπουδές», καὶ ἡ ἐνδόμυχη ἀντίδραση μας στὴν πρόσκληση αὐτῆ εἶναι σὰ μιά λυρωτικὴ διαφυγὴ πρὸς ἕνα κόσμο ποὺ καὶ μεῖς στίς πιὸ εἰλικρινεῖς στιγμὲς μας θὰ θέλαμε νὰ τὸν ἐκφράσουμε μὲ τὴν ποίηση. Ἔτσι ἡ καθαρὰ προσωπικὴ αὐτῆ ποίηση παίρνει πλάτος καὶ γίνεται ἐκφραση τῆς δικῆς μας ψυχῆς, τῆς δικῆς μᾶς πείρας. Ὁ λυρισμὸς τοῦ Ἐ-γὼ γίνεται λυρισμὸς τοῦ ἑμεῖς, τὸ συμπτοματικὸ γίνεται καθολικὸ, κ' ἡ περιορισμένη περιοχὴ τόπου, χρόνου καὶ ἀτόμου ἀπλώνεται καὶ βαθαίνει ἀπὸ τὴ δικὴ μᾶς ἀναπαύσιση. Κι αὐτὸ κατορθώνεται περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀπροσποίητὴ διάχυση τῶν αἰσθημάτων μέσα στὴ φύση, ποὺ γίνεται ὁ μεγάλος καὶ πολυδύναμος δέχτης καὶ πυλὸς τῶν, ἀμοιῶν καὶ ἀφομοιώνεται καὶ ἀποτελεῖ τὸ φόντο μέσα στοῦ ὁποῖο διαγράφεται καὶ πλέκεται ἡ μελωδικὴ ὑψὴ τῶν ποιημάτων.

Ἀλλὰ οἱ «Σπουδές» περιέχουν καὶ ἄλλα ποιήματα ἔχτος ἀπὸ τὰ ἐρωτικά, ποιήματα ποὺ ἐκφράζουν τὸν προσωπικὸ πάλι κόσμο τοῦ ποιητῆ τῶν, ἀλλὰ τὸν κόσμο τῆς ἀγωνίας καὶ τῆς ἀμφιβολίας ἔνεκα τῶν ἀντιφάσεων τῆς ζωῆς. Αὐτὰ κινούνται μέσα σ' ἕνα κλίμα γνωριμώ-τερό μας, τὰ συστατικὰ καὶ οἱ προσθέσεις τῶν εἶναι πιὸ κοντὰ στὴν ἀσάθεια τοῦ καιροῦ μας καὶ ἀναδίδουν τὴν πίκρα του καὶ περπατοῦν μὲ τὸ ἄγχος του. Κι ὅμως καὶ μέσα σ' αὐτὰ θαμποχαράζει κάποια ἑλλίδα, προσπαθεῖ νὰ ἰσοζυγιαστεῖ κάποια χαρὰ, νὰ στεριοθεῖ μέσα στὴν καλὴ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου, νὰ πάει οἷζες καὶ νὰ φωντώσει. Μάταια ὅμως, γιατί ἡ λύπη τὸν βαραινει, τὸν διαποτίζει ἡ ἀνησυχία καὶ ἡ συναίσθη-ση τοῦ ἐφήμερου καὶ τοῦ διαβατικῆ, ἡ ἀδυναμία νὰ ἠρωθεῖ στὴν πράξη, ἡ πολλὴ ἐνατένιση καὶ ἡ λιγὴ πίστη.

Ἀλλὰ στὰ λίγα καθαρὰ ἀντικειμενι-

κὰ ποιήματά του ὁ ποιητῆς συχνὰ κατορθώνει νὰ σπάσει τὸν κλοιὸ τῆς υποταγῆς στὴ μοῖρα, καὶ ν' ἀνυψωθεῖ ἄ-ξια στὴν ἐπιταγὴ τῶν καιρῶν, καὶ γίνεται μαστιγωτῆς ἡ ὑμνήτης, ὀδηγὸς καὶ μύστης, — μὲ ὀργὴ καταλυτικῆ ἢ μὲ τὸν ἐνθουσιασμὸ τοῦ ἀγνοῦ ἀγωνιστῆ, μὲ τοὺς δραματισμοὺς τοῦ δημιουργοῦ καὶ μὲ τὴν πίστη πρὸς τίς αἰώνιες ἀ-λήθειες. Μὰ καὶ πάλι ἡ ἔνταση δὲν κρατᾷ καὶ πολὺ, γιατί καὶ ἂν ἀκόμη ἡ ἀμφιβολία δὲν ὑπερτερεῖ καὶ δὲν παροουσιάζεται κ' ἔδω σὰν ὁμολογία ἀδυναμίας καὶ ἥττας, ὅμως διαγράφεται στὸ βάθος ἀπειλητικὴ καὶ μοιραία, καὶ γι αὐτὸ ὄχι λιγώτερο ποιηματικῆ.

Ἀλλὰ καὶ στίς τρεῖς περιπτώσεις ἐ-κείνο ποὺ ἔχει τὴν πρώτη σημασία δὲν εἶναι τὸ διανοητικὸ ἀλλὰ τὸ καθαρὰ λυ-ρικό στοιχείο, ποὺ διαποτίζει πλοῖσια καὶ κωμωχικὰ τίς «Σπουδές» καὶ τίς κάνει καὶ στὴν οὐσία καὶ στὴ μορφή καθαρὰ λυρικὴ ποίηση, — ποίηση ποὺ συγ-κινεῖ γιατί ἐκφράζει μὲ ἁρμονικοὺς με-λωδικοὺς ρυθμοὺς ἀληθινὰ τὰ αἰσθημα-τὰ τοῦ ποιητῆ, καὶ κατὰ προσέχταση, τὰ δικὰ μας αἰσθήματα. Γιατί δυὸ εἶναι τὰ κριτὰ χαρακτηριστικὰ τῆς λυρικῆς ποί-ησης: Πρῶτο, ὑποκειμενικὴ ἐκφραση τῶν διαθέσεων κ' αἰσθημάτων τοῦ ποιη-τῆ καὶ δεύτερο, ρυθμὸς καὶ ἁμονία ἤχου ποὺ νὰ υποβάλλουν μουσικῆ. Καὶ τὰ δυὸ αὐτὰ στοιχεῖα ὑπάρχουν πλοῖ-σα στίς «Σπουδές». Καὶ μάλιστα ὁ ρυθμὸς κ' ἡ ἁμονία ἤχου ὄχι μονάχα ὑ-ποβάλλουν μουσικῆ, ἀλλὰ καὶ εἶναι ὀ-ργανικὰ δεμένα μὲ τὸ κάθε φορὰ θέμα, κ' ἔτσι ἡ μορφή συνταιριάζεται μ' αὐ-τὸ, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἁρμονικῆς αὐτῆς συνένιας εἶναι τὸ ὁλοκληρωμένο λυρικὸ ποίημα.

Τὰ μέτρα, οἱ μελωδικοὶ ρυθμοί, οἱ στιχογραφικὲς καὶ στροφικὲς μορφές, ὅλα τὰ τεχνικὰ χαρακτηριστικὰ εἶναι προσεκτικὰ καὶ σύμμετρα δουλεμένα, τόσο ὅταν μένουν μέσα στὴν τεχνικὴ παράδοση ὅσο καὶ ὅταν παίρνουν τὰ φτερά τοῦ εἰλεῦθερου στίχου. Μιὰ ἐσο-τερικὴ μουσικὴ γοητὴ διαπερνᾷ καὶ συγκατεῖ τὸ κάθε ποίημα ἀνάλογα μὲ τὸ περιεχόμενό του. Οἱ εἰκόνας κ' οἱ μεταφορές, λαμβάνεις ἀπὸ τὴ φύση κυ-ρίως, ἀποτελοῦν γοητικὲς ὁλότητες ἢ πλαστικὲς ἐνότητες ζωντανές, καὶ συγ-κροτοῦν τὸ ὑφάδι ποὺ πάνω του ἐν-νυφαίνονται τὰ κινήματα τῆς ψυχῆς. Τὰ τολμηρὰ παιγνίδια τῆς ἀντίθεσης, τοῦ φωτός καὶ τῆς σκιάς, τῆς χαρᾶς καὶ τῆς λύπης, πολλὰ σπάνια παρουσιάζον-ται, κ' ἔτσι μπορεῖ βέβαια νὰ λείπει ὁ

ζίντινος δυσαρμονίας και παραφωνίας, όμως περιορίζονται και τὰ έκφραστικά μέσα σε μιὰ ομαλότητα μονότροπον φωνών. Και οι φωνές αυτές υπεριο-νίζουν τὴ μελαγχολία, τὴ σιτία, τὴς θαμ-πές γραμμές τῶν σχημάτων, τὸ φθινό-πορο, τὴν ἀγωνία τῆς ἀμφιβολίας και τῆς φθοράς, τὴ θλίψη τῶν ἀνθρώπων και τῶν πραγμάτων. Ἴσως αὐτὸ νὰ ὀ-φείλεται και σε κάποιες ἐξωτερικὲς ἐ-πιδράσεις, πὸν ὅσο ἀδύναμοι καὶ ἂν εἴ-ναι και σχεδὸν ἀδιόρατες, ὅμως ὁ ἀ-τόηχος τὸν ἀκούεται σε μερικὲς σελί-δες τῶν «Σπουδῶν» τόσο στὴ δάθεση ὅσο και στὴ γλώσσα. Ὁ ποιητὴς ἀγω-νίζεται νὰ πᾶσει τὴ χαρά, ἀλλὰ τοῦ διαφεύγει, τοῦ κυλάει μέσ' ἀπὸ τὰ δά-χτυλα, και μόνο ἡ νοσταλγία τῆς ἡ ἀνάμνησὴ τῆς αἰχῶν τὴ σιτία τους στὴν ψυχὴ του, γὰ νὰ τὴ φωτίσουν μ' ἕνα ἀγνό, διαβατικό χαμόγελο και νὰ τοῦ κάνουν πὸ αἰσθητὴ τὴν πίκρα τῆς πραγματικότητας. Ἔτσι εἶναι φυ-σικό ἢ λυρική σκέψη νὰ εἶναι σημαδε-μένη ἀπὸ θλίψη, και ἡ συγκίνηση νὰ γίνεται ἐγκαρτέωση.

Κάποιος ἔχει ὀρίσει τὴν ποίηση πὸς «εἶναι ἡ συγκεκριμένη και καλλιτεχνική ἐκφραση τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος με συγκεκριμένη και ρυθμική γλώσσα». Ὁ ὀρισμὸς αὐτὸς ταιριάζει σε κεινο τὸ με-ρος τῆς ποίησης τοῦ Κρανιδιώτη ὅπου ἡ πνευματικότητα, τὸ νόημα, εἶναι ὅ,τι κρι-ώως βαθαίνει γὰ τὴν ἀνάγκη ποιητικῆς ἐκφρασης. Τὸ ἀποτέλεσμα, ὅταν τὸ ἰσο-ζύγισμα τῶν ἀντιμαχόμενων δυνάμεων πετυχαίνεται, εἶναι λυρική ποίηση στὴν πὸ καθαρή τῆς οὐσίας. Εἶναι ἀλήθεια ὡστόσο πὸς στὸν κύκλο αὐτὸ ὑπάρχει κάποτε μιὰ κάποια ἀνισότητα στὴν ποιη-τική διάθεση, ἰδιαίτερα πὸς τὸ τέλος μερικῶν ποιημάτων, πὸν ὅν νὰ πέφτουν ἀπότομα, ἢ, ἐνὸ ἔχον φτάσει σ' ἕνα φυ-σικό τέλος, ὅμως συνεχίζονται με μιὰ κα-ταλείδα ἀδύναμη. Αἰτία σ' αὐτὸ, νομί-ζω, εἶναι ἡ προσπάθεια τοῦ ποιητῆ γὰ τὴν ἐπιτεύξη μιᾶς ἐπιγραμματικῆς κατα-κλείδας, πὸν ὡστόσο κάποτε παραμένει στὸ στάδιο τῆς ἐφρασης, και γι αὐτὸ, ἂν ἔλειπε, και τὰ ποιήματα αὐτὰ θὰ κερδι-ζαν σε συνοχή και δύναμη.

Δὲν εἶναι μεγάλες, καθολικὲς συνθέ-σεις τὰ ποιήματα τοῦ Κρανιδιώτη. Δὲν εἶναι συμφωνικά ποιήματα (ἐκτὸς ἀπὸ δυὸ τρία) πὸν παίρνουν ἕνα μεγάλο θέ-μα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ και τὸ ἀναπτύσσουν κυ-κλικά μέχρι τὴν ολοκλήρωσή του. Εἶναι, περισσότερο, μουσικὲς στιγμές, μουσικά στίχια, ἀπλὲς μελωδιὲς δουλεμένες με

μαεστορία περίσκεψη και λυρισμὸ. — Πάνοι σε μεγάλα θέματα, ἀλήθεια, ἀλλὰ παρου-σιασμένα κομματιαστὰ ἢ ἐπιαναληπτικά. Ἄλλὰ γι αὐτὸ δὲν εἶναι λιγότερο γοη-τευτικὴ ἢ ποίηση πὸν. Ἴσα ἴσα πὸν μᾶς ξαναφέρνει με νέο ντόπισμο στὰ παλὰ μονοπάτια τῆς λυρικής ποίησης. Θὰ ἔλε-γα τὴς «Σπουδῆς» παλιὸ κροσὶ σε νέα κύπελλα. Τὸ πίνουμε γουλιὰ γουλιὰ και νιώθουμε εὐφροσύνη καὶ εὐεξία — καὶ ἂς μᾶς σκεπάζει μ' ἕνα σύννεφο μελαγχο-λίας— ἀλλὰ χαίρομαστε και τὸ ποῦναι, «νεοτεχνές, ἔτι γλυφάνοιο ποτόσοδον», ὡ-πως λέει ὁ Θεόκριτος. Κ' εἶναι, λοιπὸν, διπλὴ ἢ χαρὰ μᾶς ἀπὸ τὴν ὄραία αὐτὴ ποιητικὴ προσφορά, και τὴ δεχόμεστε μ' εὐγνωμοσύνη. Τὴν ἀνάταση και τὴ λύ-τρωση μᾶς τὴ φέρνουν ἢ εὐγένεια τῶν αἰσθημάτων, ἢ λυρική σκέψη, ὁ μελωδι-κὸς ρυθμὸς. Εἶναι βέβαια περιορισμένης ἔχτασης ἀνάταση και λύτρωση, ὅπως εἴ-ναι καὶ ὅ,τι ζήτησε νὰ μᾶς δώσει ὁ ποιη-τῆς. Δὲ μᾶς ταξιδεύει σε μαρρινὲς και φουρτονιασμένες θαλάσσες. Πλέουμε γύ-ρω σε γνώριμα ψυχικά ἀστρογάλια. Ὁ-μως τὰ πανὰ στὸ τρεχαντήρι του πότε τὰ κολπώνει θωπευτικά ὁ μπάτης, κα ἄλ-λοτε τὰ χτυποῦν ἄγρια ἀνεμικὲς και μύ-ορες. Ἡ μελωδικὴ ἐναρμόνιση καὶ ἡ σύμ-μετρον σύνθεση τῶν φωνῶν και τῶν κι-νημάτων αὐτῶν εἶναι τὰ ποιήματα τῶν «Σπουδῶν».

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΗΣ

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Ὅσα θιέλια στέλλονται σ' ἕνα ἀντι-τυπο ἀναγγελῶνται ἀπλῶς. Κρίνονται— ἐφόσον τὸ ἐπιτρέπει ὁ χώρος— μόνον ὅσα θιέλια στέλλονται εἰς διπλοῦν.

Institut Français d'Athènes: Bulletin Analytique de Bibliographie Hellenique (1949). Revues et Périodiques, Athènes, 1950.

Εσδεούλου Καλλινίου: Διευθυντοῦ τῆς ἐν Λευκωσία «Σχολῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς», Καθηγητοῦ τῆς Μουσικῆς ἐν τῇ Ἱερατικῇ Σχολῇ «Ἀπόστολος Βαρ-νάβας», Πρωτοψάλτου τῆς Ἱεράς Ἀρχι-επισκοπῆς Κύπρου: Κ υ π ρ ι α κ ῆ Λ α ἰ κ ῆ Μ ο ὐ σ α. Συλλογὴ και μουσικὴ γραφὴ Κυπριακῶν Δημοτικῶν Τραγου-διῶν. Λευκωσία, Κύπρου. 1951.

Δημήτρη Γιάνκου: I. M. Πανογιωτό-πουλος. Ὁ ποιητὴς, ὁ πεζογράφος, ὁ κριτικός. Ἀθήνα, 1951.

Ἐνώσεως Νέων Ἑλλήνων Λογο-τεχνῶν: Ἀυθολογία νέας Ἑλληνικῆς λογοτεχνίας. Ἀθήνα, 1951.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ο Μητροπολίτης Κυρηνείας κ. Κυπριανός και ο κ. Κ. Σπυριδάκης εξέλεξαν άντεπιστέλλοντα μέλη του φιλολογικού συλλόγου Ἀθηνῶν Ἀρνασσός.

Ο Ραδιοφωνικός Σταθμός Ἀθηνῶν, στη μεσημερινή έκπομπή του «Ο κόσμος

Τὰ «ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ», θέλοντας νὰ πλατώουν τὸν κύκλο τους, θὰ ἀποστέλλονται ἐπὶ ἓν ἔτος δωρεάν εἰς ὅποιον ἐγγράφη δύο νέους συνδρομητὰς καὶ ἐμβάσῃ τὴν συνδρομὴν των.

τοῦ βιβλίου καὶ τῶν γραμμάτων» τῆς 29. 7. 1951, ἀσχολήθηκε πλατεῖα μὲ τὸ τελευταῖο ἐβλίο τοῦ κ. Ν. Κρανιδιώτη «Σπουδές», τὸ ὅποιον ἐχαρακτήρισε ὡς μὴ σθεαρή κ' ἀξιολογῶν συμβολὴ στὸ νεοελληνικὸ λυρικὸ δράμα. Στὸ τέλος τῆς ἐκπομπῆς ἡ ἐκφωνητριά ἀπάγγειλε ἀντιπροσωπευτικὰ ποιήματα τῆς Συλλογῆς. Μὲ τὴν ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ κ. Κρανιδιώτη ἀσχολήθηκε κ' ὁ Ραδιοφωνικὸς Σταθμὸς Θεσσαλονίκης στὴ φιλολογικὴ του ὥρα τῆς 14. 9. 1951.

Εὐμενεῖς κριτικὲς γιὰ τὴν ποιητικὴ συλλογὴ «Σπουδές» τοῦ κ. Ν. Κρανιδιώτη ἐδημοσίευσαν οἱ Ἀθηναϊκὲς «Ἐλευθερία» (4. 8. 51), τοῦ κ. Πέτρου Χάρη, «Βραδυνή» (16. 8. 51), τοῦ κ. Μπάμπη Κλάρα, «Ἐμπρός» (8. 9. 51), τοῦ κ. Ἀγγ. Μεταξᾶ καὶ «Ἀκτίνες» (τεύχος Σεπτεμβρίου), τοῦ κ. Μετῆ Νικολαΐδη, ἡ «Αὐγή» (Πύργου Ἡλείας, 27. 8. 51), τοῦ κ. Τάκη Δόξα, ὁ «Ταχυδρόμος» (Ἀλεξάνδρεια), τοῦ κ. Μαν. Γιαλουράκη, οἱ Κυπριακὲς «Ἐλευθερία» (28. 6. 51), τοῦ κ. Κ. Ληδραίου, καὶ «Ἔθνος» (13 καὶ 15 Ἰουλίου) τῶν κ.κ. Γλαυκοῦ Χρίστου καὶ Ἀλκαίου, κ.ά.

Στὸ τεύχος Μαρτίου — Ἀπριλίου τοῦ περιοδικοῦ L'Hellenisme Contemporain δημοσιεύτηκε, σὲ γαλλικὴ μετάφραση, ὁλόκληρὴ ἡ μελέτη τοῦ κ. Ν. Κρανιδιώτη «Τὸ Νεοελληνικὸ θέατρο», ποῦ ἐκδόθηκε τελευταῖα σὲ ξεχωριστὸ τεύχος.

Τὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» θὰ προκηρῶξουν τὸν προσεχὴ μῆνα τὸν Α' λογοτεχνικὸν διαγωνισμὸν Ζ. Εὐσταθίου, μὲ ἔπαθλον πενήντα λίρων (£50). Ὁ διαγωνισμὸς θὰ ἐπαναλαμβάνεται καθ' ἕκαστον ἔτος, ἐναλλάξ γιὰ τὸν πεζὸ λόγο καὶ τὴν ποίησιν. Τους κανονισμοὺς τοῦ Διαγωνισμοῦ κ' ἄλλες λεπτομέρειες θὰ δημοσιεύσουμε στὸ ἐπόμενο τεύχος μας.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Κ. Λουλοῦδην, Ἐλεδία: Τὸ ποίημα δημοσιεύεται, ὅπως ἐλέπετε, σ' αὐτὸ τὸ τεύχος· οἱ βιογραφικὲς σημειώσεις παραλείφθηκαν, γιὰτὶ δὲν προσθέτουν νέα στοιχεῖα. Τὸν «Ἀληθῆ» σας θὰ τὸ δημοσιεύσαμε ἴσως, ἂν τοῦ δίνατε τὴ μορφή τοῦ πεζοτραγουδοῦ. Ἐχεῖ ἐμπνευση καὶ θέμα, ἀλλὰ ἔτσι ποῦ μας τὸν στείλατε δὲν ἔχει μορφή. Σημείωσαμε ὅσα μᾶς γράφετε στὸ τελευταῖο γράμμα σας.— Λουλλὴν Θυμὸν ἠν, Βαρῶσια: Τὰ «Κρεμισμένα θείρα», «Ἀποκάλυψη», «Ἐφθασα στὸ τέρμα» καθὼς κ' ἡ μετάφραση τοῦ τραγουδοῦ τῆς Rosselli θὰ δημοσιευτοῦν. Τὸ «Σταύρωσον αὐτόν» εἶναι πρωτόλειο. Τὸ «Νίκη» ἀδύνατο. Στέλ-

λετε λιγώτερα κ' ἐπεξεργάζεστε περισσότερο τοὺς στίχους σας.— Σ. τ. Παπὰ πέρου, Πάφου: Κ' ὁ νέος συνεργάτης σας δὲν ἐξεροῦν τὰ ὅρια τῆς μαθητικῆς σύνθεσης.— Σ. τ. Ἀνθίμου, Λάρνακα: Καλὰ τὰ ποιήματα σας· θὰ δημοσιευτοῦν.— Κ. Κολώναν, Ρίτισμον: Τὰ ποιήματα σας «Ἡ ψηλόμουττη» καὶ «Στὴν Νειότην» ἐγκρίθηκαν καὶ θὰ δημοσιευτοῦν μὲ τὴ σειρά τους.— Γιωργ. Γεωργιάδου, Πάφου: Τὸ ποίημά σας «Σ' ἓνα λεῦκωμα» εἶναι πολὺ κατώτερο ἀπὸ τὸ προηγούμενο.— Τάσον Ἀναγνώστου, Λευκοσίαν: Τὸ «Λόγια στὴν ἀγνώστη» εἶναι ὑποκειμενικὸ ποίημα μὲ πολὺ φτωχὴν αἰσθηματολογία. Τὸ «Χειμωνιάτικη νύχτα» θὰ δημοσιεῖται μὲ μικρὲς τροποποιήσεις. Διαβάστε ὅσα γράφουμε στὸ κύριο ἄρθρο τοῦ τεύχους αὐτοῦ.— Σ. Ἑλλαδινό, Πάχνα: Ἐχετε λυρική διάθεση. Τόσο ὁμοῦ τὸ πεζὸ ὅσο κ' οἱ στίχοι σας διατηροῦν ἀκόμη πολλὴν παιδικότητα.

Ἐργασθῆτε γιὰ νὰ μπορέσετε νὰ ἀντιμετωπίσετε μὲ τὴν ἡμερα κ' ἀντικειμενικὰ τὰ θέματα σας.— Ν. Ἀσκραῖον, Λεμεσό: Τὸ «Ξημερωμα» καὶ «Ἀφιέρωση» θὰ δημοσιευτοῦν.— Ν. Αὐγέρην, Λεμεσό: Τὸ φέγγος τῶν ματιῶν τῆς θὰ δημοσιευθῆ.— Ἡθὴν Χατζηδημητρίου, Λευκοσία: Σὰς ἐχαρακτοῦμε γιὰ ἴδιο. Τὸ διήγημα θὰ δημοσιευθῆ τὸ προσεχὲς ἢ μεταπροσεχὲς τεύχος.— Σ. τ. Παράσκον, Ἀναφωτῖαν: Τὸ ποίημά σας «Ἡρώες» εἶναι πολὺ «διανοητικὸ», κ' ὁ ἐλεύθερος στίχος τοῦ ἀδύνατος σὲ μερικὰ σημεῖα.— Ρ. Χριστοφίδην, Λεμεσό: Τὸ διήγημά σας «Μυστικὲς ἐραδιές» θὰ τὸ δημοσιεύσουμε σὲ μὴ ἀπὸ τὴ προσεχῆς ἐκδόσεως μας, γιὰ νὰ σας ἐνθαρρύνουμε. Ἐχεῖ ἀρκετὲς ἀρετὲς, ἀλλὰ καὶ πολλὰς ἀδυναμίας.— Χ. Δ. Γαβριηλίδην, Ἀθήνα: Θὰ δημοσιευθῆ ἡ μετάφρασή σας· εἶναι πολὺ καλὴ. Στέλετε τὴς ἐντυπώσεις σας ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ θὰ σας ποῦμε τὴ κρίσιμὴ μας. Ἐχαρακτοῦμε γιὰ τὰ καλὰ σας λόγια.— Δῆμον Ὀρέστην, Λάρνακα: Τὸ ποίημα «Ἀίγλη» θὰ δημοσιευθῆ μὲ μικρὲς τροποποιήσεις.— Ν. Κασσιόν, Ζάντοβιλ: Θὰ προτιμούσαμε νὰ μεταφράζατε ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸ Ἀγγλικὸ, κατὶ πῶ συγχρονῶ ἴδιος διήγημα. Οἱ μεταφράσεις σας τραγουδιῶν τοῦ Χάινε εἶναι καλές, ἀλλὰ τὰ «Ἐρωήματα» εἶναι μᾶλλον ἀπομακρυσμένα ἀπὸ τὸ κείμενο. Εἶναι πολὺ ριψοκίνδυνον νὰ κάμνετε μετάφραση μεταφράσεως. Σπάνια τὸ περιεχόμενον τῶν ἀφηρημένων λέξεων συμπίπτει ἀπόλυτα σ' ὅλες τὴς γλώσσας. Εἶναι τόσο λεπτεῖς οἱ ἀποχρώσεις μιᾶς λέξεως, ποῦ δὲν

Τὰ «ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ», στὴν προσπάθειά τους νὰ προαγάγουν τὴ λογοτεχνικὴν ζήνησιν τοῦ τόπου, θὰ προκηρῶξουν, τὸν προσεχὴ μῆνα, τὸν Πρῶτον Ποιητικὸν Διαγωνισμὸν Ζ. Εὐσταθίου, μὲ ἔπαθλον ἓκ πενήντα λίρων (£ 50.0.0).

εἶναι εὐκόλο νὰ τις μεταφέρεις αὐτοῦσιες μὲ τὴν ἄλλη γλῶσσα. Θὰ δημοσιεύσουμε ὡστόσο κ' αὐτές τὴς μεταφράσεις σας.— Τ. Α. Καττάμην, Κυθρέαν: Τὸ «Ἀναπόλη» εἶναι στενοῦ προσωπικοῦ περιεχομένου καὶ κατώτερο ἀπὸ τὰ προηγούμενα.